

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΗΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἔτος 66ον – Τεύχος 1ον

«Ἐγώ εἰμι τό φῶς τοῦ κόσμου»

Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 2017

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδου Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Υπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Κηφισίας κ. Κύριλλος

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2014-2015 ΜΕ ΔΙΕΘΝ ΘΗΤΕΙΑ: Μιχαήλ Τρίτος, καθηγητής ΑΠΘ. Ἀρχιμ. Βαρθολομαῖος Ἰατροῖδης, Ἀρχιμ. Βαρνάβας Λαμπρόπουλος, Πρωτ. Νικόλαος Λουδοβίκος, Πρεσβ. Χρῆστος Κούρτης καί Ἀρχιμ. Ἐφραίμ Τριανταφυλλόπουλος – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ὙΛΗΣ: Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη. – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας. – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη, Κων. Χολέβας καί Ἐμμανουήλ Πλούσος. – ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Χ. Κωβαῖος, Ἰασίου 1 – 115 21 Ἀθήνα, Τηλ.: 210-7272.356 – Fax 210-7272.380. Τιμή τεύχους 1 € (γιά ὄσους δέν τό δικαιούνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Ἰωάννου Γενναδίου 14, 115 21, ΑΘΗΝΑ Τηλ: 210 72.72.253, Fax: 210 72.72.251

e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: «Ἐγώ εἰμι τό φῶς τοῦ κόσμου»

Φωτογραφίες ἐσωτερικοῦ: Ταξίδι μέσα στό Χρόνο. Ἡ Ἑλλάδα μέσα ἀπό ἔργα ξένων περιηγητῶν καί εἰκόνες ἀπό τήν σύγχρονη Ἑλλάδα». Ἔκδοση Ἑλληνικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ, Ἀθήνα 2000.

Ἔργα Μ. Α. Walker, Ο. Μ. Stackelberg, J. Schrang, L. F. S. Fauvel, J. H. Allan, W. Bartlett, E. Sayger - A. Desarnod, A. L. Castellan.

Τό Περιοδικό «Ἐφημέριος» δέν εὐθύνεται γιά τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τῶν συνεργατῶν νά μὴν ὑπερβαίνουν τίς 350 λέξεις ὅσον ἀφορᾶ στήν πρώτη σελίδα καί τίς 450 λέξεις γιά κάθε μία ἀπό τίς σελίδες πού ἔπονται.

Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Ἔτος 66ον

Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 2017

Τεύχος 1ον

Περιεχόμενα

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Εἰσοδικόν	3
ΠΡΩΤ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΓΚΟΤΣΟΠΟΥΛΟΥ	
Ἡ Εὐχαριστιακὴ νηστεία καὶ ἡ Θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων (ἱστορικοκανονικὴ προσέγγιση)	4
ΠΡΩΤ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	
Ποιά εἶναι ἡ θεομητορικὴ σπουδαιότητα τοῦ Ἰω. 19, 25-28;	9
ΜΙΑΤΙΑΔΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ (Ἡσα μγ' 9-14). Ἐσπερινός τῆς Μνήμης τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρ- τυρος Χαραλάμπους (10 Φεβρουαρίου)	12
π. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ	
Βασικά θέματα τῆς Κατήχησης. Ἐγὼ καὶ ἡ Ἐκκλησία (Θ'): ὁ Κλῆρος καὶ ὁ λαός	15
ΠΡΩΤ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακὴ ἸΕ' Λουκᾶ (τοῦ Ζαχαρίου)	17
ΑΡΧΙΜ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρως (Ματθ. 25,31-46)	19
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
Lupercalia (15 Φεβρουαρίου): πάπας Γελάσιος Α', Κωνστάντιος Β'	21
ΠΡΩΤ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ	
«Ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν»: Τὰ ἱερά ὄρη στὴν Ἁγία Γραφή (Α')	24
ΠΡΩΤ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΟΥΛΙΑ	
Χριστιανοὶ καὶ «χριστιανοί»	26
ΑΓΓΕΛΙΚΗΣ ΧΑΤΖΗΩΑΝΝΟΥ	
Ἡ εἰσαγωγή καὶ ἡ χρῆση τῶν ἀζύμων στὴ Δύση	28
ΛΕΩΝΙΔΑ ΟΥΣΠΕΝΣΚΗ	
Ἡ εἰκόνα	31
ΠΡΩΤ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΟΚΟΥ	
Τὸ ὑπόλοιπο τοῦ χρόνου	34
ΛΙΤΣΑΣ ΧΑΤΖΗΦΩΤΗ	
Ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ παιδεία καὶ ἡ παράδοση. 174 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία του (4.2.1844)	36
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΜΠΟΥΜΗ	
Ἄποστολικοὶ Κανόνες (ι')	38
Ἐπικοινωνία	40
Βιβλιοπαρουσίαση	42
Ἐφημεριακά	48

1. Ἡ θρησκευτική ἀξία τῆς νηστείας προβάλλει ὀλοκάθαρη στίς σελίδες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀποτελεῖ τήν ἔκφραση τῆς ἐσωτερικῆς στροφῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τόν Θεό καί ἀποκαλύπτει τή συντριβή καί τή μετάνοια τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου. Διά τῆς νηστείας ὁ ἄνθρωπος ταπεινώνεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Καί αὐτή ἡ ταπείνωση καί ἡ συντριβή, πού διαδηλώνει ἡ κακοπάθεια τῆς νηστείας, δίνει τό δικαίωμα στόν ἄνθρωπο νά ἐπικαλεῖται μέ θέρμη τό ἔλεος καί τή βοήθεια τοῦ Θεοῦ. Τήν πεποίθηση αὐτή τοῦ εὐσεβοῦς Ἰσραηλίτη διερμηνεύει σέ πολλούς ἀπό τούς Ψαλμούς του ὁ προφητάναξ Δαβίδ (βλ. Ψαλμ. 34,13· 68,11· 108,24).

2. Πολλοί ἀπό τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας –καί ἰδιαίτερα ὁ Μέγας Βασίλειος– ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ νηστεία νομοθετήθηκε στόν ἴδιο τόν παράδεισο μέ τήν ἀπαγορευτική ἐντολή, πού ἔδωσε στούς πρωτοπλάστους ὁ Θεός, νά μή φᾶνε «ἀπό τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκουν καλόν καί πονηρόν» (Γέν. 2, 16-17). Γράφει χαρακτηριστικά ὁ Μ. Βασίλειος:

«Δεῦρο δὴ διὰ τῆς ἱστορίας βαδίζων, ἀνερεύνησον τήν ἀρχαιογονίαν αὐτῆς. Οὐ γάρ νεώτερον τό ἐφεύρημα· πατέρων ἐστὶ τό κειμήλιον. Πᾶν τό ἀρχαιότητι διαφέρον, αἰδέσιμον. Δυσωπήθητι τήν πολιάν τῆς νηστείας. *Συνηλικιωτὶς ἐστὶ τῆς ἀνθρωπότητος· νηστεία ἐν τῷ παραδείσῳ ἐνομοθετήθη.* Τήν πρώτην ἐντολήν ἔλαβεν Ἀδάμ· “ἀπό τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκουν καλόν καί πονηρόν οὐ φάγεσθε”. Τό δέ “οὐ φάγεσθε” νηστείας ἐστὶ καί ἐγκρατείας νομοθεσία».

3. Ἐντολή γιά αὐστηρή ἡμερήσια νηστεία δίνει ὁ ἴδιος ὁ Θεός πρὸς τόν Μωυσῆ. Εἶναι αὐτή πού γινόταν κατά τήν ἐορτή τῆς Μεγάλης Μετανοίας ἢ τοῦ Ἐξίλασμοῦ (Λευϊτ. 16, 29,30· 23, 27-33). Ἀποτελεῖ τή μόνη νηστεία πού παραγγέλλει ὁ Μωσαϊκός Νόμος καί ἦταν πολύ αὐστηρή, πραγματική ἀφαγία. Μέ τή νηστεία αὐτή οἱ Ἰσραηλίτες ἤθελαν νά ἐξιλεώσουν τόν Θεό γιά τίς ἁμαρτίες τους.

Μετά ἀπό τή Βαβυλωνία αἰχμαλωσία καθορίστηκαν καί ἄλλες τακτές νηστείες εἰς ἀνάμνησιν μεγάλων θρησκευτικῶν καί ἐθνικῶν γεγονότων ἢ καί διαφόρων συμφορῶν, ὅπως π.χ. γιά τή συντριβή ἀπό τόν Μωυσῆ τῶν δύο λιθίνων πλάκων τοῦ νόμου (Ἐξ. 32), γιά τήν ἄλωση τῶν Ἱεροσολύμων ἀπό τούς Βαβυλωνίους (Δ΄ Βασιλ. 24-25· Β΄ Παραλ. 36· Ἱερεμ. 52,4), τήν πυρπόληση τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος (Β΄ Παραλ. 36,19· Ζαχ. 7,3) καί ἄλλες.

Συμεών Κούτσα, Μητροπολίτου Ν. Σμύρνης: *Ἡ Νηστεία τῆς Ἐκκλησίας*
Πότε καί γιατί νηστεύουμε. Ἀποστολική Διακονία, σειρά: Θεωρία καί Πράξη, 2016^{στ}, σσ. 9-11.

Σεβαστοί πατέρες, εὐλογημένο τό νέον Ἔτος!

Στά Προσόμοια θά διαβάσετε τό ἄρθρο τοῦ π. Ἄν. Γκοτσοπούλου «Ἡ εὐχαριστιακή νηστεία καί ἡ Θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων», στό ὁποῖο διευκρινίζεται ἡ σημασία τῆς Προηγιασμένης Θ. Λειτουργίας καί τό νόημα τηρήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως. Στήν στήλη *Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι* ὁ π. Κ. Παπαθανασίου ἀναλύει «Ποιά εἶναι ἡ θεομητορική σπουδαιότητα τοῦ Ἰω. 19: 25-28», καί στά *Παλαιοδιαθηκικά* ὁ κ. Μιλτ. Κωνσταντίνου ἀναφέρεται στόν «ἅγιο τοῦ Ἰσραήλ (Ἡσα μγ' 9-14)». Ἀκολουθοῦν οἱ σελίδες *Διακονία τοῦ Λόγου Α' καί Β'*. Στό Α' ὁ π. Γ. Δορμπαράκης ἀναλύει τό Εὐαγγέλιο τῆς Κυριακῆς *ΙΕ' Λουκᾶ* (τοῦ Ζακχαίου) καί στό Β' ὁ π. Παντ. Τσορμπατζόγλου τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεω (Ματθ. 25, 31-46).

Ὁ κ. Στ. Γουλούλης στή στήλη *Τό ἀγριέλαιον εἰς καλλιέλαιον* ἔχει ὡς θέμα «Lupercalia (15 Φεβρουαρίου): πάπας Γελάσιος Α', Κωνσταντίνος Β'» καί ἀναφέρεται στήν ἱστορική πορεία τῆς Ἁγίας Σοφίας καί σέ ἄλλα σχετικά στοιχεῖα. «Ἐπί τῶν ὑψηλῶν: Τά ἱερά ὄρη στήν Ἁγία Γραφή», εἶναι το θέμα τοῦ π. Σπ. Ν. Λόντου στή στήλη *Βιβλικές πόλεις καί τόποι*. Τό ἄρθρο τοῦ π. Σωτ. Αθανασούλια «Χριστιανοί καί χριστιανοί» στή στήλη *Πρός Διάκρισιν* ἀναφέρεται στήν αἵρεση τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά, στά *Ἱστορικά* ἡ κ. Ἄγγ. Χατζηγιάννου ἀσχολεῖται μέ τήν «Εἰσαγωγή καί τή χρήση τῶν ἀζύμων», στά *Δογματικά* φιλοξενοῦμε ἀπόσπασμα ἀπό τή μελέτη τοῦ Λ. Οὐσπένσκη «Ἡ Εἰκόνα» σέ μετάφραση Φ. Κόντογλου καί στή στήλη *Πρός Ἐκκλησιασμόν* ὁ π. Ἀλέξ. Καριώτογλου συνεχίζει τήν ἀνάλυση τῶν «Βασικῶν θεμάτων τῆς κατήχησης». Στίς *Σκέψεις* θα διαβάσετε τό κείμενο τοῦ π. Δ. Μπόκου «Τό ὑπόλοιπο τοῦ χρόνου», στίς *Ἀναδρομές* ἄρθρο τῆς κ. Λ. Ἰ. Χατζηφώτη γιά τά «174 χρόνια ἀπό τήν ἐκδημία τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη», στά *Κανονικά* τή συνέχεια τῆς συνεργασίας τοῦ κ. Π. Μπούμη «Ἀποστολικοί κανόνες» καί τή συνήθη ὕλη στίς στήλες *Ἐπικοινωνία, Βιβλιοπαρουσίαση καί Ἐφημεριακά*.

Ἄλέξανδρος Κατσιάρας
Διευθυντής Σύνταξης

Ἡ εὐχαριστιακὴ νηστεία καὶ ἡ Θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων (ἱστορικοκανονικὴ προσέγγιση)

Πρωτ. Ἀναστασίου Κ. Γκοτσοπούλου
Ἐφημερίου Ἱ. Ναοῦ Ἀγ. Νικολάου Πατρῶν

ΑΝΑΜΦΙΣΒΗΤΗΤΑ ἡ Θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων διασώζει ἀρχαία λειτουργικὴ πρακτικὴ¹, ἀλλὰ κυρίως τὸ ἀσκητικὸ ἦθος καὶ τὴν πνευματικότητα τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως μέχρι τὶς ἡμέρες μας. Ἡ περίοδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι ἡ κατ' ἐξοχὴν πένθιμη περίοδος τῆς Ἐκκλησίας μας. Τὸ πένθος δηλοῦται μὲ τὴν ἀπαγόρευση τελέσεως ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων καὶ ἀκολουθιῶν², ἀλλὰ καὶ μὲ δύο πρακτικὲς πού σχετίζονται ἄμεσα μὲ τὸ ὑπὸ ἐξέταση θέμα: μὲ τὴν καθιέρωση αὐστηρότατης νηστείας καὶ μὲ τὴν ἀπαγόρευση τελέσεως Θ. Λειτουργίας τὶς καθημερινές ἡμέρες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

1. Ἡ νηστεία τῶν καθημερινῶν καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς προβλέπει πλήρη ἀσιτία μέχρι τὴν ἐνάτη ὥρα (3:00 μ.μ.) κατὰ τὴν ὁποία ὁ Κύριος παρέδωσε ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ τὸ Πνεῦμα Του³. Οἱ κανονικὲς διατάξεις πού προβλέπουν τὴ νηστεία τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς εἶναι οἱ κανόνες Ἀποστ.-69 καὶ Λαοδ.-50, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἐπικυρωθεῖ ἀπὸ τὸν Στ.-2.

2. Δέν ἐπιτρέπεται ἡ προσφορά τῆς Ἀναιμάκτου Θυσίας μὲ τὴν τέλεση πλήρους Θ. Λειτουργίας κατὰ τὶς καθημερινές τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς⁴, διότι ὁ πα-
νηγυρικὸς-ἀναστάσιμος χαρακτήρας τῆς

Θ. Λειτουργίας δέν συνάδει πρὸς τὸ πένθος τῆς περιόδου αὐτῆς⁵. Ὅστόσο, ἡ ἀπαγόρευση τελέσεως Θ. Λειτουργίας κατὰ τὶς καθημερινές τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς προσέκρουε στὴν ἀρχαία συνήθεια σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ πιστοὶ κοινωνοῦσαν πολὺ τακτικά, τουλάχιστον τέσσερις φορές τὴν ἐβδομάδα⁶.

Ἡ ἀνάγκη αὐτὴ θεραπεύθηκε μὲ τὴν καθιέρωση τῆς ἀκολουθίας τῶν Προηγιασμένων Τιμίων Δώρων, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ «ἐπιτελεῖται ... συνεσκιασμένως καὶ πενθηρῶς»⁷, μπορεῖ νὰ τελεῖται ὅλες τὶς καθημερινές τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς⁸, ἀλλὰ τὶς δύο πλέον σεβάσιμες ἡμέρες (Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ) ἐπιβάλλεται ἡ τέλεσή της καὶ ἀπὸ τὶς σχετικὲς τυπικὲς διατάξεις.

Ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης (4^{ος} αἰ.) μᾶς διασώζει ἀρχαία παράδοση: «Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τῇ Τετράδι καὶ τῇ λεγομένῃ Παρασκευῇ Γραφαὶ τε ἀναγινώσκονται, καὶ οἱ διδάσκαλοι ταύτας ἐρμηνεύουσι, πάντα τε τὰ τῆς συνάξεως γίνεται, δίχα τῆς τῶν μυστηρίων τελετῆς. Καὶ τοῦτόν ἐστιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθος ἀρχαίων»⁹.

Ἡ Προηγιασμένη Θ. Λειτουργία ὀργανώθηκε λειτουργικά σέ συνδυασμὸ μὲ τὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ, στό τέλος τῆς ὁποίας παρατίθενται τὰ ἁγιασμένα σέ προηγούμενη Θ. Λειτουργία Τίμια Δῶρα γιὰ νὰ μεταλάβουν ἐξ αὐτῶν οἱ πιστοί. Γιατί ὁμως ἡ Προηγια-

σμένη νά συνδεθεῖ μέ τήν Ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ καί ὄχι τοῦ Ὁρθρου, ὥστε νά μποροῦν οἱ πιστοί νά κοινωνήσουν τό πρωί, ὅπως γίνεται μέ τίς Θ. Λειτουργίες τῆς Κυριακῆς καί τοῦ Σαββάτου;

Κατά τόν ἀείμνηστο Ἰω. Φουντούλη, προφανῶς τά Κυριακά λόγια ὅτι «οἱ υἱοί τοῦ νυμφῶνος... ὅσον χρόνον ἔχουσιν τόν νυμφίον μετ' αὐτῶν οὐ δύνανται νηστεύειν» (Μάρκ. 2, 19) εἶχαν καθοριστική ἐπίδραση στό σημεῖο αὐτό: μέ τή Θ. Κοινωνία ὁ Νυμφίος συνδέεται μέ τήν ἀγαπῶσα αὐτόν ψυχή καί ἔτσι οἱ «υἱοί τοῦ νυμφῶνος» δέν μποροῦν πλέον νά συνεχίζουν νά νηστεύουν. Γι' αὐτό ἡ Θ. Λειτουργία τελεῖται τό πρωί τῆς Κυριακῆς καί τοῦ Σαββάτου, ἐνῶ τίς καθημερινές οἱ πιστοί πού πενθοῦν νηστεύοντας ὅλη τήν ἡμέρα, κοινωνοῦν μετά τήν ἐνάτη ὥρα καί τόν Ἑσπερινό καί στή συνέχεια λαμβάνουν νηστίσιμη τροφή (Ξηροφαγία). Δηλαδή, ἡ Θ. Κοινωνία στήν Προηγιασμένη προσδιορίστηκε χρονικά βάσει τῆς νηστείας τῆς «ἐνάτης» καί δέν μπορεῖ παρά νά εἶναι τό ἐπιστέγασμα τῆς ὁλοήμερου ἀσιτίας ἡ ὁποία καταλύεται μέ τήν ξηροφαγία. Αὐτό ὑπονοεῖ ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέγοντας: «Ἰδού, τήν ἡμέραν ἄσιτοι διετέλεσαμεν σήμερον ἅπασαν, καί τράπεζαν ἐν ἐσπέρα παρασησόμεθα οὐχ ὁμοίαν τῇ χθεσινῇ τραπέζῃ, ἀλλ' ἐνηλλαγμένην καί σεμνοτέραν»¹⁰.

Σύν τῷ χρόνῳ, ἐπειδή οἱ πιστοί δέν ἦσαν σέ θέση νά παρακολουθήσουν τήν Προηγιασμένη τό ἀπόγευμα ἢ νά παραμείνουν τελείως ἄσιτοι γιά νά κοινωνήσουν στό τέλος τοῦ Ἑσπερινοῦ, παρουσιάστηκε ἡ ἀνάγκη προσφυγῆς στήν

ἐκκλησιαστική οἰκονομία. Ἡ Ἐκκλησία ἐφαρμόζοντας τήν οἰκονομία ἐπέτρεψε τήν τέλεση τῆς Προηγιασμένης τό πρωί, πρακτική ἡ ὁποία ἔχει πλέον καθιερωθεῖ¹¹. Τά τελευταία χρόνια ὁμως παρατηρεῖται προσπάθεια ἐπιστροφῆς στήν ἀρχαία πράξη τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν τέλεση τῆς Προηγιασμένης στήν «ῶρα» της, δηλ. τό ἀπόγευμα, κατά τόν Ἑσπερινό.

Ἡ ἀμβλυνση τοῦ ἀσκητικοῦ φρονήματος καί συνακόλουθα τῆς νηστείας, μέ τήν ἀπώλεια τῆς ξηροφαγίας τῆς «ἐνάτης» ὡς τοῦ κανόνος τῆς νηστείας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, καί ἡ παράλληλη ἐπιστροφή στήν ἀρχαία λειτουργική πράξη ἔθεσε τό ἐρώτημα: ποιά νηστεία πρέπει νά τηρήσει ὁποῖος θέλει νά κοινωνήσῃ σέ ἀπογευματινή Προηγιασμένη;

Νομίζουμε ὅτι σύμφωνα μέ τά ἀνωτέρω ἡ ἀπάντηση εἶναι μία: ὁλόημερη ἀσιτία μέχρι τή Θ. Κοινωνία. Ἡ Προηγιασμένη γεννήθηκε καί διαμορφώθηκε μέσα σέ αὐτό τό πλαίσιο τῆς αὐστηρότητος τῆς νηστείας καί δέν εἶναι ἐπιτρεπτό νά ἀποκοπεῖ ἀπό αὐτό. Ὁ Ἅγ. Συμεών Θεσσαλονίκης (15^{ος} αἰ.) εἶναι σαφής: «Ἡ προηγιασμένη Λειτουργία ἄνωθεν καί ἐκ τῶν διαδόχων τῶν Ἀποστόλων ἐστίν... καί ἀληθῶς τῶν Ἀποστόλων εἶναι αὐτή πιστεύομεν, ἐξ ἀρχῆς γεγεννημένην δι' αὐτήν τήν νηστείαν. ὥστε πενθεῖν καί μή ἐορτάζειν ἡμᾶς ἐν ταῖς τοῦ πένθους ἡμέραις... Καί περὶ μέν τήν ἐνάτην ὥραν ταύτην τελοῦμεν τήν τελετήν (τήν Προηγιασμένην), ἀποσώζοντες τόν ὄρον τῆς νηστείας, ἅπαξ πρός τήν ἐσπέραν ἐσθίειν τετυπωμένου»¹².

Ἐπιπλέον, σύμφωνα μέ τήν κανονική καί λοιπή ἐκκλησιαστική παράδοση, ἡ νηστεία πού ἔχει καθιερώσει ἡ Ἐκκλη-

σία μας για τή συμμετοχή στή Θ. Εὐχαριστία εἶναι ἡ ἀφ' ἐσπέρας τέλεια ἀποχή ἀπό ὀτιδήποτε βρώσιμο καί πόσιμο¹³.

Ἡ κανονική παράδοση ἐπ' αὐτοῦ εἶναι κατηγορηματική:

1. Σύμφωνα μέ τόν Καρθ.-47 (κατά τό Πηδάλιο -50) τά «ἅγια» προσφέρονται ἀπό «νηστικῶν» ἀνθρώπων. Μάλιστα ὁ κανόνας μνημονεύει ἀπόφαση τῆς Ἀ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἡ ὁποία ὁμως δέν ἔχει διασωθεῖ¹⁴.

2. Ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὁ Καρθ.-41 (κατά τό Πηδάλιο -48)¹⁵:

α. Στά «Ἅγια θυσιαστηρίου» μόνο «νηστικοί ἀνθρωποι» μποροῦν νά προσέλθουν.

β. Ἡ ἐξαίρεση πού προβλέπει ὁ κανόνας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία τή Μ. Πέμπτη «ἐν ἧ τῷ Κυριακόν δεῖπνον ἐπιτελεῖται» μποροῦν νά προσέλθουν στή Θ. Κοινωνία καί μή νηστικοί, δέν ἰσχύει μετά τή ρητή τροποποίησή του ἀπό τόν Στ.-29. Ἡ Στ' ἐν Τρούλφ Οἰκουμενική θεώρησε τή διάταξη αὐτή ὡς προσωρινή οἰκονομία τῶν Πατέρων τῆς Καρχηδόνος, καί τήν ἀκυρώνει σημειώνοντας ἐπί λέξει: «Μηδενός οὖν ἡμᾶς ἐνάγοντος καταλιπεῖν τήν ἀκρίβειαν, ὀρίζομεν, ἀποστολικαῖς καί πατρικαῖς ἐπόμενοι παραδόσεις, μή δεῖν ἐν Τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστέρᾳ ἐβδομάδι τήν Πέμπτην λύει, καί ὅλην τήν Τεσσαρακοστήν ἀτιμάζειν». Γιά τούς Πατέρες τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς ἡ τήρηση τῆς εὐχαριστιακῆς νηστείας-ἀσιτίας θεμελιώνεται σέ «ἀποστολικές καί πατρικές παραδόσεις», ἡ τυχόν δέ περιφρόνησή της, ἀκόμα καί τή Μ. Πέμπτη, ὀδηγεῖ σέ «ἀτίμωση» ὅλης τῆς Τεσσαρακοστῆς!

γ. Ἐξαιρετικά ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ τελευταία φράση τοῦ Καρθ.-41 (κατά

τό Πηδάλιο-48): διασώζει τήν ἀρχαία πράξη σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ Ἐξόδιος Ἀκολουθία ἐτελεῖτο στό πλαίσιο τῆς Θ. Λειτουργίας. Τί θά συνέβαινε ὁμως ἂν ἔπρεπε νά τελεσθεῖ ἡ Ἐξόδιος τό ἀπόγευμα, ἐνῶ αὐτοί πού θά ἱερουργοῦσαν εἶχαν ἤδη γευματίσει; Ἡ Ἐκκλησία, ἀσφαλῶς, ἀσκεῖ τήν οἰκονομία. Προσοχή ὁμως! Ὅχι πρὸς τήν κατεύθυνση τῆς ἄρσεως τῆς πρό τῆς Θ. Κοινωνίας νηστείας (ἀσιτίας), ἀλλά γιά τήν τέλεση μόνο τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας ἄνευ Θ. Λειτουργίας («μόναις εὐχαῖς ἐκτελεσθῆ»)!. Τόσο αὐστηρή καί ἀνελαστική ἦταν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ὡς πρὸς τό ζήτημα ἀπόλυτης νηστείας (ἀσιτίας) πρό τῆς Θ. Κοινωνίας. Δέν ἀσκούσε τήν οἰκονομία γιά κατάλυση τῆς εὐχαριστιακῆς νηστείας οὔτε στήν περίπτωση τῆς Ἐξοδίου Ἀκολουθίας!

Ἡ ἐκκλησιαστική οἰκονομία ἐφαρμόζεται μόνο σέ περίπτωση ἐπικειμένου θανάτου, σύμφωνα μέ ρητή κανονική διάταξη τοῦ Ἁγ. Νικηφόρου Ὁμολογητοῦ (9^{ος} αἰ.): «Δεῖ μεταδιδόναι τῆς θείας Κοινωνίας τῷ ἀσθενοῦντι ἀποθανεῖν κινδυνεύοντι, καί μετά τό γεύσασθαι βρώσεως» (κανὼν Θ')¹⁶, μέ τήν ὁποία τροποποιεῖται ἡ σχετική ἀπαγόρευση τοῦ Ἁγ. Ἀναστασίου τοῦ Σιναΐτου (7^{ος} αἰ.)¹⁷.

Ὁ σεβασμός πρὸς τήν τήρηση τῆς πρό τῆς Θ. Κοινωνίας αὐστηρῆς νηστείας (ἀσιτίας) εἶναι ἐμφανῆς ἀπό τόν ἀπόλυτο καί κατηγορηματικό τρόπο μέ τόν ὁποῖο ὁ Ἁγ. Ἰω. Χρυσόστομος ἀρνεῖται τή συκοφαντική κατηγορία ὅτι τινάς ἐκοινώνησε μετά τό φαγεῖν αὐτούς. Ἀναφέρει συγκεκριμένα ὁ Ἁγιος: «Πολλά κατ' ἐμοῦ ἐσκευάσαντο, καί λέγουσιν, ὅτι τινάς ἐκοινώνησα μετά τό φαγεῖν

αυτούς. Και ει μὲν τοῦτο ἐποίησα, ἔξελειφθεῖν τό ὄνομά μου ἐκ τῆς βίβλου τῶν ἐπισκόπων, καί μὴ γραφείη ἐν τῇ βίβλω τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅτι ἰδοῦ ἐάν τοιούτον ἐγὼ ἔπραξα, καί ἀποβαλεῖ με Χριστός ἐκ τῆς βασιλείας αὐτοῦ»!¹⁸

Ὁ ἱερός Αὐγουστῖνος ἀποδίδει τὴν αὐστηρότητα τῆς εὐχαριστιακῆς νηστείας σέ ἐντολή τοῦ Ἁγ. Πνεύματος¹⁹, ἐνῶ ὁ ἱστορικός Σωκράτης (4^{ος} αἰ.) χαρακτηρίζει «οὐχ ὡς ἔθος χριστιανῶν» τὴν τέλεση Θ. Εὐχαριστίας χωρὶς νά ἔχει προηγηθεῖ ὀλοήμερη νηστεία²⁰.

Ὁ Ἁγ. Νικόδημος Ἀγιορείτης συγκεφαλαιώνοντας τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση σημειώνει: «Ὅθεν καί οἱ θέλοντες μεταλαβεῖν, ἕως πρό τοῦ μεσονυκτίου ἔχουν τὴν ἄδειαν νά πίνουν νερό καί μετὰ ταῦτα πρέπει νά μὴν βάλουν τίποτε εἰς τό στόμα, ἕως οὗ μεταλάβουν»²¹.

Συμπερασματικά:

1. Ἡ Προηγιασμένη Θ. Λειτουργία εἶναι θαυμάσια εὐκαιρία γιά νά κατανοήσουν οἱ πιστοὶ μας ὅτι ἡ Θ. Κοινωνία δέν προσφέρεται ὡς βραβεῖο ἢ ἔπαθλο σέ ὑποτιθέμενους νικητές, ἀλλά μόνο ὡς «φάρμακο» σέ ὅσους προσπαθοῦν νά θεραπευθοῦν ἀπό τίς ἀρρώστιες-πάθη καί ὡς «βιταμίνη» σέ ὅσους ἀγωνίζονται στόν δύσκολο πνευματικό ἀγῶνα.

2. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση μπορεῖ καί ἀξιοποιεῖ καί τὴν ἀκρίβεια καί τὴν οἰκονομία στὴν περίπτωση τῆς Προηγιασμένης, κρατώντας ὁμως τὴν οὐσία τῆς, πού εἶναι ὁ κατά δύναμιν πνευματικός ἀγῶνας γιά τὴ μετοχή μας στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ: γιά ὅσους μποροῦν νά ἀγωνιστοῦν ἔντονα προσφέρει τό «φάρμακο ἀθανασίας» στὴν κατά λειτουργικὴ ἀκρίβεια τελουμένη (ἀπογευ-

ματινῆ) Προηγιασμένη. Γιά ὅσους δέν μποροῦν νά ἀντέξουν «τόν καύσωνα τῆς ἡμέρας», μέ τὴν ἀπόλυτη ὀλοήμερη ἀσιτία, προσφέρει τό ἴδιο «φάρμακο ἀθανασίας» στὴν κατά λειτουργικὴ οἰκονομία τελουμένη (πρωινή) Προηγιασμένη.

Καί στίς δύο περιπτώσεις εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός. Αὐτό θά πρέπει νά γίνεῖ ἀπολύτως σαφές στοὺς πιστοὺς μας.

Ἡ ἐπιμονὴ πιστοῦ νά κοινωνήσῃ σέ ἀπογευματινὴ Προηγιασμένη ἐνῶ ἔχει πάρει τό πρωινό του καί ἡ ταυτόχρονη ἀναιτιολόγητη οὐσιαστικὰ ἄρνησή του νά κοινωνήσῃ τό πρωί πού προτείνει ὁ πνευματικός, σύμφωνα μέ τὴν παράδοση τῶν Ἁγίων μας, καταδεικνύει σοβαρό πνευματικό πρόβλημα. Τό πρόβλημα θά ἐνταθεῖ ἂν ὁ πνευματικός ἐνδώσῃ στὴν ἐπιμονὴ τοῦ πιστοῦ καί τοῦ παράσχει τὴν «εὐλογία». Ἔτσι ὑπάρχει ὁ κίνδυνος σιγά-σιγά αὐτός ὁ πιστός νά ἀξιολογεῖ ὡς μεῖζον ὄχι τό γεγονός τῆς παρουσίας τοῦ ἴδιου τοῦ Χριστοῦ στὴ Θ. Κοινωνία, ἀλλά τό «περιβάλλον» στό ὁποῖο ὁ Κύριος προσφέρεται. Θά περιφρονήσῃ ἔτσι ὁ πιστός μας τό πολύτιμο Δῶρο καθ' ἑαυτό ἐπιζητώντας πρωτίτως τό περιτύλιγμά Του...

Ἔτσι, μέ τὴν ψευδαίσθηση ὅτι ἐπιστρέφουμε δῆθεν στὴν παράδοση, μετατρέπουμε τὴν οἰκονομία σέ... παραοικονομία μέ οὐσιαστικὴ ἀλλοίωση τοῦ φρονήματος τῶν πιστῶν.

3. Ἡ ἐπιθυμία τῶν πιστῶν γιά μετοχὴ στό Ποτήριο τῆς Ζωῆς, ὅπως τό ζοῦσε ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία σέ ἀπογευματινὴ Προηγιασμένη, εἶναι μοναδικὴ ποιμαντικὴ εὐκαιρία νά συνδυαστεῖ μέ τὴν προσπάθεια ἐπιστροφῆς-μύησης στό ἀσκητικό

φρόνημα τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας: ἡ εὐχαριστιακὴ νηστεία, πού ἀσφαλῶς δὲν σημαίνει μόνο ἀσιτία, ἀλλὰ καὶ σιωπὴ, φυλακὴ τῶν αἰσθήσεων καὶ περισυλλογὴ τοῦ νοῦ ὅλη τὴν ἡμέρα, ὡς ἀναμονῆς γιὰ τὴ μετοχὴ στό Ποτήριο τῆς Ζωῆς καὶ κατ' ἐπέκταση συμμετοχῆς στόν πνευματικὸ ἀγῶνα τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

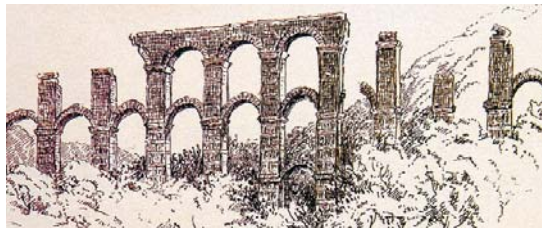
4. Ἐμεῖς ὡς λειτουργοί, συμμεριζόμενοι τὴ δυσκολία τῆς εὐχαριστιακῆς νηστείας, ὀφείλουμε νὰ τηροῦμε ἐπακριβῶς τὴ λειτουργικὴ ἀκριβεία διευκολύνοντας τοὺς πιστοὺς μας: ἡ Προηγιασμένη νὰ τελεῖται ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν

«ἐνάτη», στίς 3:00 μμ, καὶ ὄχι ἀργά τὸ ἀπόγευμα ἢ τὸ βράδυ, ὅποτε ἡ δυσκολία τῆς ἀσιτίας ἐξελισσεται πολὺ ἔντονα γιὰ τοὺς νηστεύοντες.

Τέλος, «ἀποστολικάϊς καὶ πατριακάϊς ἐπόμενοι παραδόσεσι» (Στ.-29) δὲν μποροῦμε παρὰ νὰ τηροῦμε μέ σεβασμὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ παράδοση στό ζήτημα τῆς εὐχαριστιακῆς νηστείας στήν Θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων, καλλιεργώντας στοὺς πιστοὺς μας τὸ ἀσκητικὸ φρόνημα τῆς παραδόσεώς μας. Μόνο τότε θὰ ἔχουμε ἀληθῆ ἐπιστροφή στήν παράδοση τῶν Ἀγίων μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ἀναλυτικότερα I. Φουντούλη, *Λειτουργία Προηγιασμένων Δώρων* [Κείμενα Λειτουργικῆς, 8], Θεσσαλονίκη 1978². Π. Σκαλτσῆ, «Ἀρχαῖκά στοιχεῖα στὴ Θεία Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων», στό *Λειτουργικὲς Μελέτες II*, ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2006, σ. 226-236.
2. Λαοδ.-52: «Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ γάμους ἢ γενέθλια ἐπιτελεῖν».
3. Ὁ Ἅγ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης συνδέει τὸν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θάνατο τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἐνάτη ὥρα μέ τὴν κατὰ τοῦ Ἀδάμ ἐξενεχθεῖσα ἀπόφαση, PG 155, 900B.
4. Λαοδ.-49. Βλ. σχόλια Ζωναρᾶ καὶ Βαλσαμῶνος στόν Στ.-52, στό Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 2002, τ. Β', σ. 427-428.
5. Ἡ βασικὴ αὐτὴ λειτουργικὴ ἀρχὴ συμπαρασύρει καὶ τίς μνήμες τῶν ἑορταζομένων ἀγίων, οἱ ὁποῖες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τελοῦνται τίς καθημερινές τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, σύμφωνα μέ τὸν Λαοδ.-51.
6. Μ. Βασιλείου, ἐπιστολὴ 93, πρὸς Καισαρίαν πατριαίαν. PG 32, 484B.
7. Θεοδώρου Στουδίτου, Ἑρμηνεία τῆς Θ. Λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων. PG 99, 1687.
8. Στ.-52.
9. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, βιβλ. Ε', κεφ. κβ', PG 67, 636AB.
10. Ἅγ. Ἰω. Χρυσοστόμου, εἰς Ἀδριάντας, λόγος δ', PG 49, 68A.
11. I. Φουντούλη, *Ἀπαντήσεις εἰς Λειτουργικὰς ἀπορίας*, τ. Β', ἐκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, 1994⁴, σ. 120-124.
12. Ἅγ. Συμεὼν Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν Πενταπόλεως Γαβριήλ, ἀπάντηση νε', PG 155, 904A.
13. Φουντούλη, *Λειτουργία Προηγιασμένων Δώρων* [Κείμενα Λειτουργικῆς, 8], Θεσσαλονίκη 1978², σ. 6, τοῦ ἰδίου, «Εὐχαριστιακὴ νηστεία», στό *Λειτουργικὰ Θέματα*, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1977, σ. 78· Π. Σκαλτσῆ, ὅ.π., σ. 230.
14. Βλ. σχόλια τῶν βυζαντινῶν κανονολόγων Ζωναρᾶ, Βαλσαμῶνος, Ἀριστηνοῦ, στό Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων*, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 2002, τ. Γ', σ. 417-418.
15. Καρθ.-41 (κατὰ τὸ Πηδάλιο -48).
16. Σχετικὸς εἶναι καὶ ὁ Α-13.
17. Ἅγ. Ἀναστασίου Σιναΐτου, στό J.B.Pitra, *Juris Ecclesiastici Graecorum Historia et Monumenta II*, Romae, 1868, σ. 278.
18. Ἅγ. Ἰω. Χρυσοστόμου, Πρὸς Κυριακὸν Ἐπίσκοπον ἐν ἔξορίᾳ ὄντα καὶ αὐτόν, PG 52, 683.
19. S. Augustini Episcopi, Epistula 54, VI, 8, PL 33, 203.
20. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, βιβλ. Ε', κεφ. κβ', PG 67, 636AB.
21. Πηδάλιον, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 245.

Λέσβος, ἐρείπια ὑδραγωγείου (M. A. Walker)

67. Ποιά εἶναι ἡ θεομητορική σπουδαιότητα τοῦ Ἰω. 19, 25-28;

Πρωτ. Κωνσταντίνου Παπαθανασίου

Ἐφημ. Ἰ. Ν. Κοιμ. Θεοτόκου Παλαιοῦ Φαλήρου, Ἰ. Μ. Νέας Σμύρνης

ΣΤΗ γενική θεώρηση τοῦ προσώπου τῆς μητέρας τοῦ Χριστοῦ στήν Ἀγία Γραφή, στό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιο, γίνεται λόγος – ἐκ πρώτης ὄψεως – ἀπλῶς καί μόνο ὡς ἐξῆς: ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ (2,1.3) ἢ ἡ μήτηρ αὐτοῦ (2,5.12· 19,25) ἢ ἡ μήτηρ σου (19,27) ἢ ἀπλῶς ἡ μήτηρ (19,26). Ἐάν δέν γνωρίζαμε τό ὄνομά της ἀπό τίς ἄλλες εὐαγγελικές διηγήσεις, ἢ ἐάν δέν εἶχαν διασωθεῖ τά Συνοπτικά Εὐαγγέλια, θά ἀγνοούσαμε τό ὄνομά της.

Ἡ κεχαριτωμένη Μαριάμ, εὐλογημένη ἀπό τόν Θεό περισσότερο ἀπό ὅλες τίς γυναῖκες, δέν ἀποτελεῖ τό κέντρο τῶν ἱερῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων, οἱ ὁποῖες καταγράφουν τή ζωή καί τή δράση τοῦ Ἰησοῦ, γραμμένες κατά τό β' ἡμισυ τοῦ πρώτου χριστιανικοῦ αἰῶνα. Στίς τέσσερις αὐτές καταγραφές, τῶν Συνοπτικῶν καί τοῦ Ἰωάννη, διαφορετικές στή δομή καί στό ὕφος, φαίνεται τό ἐνδιαφέρον τους γιά τή διπλή «υἰότητα» τοῦ Ἰησοῦ, ἀπό τόν Δαβίδ καί τόν Θεό, τήν ἱστορική καί τήν αἰώνια. Συνεπῶς, οἱ πληροφορίες γιά τή Θεοτόκο Μαρία (ἢ Μαριάμ ἢ Μιριάμ τῆς Ναζαρέτ) ἐντάσσονται ἀρχικῶς στό ἱστορικό πλαίσιο τῆς ἀνθρωπότητας τοῦ Ἰησοῦ, χωρίς κανένα ἀπό τά Εὐαγγέλια νά ἀναφέρεται στήν πρώιμη ζωή καί καταγωγή της.

Ἡ περικοπή αὐτή ἐντάσσεται στήν

εὐρύτερη ἐνότητα τοῦ 19^{ου} κεφ. πού καταγράφεται ἡ σταύρωση τοῦ Ἰησοῦ, στ. 17-27, καί ὁ θάνατός του, στ. 28-30. Ἐχει προηγηθεῖ τό γεγονός τῆς καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ στόν θάνατο (18,38-19,16), καί μετά τό ἐξεταζόμενο κείμενο ἀκολουθοῦν ἡ λόγχευση τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τόν στρατιώτη (στ. 31-37) καί τό καταληκτικό γεγονός τῆς ταφῆς του (στ. 38-42). Ὅσοι ἐπικεντρώνονται καί δίνουν ἰδιαίτερη κεφαλίδα στό ἀπό τούς τρεῖς στίχους ἀποτελούμενο κείμενό μας, θέτουν κυρίως τόν ἐξῆς τίτλο: Ἡ μητέρα τοῦ Ἰησοῦ στόν Γολγοθά, ἡ Μητέρα στή βάση τοῦ σταυροῦ, ἡ τελευταία πράξη εἶναι τῆς διαθήκης τοῦ Ἰησοῦ κ.ἄ.

Ἀπό τή διερεύνηση καί ἀνάλυση τῆς περικοπῆς Ἰω. 19,25-28α, τῆς σχετικῆς μέ τό πρόσωπο τῆς μητέρας τοῦ Χριστοῦ στή διπλή προοπτική της, τῆς ἱστορικότητας καί συμβολικότητας, προκύπτουν τά ἀκόλουθα:

Στήν ἰωάννεια διήγηση τῆς σταύρωσης τοῦ Ἰησοῦ ἡ παρουσία τῆς μητέρας του καί τοῦ ἀγαπημένου του μαθητῆ ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, ἱστορική καί συμβολική. Ἡ σκηνή διαδραματίζεται στήν ἀκροτελεύτια ὥρα τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ καί βασιίζεται σέ διαφορετικές παραδόσεις ἀπό τά Συνοπτικά Εὐαγγέλια.

Πρόκειται για παλαιότερη και αυθεντικότερη παράδοση; Ο μαθητής αυτός είναι ο γιός του Ζεβεδαίου; Πόσες γυναίκες βρίσκονταν κάτω από τον σταυρό ή κοντά σ' αυτόν; Τέτοια και παρόμοια έρμηνευτικά ερωτήματα ανακύπτουν σχετικά με την ιστορικότητα της σκηνής.

Ο Ιωάννεις συμβολισμός κορυφώνεται με τη νέα έσχατολογική οικογένεια του Θεού, πού συγκροτείται με την πίστη στο πρόσωπο του Ίησου Χριστού και τη βαθύτερη αγάπη μεταξύ των μελών της κοινότητας. Αυτός ο συμβολισμός είναι ριζοσπαστική θεολογική στροφή από τό σημείο της ιστορίας προς τό μέλλον. Μητέρα του Χριστού και αγαπημένος μαθητής συμβολίζουν –στήν τελική πράξη του θανάτου του Ίησου και στην αγάπη του για τους δικούς του ως τό τέλος– τό ιδανικό του μαθητή και της κοινότητας πού ιδρύεται προς τό μέλλον.

Παράλληλα, ή έν λόγω περικοπή έρμηνεύεται μέσα στον θεολογικό συμβολισμό πού διαπερνά όλόκληρο τό Δ' Εύαγγέλιο. Τό ιερό κείμενο αποκαλύπτει τη μεσσιανική και εκκλησιολογική σημασία της σκηνής. Πέραν της παλαιότερης ήθικης σημασίας, πού την επίγεια φροντίδα της μητέρας του έμπιστευθηκε ο Ίησους στον αγαπημένο του μαθητή, τά δύο αυτά πρόσωπα δύνανται νά αντιπροσωπεύουν όχι μόνο την Ιουδαϊκή κοινότητα και τον έθνικό κόσμο, αλλά τον σύμπαντα κόσμο στην προοπτική μιās εκκλησιολογικής ένότητας. 'Ως εκ τούτου, ή χριστολογική προοπτική δέν θά είναι πλέον πρωταρχική και κυρίαρχη, αλλά θά λαμβάνει τό περιεχόμενό της από την εκκλησιολογία· μιá αντίστροφή πού μπορεί κάλλιστα νά ονομα-

στεί τό κρισιμότερο στοιχείο για την έρμηνεία όλόκληρου του Δ' Εύαγγελίου.

Τό «άποκαλυπτικό σχήμα» της περικοπής με τη συμπλήρωση της ώρας, της ύπαρξης του άραφου χιτώνα και του τέλους, με κυρίαρχο τό πρόσωπο της μητέρας του Ίησου, υποδηλώνει την εικόνα της χάριτος της Έκκλησίας του Χριστού. Η συμπόρευση της μητέρας με τον υίο της είναι κατ' έξοχήν συνύπαρξη Έκκλησίας και Χριστού στην άπόλυτη νίκη έναντι του θανάτου και της φθοράς. Έν τέλει ή μητέρα του Χριστού ως Θεοτόκος συνδέει την ιστορία με τη βασιλεία του Θεού.

Μέ άλλους όρους, μπορούμε νά óμιλουμε στο Ίω. 19,26-27 για μιá ειδική αποκάλυψη του Θεού στον κόσμο, πού έχει χαρακτήρα: (α) ιδιαίτερο – δηλ. προσωπικό· (β) έξαγγελόμενο – ό Θεός óμιλει και (γ) δυναμικό – ό Θεός ενεργεί για νά συνεχιστεί ή σχέση έμπιστοσύνης, κοινωνίας και έν τέλει σωτηρίας μεταξύ Θεού και ανθρώπου προς τά έσχατα.

Ταυτόχρονα είναι και λειτουργικός διάλογος, με την έννοια ότι ξεπερνά την ιστορικότητα της χρονικής στιγμής. 'Ο Ιωάννης δέν ενδιαφέρεται νά μās μεταφέρει απλώς μιá ιστορική πληροφορία, αλλά νά άντλήσει μέσα απ' αυτό τό ιστορικό γεγονός (...) έμπειρία πού έκτοτε ή Έκκλησία τή ζει ως έμπειρία λειτουργική. (...) Έάν δέν μπορέσουμε νά πάρουμε «εις τά ίδια» τη μητέρα του Κυρίου, δέν θά είμαστε μαθητές του Κυρίου.

Στήν όρθόδοξη λειτουργική παράδοση ή ένατη βιβλική ώδή, αφιερωμένη στή Θεοτόκο, έχει καθιερωθεί νά ψάλλεται κατά τό τέλος σχεδόν του Όρθρου, όταν – σύμφωνα με τον άγιο Νικόδημο τον Άγιορείτη – αρχίζει νά ζωγραφίζεται

πάνω στὸν ἀνατολικό ὀρίζοντα τοῦ οὐρανοῦ ἢ κροκοειδῆς καί λευκοφόρος αὐγή. Ὅπως ἡ αὐγή διώχνει τὸ σκοτάδι τῆς νύχτας καί προμηνύει τὴ γλυκύτατη ἡμέρα φέροντας στὸν κόσμον τὸν αἰσθητὸ ἥλιο, ἔτσι καί ἡ Θεοτόκος, ἡ μυστική αὐγή, ἀφοῦ ἔδιωξε τὸ σκοτάδι τῆς εἰδωλολατρίας καί ἁμαρτίας, προμήνυσε τὴ νοητὴ ἡμέρα τῶν ψυχῶν καί ἔφερε στοὺς ἀνθρώπους τὸν μυστικὸ Ἥλιο τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ ἀνωτέρω ἐρμηνεία γιὰ τὴ μητέρα τοῦ Ἰησοῦ βρίσκει ἰδιαίτερη ἀπήχηση στὴν ἀνατολικὴ παράδοση καί στοὺς ἀποκαλούμενους νηπτικούς ἢ φιλοκαλικούς πατέρες, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Παναγία δὲν εἶναι μόνον παρελθόν, ἀλλὰ κυρίως παρόν. Δὲν εἶναι ἱστορικὴ προσωπικότητα, ἢ ὅποια διαδραμάτισε κάποτε σπουδαῖο ρόλο στὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας, στό μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οικονομίας, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἐνεργὸ παρουσία, ζωντανὸ πρόσωπο, πάντοτε παρόν, μέ τὸ ὅποιο οἱ πιστοὶ ποθοῦν νὰ βρίσκονται σέ συνεχῆ ἀγαπητικὴ σχέση.

Ἡ θεολογικὴ σπουδαιότητα τῆς περικοπῆς Ἰω. 19,25-28α φθάνει ὡς τὸ σημεῖο νὰ διατυπωθεῖ τὸ ἐξῆς: Ἡ Θεοτόκος ταυτίζεται μέ τὴν ἁγία Ἐκκλησία. Κατὰ τὸν καθηγ. Χ. Σταμούλη, καί οἱ δύο μαζί συνδέονται ἄμεσα καί λειτουργικά μέ τὸν ἄσπιλο νυμφίον Χριστό. Ἡ ἀνύμνηση τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας ἀποτελεῖ ταυτόχρονη ἀνύμνηση τῆς

ἁγίας Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καί τοῦ Υἱοῦ τῆς, τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Ἡ Θεοτόκος εἶναι ἡ Ἐκκλησία καί ἡ Ἐκκλησία εἶναι Θεοτόκος.

Κατὰ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἡ ἁγία Παρθένοσ ὡς Θεοτόκος συντελεῖ ὄχι μόνον στὴν ἄχραντον κύησιν τοῦ Σωτῆρος, δηλ. στό ἐκ τοῦ Θεοῦ οικονομθὲν μυστήριον, ἀλλὰ καί στὴν παρατείνόμενη συνέχισις αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου ὑπὸ τῆς Θεοτόκου ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας του. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος (περ. τὸ 370) γράφει σέ ἐπιστολή του πρὸς τὸν πρεσβύτερο Κληδόνιο: *Εἴ τις οὐ Θεοτόκον τὴν ἁγίαν Μαρίαν ὑπολαμβάνει, χωρὶς ἐστὶ τῆς θεότητος*. Θεωρεῖ ὁ Γρηγόριος ὑποχρεωτικὴ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ὄρου Θεοτόκος· καί ἡ ἄρνησις τοῦ ὄρου αὐτοῦ θέτει τὸν ἀνθρωπο ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἐκτὸς σωτηρίας.

Ἡ ὁδὸς τῆς σωτηρίας εἶναι διαρκῆς σύνθεσις καί ἀποτέλεσμα δράσεως τῶν μελῶν τοῦ νέου σώματος-κοινοτήτας, πού συγκροτεῖται ὡς σύναξις καί ἀσκειῖται γιὰ τὴν ὑπέρβασιν τῆς ἀτομικότητος καί τὴν ἀνάδειξιν τῆς σχέσεως μέ τὸν Ἰησοῦ καί μεταξὺ τους.

Τέλος, στή σκέψιν τοῦ Δ' Εὐαγγελιστῆ, ἡ συμβολικὴ χρῆσις τῆς μητέρας τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, καί τοῦ ἀγαπημένου μαθητῆ, εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς διαδικασίας πού θά συνεχιστεῖ στή βιβλικὴ ἔρευνα.

Γιὰ περαιτέρω μελέτη:

Χ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ, «Θεοτόκος καί Ἐκκλησία», *Θεοτόκος καί ὀρθόδοξο δόγμα: Σπουδὴ στὴ διδασκαλία τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας*, 2η ἐκδ. (Λειμῶν ἀμφιλαφῆς, 1· Θεσ/νίκη: Τὸ Παλίμψηστον, [1996] 2003), 207-34. R. E. BROWN (et al. eds), «The Mother of Jesus in the Gospel of John», *Mary in the New Testament: A Collaborative Assessment by Protestant and Roman Catholic Scholars* (N.Y./ Mahwah: Paulist Press, 1978), 179-218. B. BUBY, «The Gospel of John and the Mother of Jesus», *Mary of Galilee. Volume I: Mary in the New Testament* (New York: Alba House, 1994), 109-39.

Ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ (Ἦσα μγ' 9-14)

Ἐσπερινός τῆς Μνήμης

τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Χαραλάμπους (10 Φεβρουαρίου)

Μιλτιάδη Κωνσταντίνου

Κοσμήτορος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

ΣΥΜΦΩΝΑ μέ τή λειτουργική παράδοση τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, τό πρῶτο ἀνάγνωσμα τοῦ Ἐσπερινοῦ τῶν ἑορτῶν πού εἶναι ἀφιερωμένες στή μνήμη ἱερομαρτύρων εἶναι ἡ περικοπή Ἦσα μγ' 9-14. Τό κείμενο προέρχεται ἀπό τό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου τοῦ προφήτη *Ἦσαΐα*, ὅπου βρίσκονται συγκεντρωμένες διάφορες προφητείες τό περιεχόμενο τῶν ὁποίων σχετίζεται μέ τά τελευταῖα χρόνια τῆς βαβυλωνίας αἰχμαλωσίας (τέλη τοῦ 5 π.Χ. αἰῶνα) καί μέ ὕφος παρηγορητικό σέ ἀντίθεση μέ τό ἀπειλητικό ὕφος τῶν προφητειῶν τοῦ ἡ' π.Χ. αἰῶνα πού περιέχονται στό πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου.

Ἡ περικοπή Ἦσα μγ' 9-14 περιέχεται στήν εὐρύτερη συνάφεια τῶν κεφ. 40 - 48, ὅπου ὁ Θεός μέ τό στόμα τοῦ προφήτη παρηγορεῖ τόν λαό του, ἐξαγγέλλοντας τό τέλος τῆς αἰχμαλωσίας του καί τόν νοθετεῖ νά ἀποφεύγει τήν εἰδωλολατρία. Στή συγκεκριμένη περικοπή καλοῦνται οἱ διάφοροι λαοί τῆς Μεσοποταμίας νά ἀναγνωρίσουν ὅτι ὑπάρχει ἕνας καί μοναδικός Θεός.

Σέ ιδιαίτερα κρίσιμη γιά τήν εὐρύτερη περιοχή περίοδο, καθώς οἱ πολιτικές ἐξελίξεις μέ τήν ἄνοδο τῆς δύναμης τῶν Περσῶν καί τῶν Μήδων δημιουργοῦν στούς πληθυσμούς πού βρίσκονται ἐγκατεστημένοι ἐκεῖ αἰσθήματα ἀν-

ασφάλειας, ὁ Θεός καλεῖ ὄλους τοὺς λαοὺς σέ παγκόσμια συνάθροιση, προκειμένου νά ἀποδείξει μπροστά τους ὅτι αὐτός εἶναι ὁ κύριος τῆς Ἰστορίας.

Ζητεῖ ἀπό τοὺς συγκεντρωμένους λαοὺς νά ἀναλογιστοῦν ἂν οἱ θεοὶ τοὺς ὁποίους λατρεύουν εἶναι σέ θέση νά τοὺς ἀποκαλύψουν τί πρόκειται νά συμβεῖ ἢ ἀκόμα ἂν γνωρίζουν πῶς τά πράγματα ὀδηγήθηκαν σέ αὐτό τό σημεῖο κατὰ τό παρελθόν. Προκειμένου μάλιστα νά ἀποδείξει τή μοναδικότητά του, δέχεται νά ἀναμετρηθεῖ μέ τοὺς ὑποτιθέμενους θεοὺς τῶν λαῶν καί τοὺς προκαλεῖ νά φέρουν τοὺς μάρτυρές τους σέ παγκόσμια δίκη (στ. 9).

Ὁ ἴδιος ὁ Θεός τοῦ Ἰσραήλ θά μετασχεῖ στή δίκη αὐτή ὡς μάρτυρας τοῦ ἑαυτοῦ του καί καλεῖ ὡς ἐπιπλέον μάρτυρες τόν λαό του, ἀλλά καί τόν βασιλιά τῶν Περσῶν Κύρο, τόν ὁποῖο χαρακτηρίζει ὡς: «ὁ παῖς μου, ὃν ἐξελεξάμην, ἵνα γινῶτε καί πιστεύσητε καί συνῆτε ὅτι ἐγὼ εἶμι» (Ἦσα μγ' 10· πρβλ μδ' 28· με' 1). Οἱ μάρτυρες καλοῦνται νά ἀποδείξουν ὅτι ὁ Θεός παραμένει ἀναλλοίωτος μέσα στοὺς αἰῶνες καί ὅτι δέν ὑπάρχει ἄλλος σωτήρας ἐκτός αὐτοῦ (στ. 10-12). Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι πέντε φορές στοὺς τρεῖς αὐτοὺς στίχους χρησιμοποιεῖ ὁ Θεός τήν ἀντωνυμία «ἐγὼ». Αὐτός εἶναι πού ὑπῆρχε πάντα καί εἶναι ὁ μο-

ναδικός πού ενεργεῖ μέσα στήν Ἱστορία (στ. 13).

Τρεῖς περίπου αἰῶνες πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη ἢ προφητικὴ σκέψη θά περιγράψει τὸν Θεό ὡς τὸν μοναδικό ὄντα ἐκτὸς τῆς Ἱστορίας πού κινεῖ τὰ πάντα ἐντὸς τῆς Ἱστορίας. Καθὼς βρίσκεται ἐκτὸς τῆς Ἱστορίας ὁ Θεός δέν δεσμεύεται ἀπὸ τίποτε, ἐπομένως οὔτε ἀπὸ τὸν χρόνο. Ἐφόσον γιὰ τὸν Θεό δέν ὑπάρχει παρελθόν, παρόν καὶ μέλλον, μπορεῖ νά βλέπει τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος· μπορεῖ ἐπομένως νά προβάλλει τὸ θέλημά του στό μέλλον, νά τὸ ἀνακοινῶναι καὶ στή συνέχεια νά τὸ πραγματοποιεῖ ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἀνακοίνωσε. Μόνον ὁ ἀληθινός Θεός μπορεῖ νά τὸ κάνει αὐτό!

Δεκατρεῖς περίπου αἰῶνες ἀργότερα ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ἀπαντώντας σέ ἀπορίες τοῦ ἀφρικανοῦ φίλου του Θαλασσίου (PG 90, 293D-296A), θά διακηρύξει πῶς οἱ «λόγοι» ὄλων τῶν ὄντων καὶ τῶν γεγονότων προϋπάρχουν στόν Θεό, ταυτίζονται μέ τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ καὶ γίνονται ἐμφανεῖς στόν ἄνθρωπο καθὼς πραγματώνονται:

«Οἱ τῶν ὄντων λόγοι προκαταρτισθέντες τῶν αἰώνων ἐν τῷ θεῷ, καθὼς οἶδεν αὐτός, ἀόρατοι ὄντες, οὓς καὶ ἀγαθὰ θελήματα καλεῖν τοῖς θείοις ἐστὶν ἔθος ἀνδράσιν, ἀπὸ τῶν ποιημάτων νοοῦμενοι καθορῶνται. Πάντα γάρ τὰ ποιήματα τοῦ θεοῦ κατὰ φύσιν μετὰ τῆς δεούσης ἐπιστήμης γνωστικῶς ὑφ' ἡμῶν θεωρούμενα τούς καθ' οὓς γεγένηται λόγους κρυφίως ἡμῖν ἀπαγγέλλουσι καὶ τὸ ἐφ' ἐκάστῳ ποιήματι θεῖον σκοπόν ἑαυτοῖς συνεκαίνουσιν, καθ' ὃ καὶ οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν θεοῦ, καὶ τὸ στε-

ρέωμα τὴν τῶν χειρῶν ἀναγγέλλει ποιήσιν. Ἄϊδιος δέ δύναμις ἐστὶ καὶ θειότης ἢ συνεκτικὴ τῶν ὄντων πρόνοια καὶ ἢ κατ' αὐτὴν ἐκθεωτικὴ τῶν προνοουμένων ἐνέργεια» (Ἀπόκριση 13).

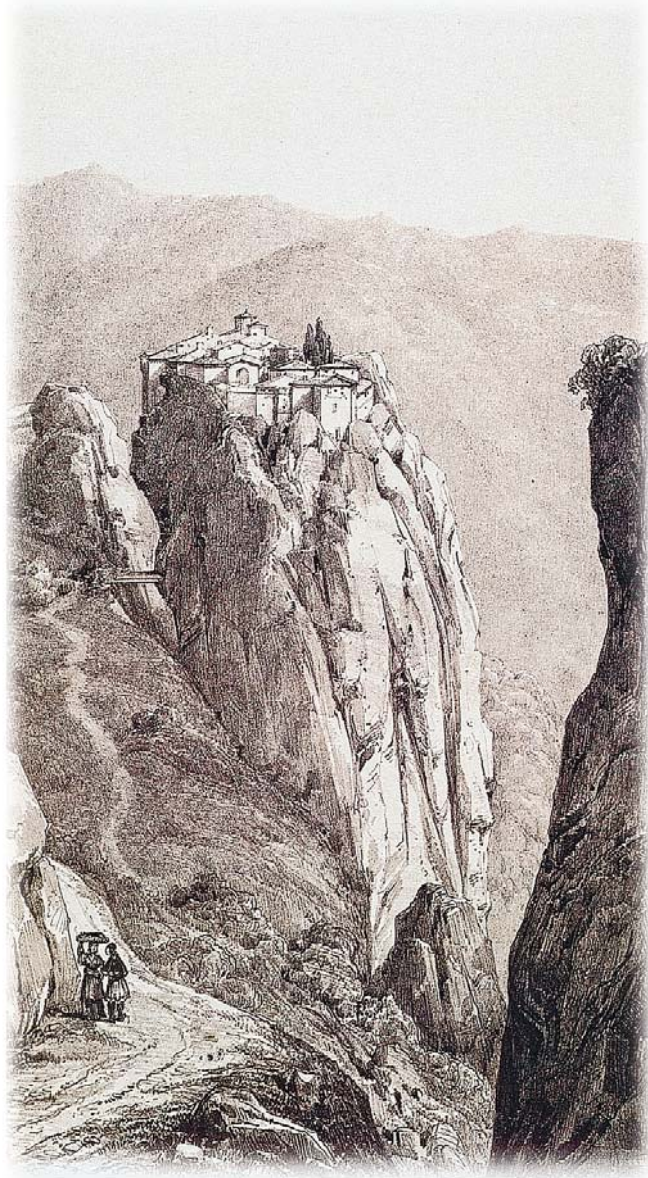
Οἱ σκέψεις καὶ οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι κλειδωμένες σέ ἓνα ἐνιαῖο, ἀμετάβλητο, κατεψυγμένο τώρα, ἀλλὰ γίνονται γνωστές ἀπὸ τὸν Θεό σέ ἓνα διαρκῶς ἐξελισσόμενο τώρα. Ὅταν ὁ Θεός ενεργεῖ, ενεργεῖ στό παρόν. Αὐτό πού ὁ ἄνθρωπος βιώνει ὡς παρελθόν, παρόν καὶ μέλλον δέν ὑπάρχει γιὰ τὸν Θεό ὅσον ἀφορᾶ τίς γνώσεις του, ἀλλὰ ὑπάρχει ὅσον ἀφορᾶ τίς ἐνέργειές του σέ σχέση μέ τὸν κόσμο.

Στὴν ἐνότητα ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχεται ἢ προαναφερθεῖσα περικοπὴ διακηρύσσεται, γιὰ πρώτη φορά μέ σαφήνεια, ἢ ἀνυπαρξία ἄλλων θεῶν καὶ ἢ παγκοσμιότητα τοῦ ἑνός καὶ μοναδικοῦ Θεοῦ. Βέβαια, ἡ ἰδέα ἐνυπάρχει στό κήρυγμα καὶ τῶν ἀρχαιότερων προφητῶν, ὅπως γιὰ παράδειγμα στίς προφητεῖες τοῦ Ἀμώς κατὰ τῶν λαῶν (ἀ' 3 - β' 4· πρβλ. θ' 7) ἢ στή δράση τοῦ προφήτη Ἡλία (3Ba ιζ' 8-16)· ἢ στενὴ σύνδεση ὅμως τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραὴλ μέ τὴ χώρα καὶ τὸν λαό του ἐλάχιστο χῶρο ἀφήνουν γιὰ μιὰ σαφῆ θεωρητικὴ ἐπεξεργασία τῆς ἰδέας τοῦ μονοθεϊσμοῦ.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς αἰχμαλωσίας ὅμως καὶ καθὼς ἢ πίστη στή δύναμη τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὴ εἶχε ἀποκαλυφθεῖ κατὰ τὸ παρελθόν στήν ἱστορία τοῦ λαοῦ του, κλονίζεται, οἱ προφῆτες τῆς περιόδου ἀναλαμβάνουν νά τονώσουν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, διακηρύσσοντας τὴν ἀνυπαρξία τῶν ἄλλων θεῶν καὶ τὴν ἀδυναμία τῶν εἰδώλων, τονίζοντας ταυτό-

χρονα ὅτι ὁ ἕνας καί μοναδικός Θεός ἐξακολουθεῖ νά ἐνεργεῖ μέσα στήν Ἱστορία καί τά πάντα, ἀκόμα καί οἱ ἐνέργειες τῶν ἡγεμόνων τῆς ἐποχῆς, κατευθύνονται ἀπό αὐτόν, ἐνῶ ὁ ἴδιος παραμένει ὑπερβατικός, ἐκτός τῆς Ἱστορίας.

Αὐτός ὁ συνδυασμός τῆς ὑπερβατικότητας τοῦ Θεοῦ μέ τήν ἀποκάλυψή του μέσα στήν Ἱστορία δηλώνεται παραστατικά στό βιβλίο τοῦ προφήτη Ἡσαΐα μέ τόν χαρακτηρισμό τοῦ Θεοῦ ὡς «ἅγιος τοῦ Ἰσραήλ».

Μετέωρα (O. M. Stachelberg)

48. Βασικά θέματα τῆς Κατήχησης Ἐγώ καί ἡ Ἐκκλησία (Θ): ὁ Κλῆρος καί ὁ λαός

π. Ἀλεξάνδρου Καριώτογλου

ΕΝΑΣ κατηχούμενος θά χρειαζόταν νά μάθει ποιά θά πρέπει νά εἶναι ἡ στάση του ἀπέναντι στους κληρικούς. Κυκλοφοροῦν διάφορες ἀπόψεις καί ἀντιλήψεις γιά τούς λειτουργούς τοῦ Θεοῦ. Ἄλλοι τούς σέβονται ἀπλῶς γιά τό σχῆμα τους, ἄλλοι τούς χαρακτηρίζουν ὡς ἀνθρώπους μέ πολλά προβλήματα ἢ καί πάθη. Ἄλλοι περιμένουν ἀπό αὐτούς μιὰ καλύτερη στάση ἀπέναντι στά προβλήματα τοῦ κόσμου κι ἄλλοι τούς καθυβρίζουν γιά κάποια λάθη τους. «Ὁ κάθε κληρικός δέν εἶναι παρά καρπός τῆς εὐρύτερης κοινότητας μέσα στήν ὁποία γεννιέται καί ἀνατρέφεται. Τό ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ὅλοι ζητοῦν ἀπό τόν κληρικό νά εἶναι ἄριστος, ἀλλά κανένας ἀπ' αὐτούς δέν ἀναλαμβάνει τό βάρος νά γίνει ὁ ἴδιος ἄριστος κληρικός, ἢ δέν θέλει τά “δικά” του πρόσωπα νά δοθοῦν ὥστε νά γίνουν ἄριστοι κληρικοί!...»¹.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι καθένας ἔχει μιὰ δική του ἀντίληψη γιά τούς κληρικούς, ὡστόσο λησμονεῖ τήν πραγματική στάση πού θά ἔπρεπε νά τηρεῖ ἀπέναντί τους.

Στό ἔργο τῆς κατήχησης εἶναι ἀνάγκη νά διευκρινίσουμε στόν κατηχούμενο ὅτι κάθε κληρικός φέρει τή δωρεά ἀπό τήν Ἐκκλησία μέσω τοῦ ἐπισκόπου νά ποιμαίνει, νά πραγματοποιεῖ δηλαδή δύο βασικές λειτουργίες: πρῶτον νά τελεῖ τά

μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μαζί μέ τόν λαό τοῦ Θεοῦ, σέ κοινωνία δηλαδή μαζί του, ὅπως ὁ Κύριος μέ τούς μαθητές Του καί δεύτερον νά καθοδηγεῖ τούς πιστούς στόν δρόμο τῆς ἀλήθειας, ὅπως τόν παρέδωσε ὁ Ἰησοῦς Χριστός στήν Ἐκκλησία Του. Ὡστόσο κάθε πιστός δέν πρέπει νά λησμονεῖ ὅτι οἱ κληρικοί φέρουν ἕνα θησαυρό σέ πῆλινα σκευή. Εἶναι ἐπομένως ἀνθρωποι καί ὄχι ὑπεράνθρωποι καί ὑπάρχει περίπτωση μέσα στόν δικό τους ἀγῶνα νά σταθοῦν ὡς ἄριστοι ἀνάμεσα στό ποίμνιό τους νά κάνουν καί λάθη, νά ξεφύγουν ἀπό τόν ἀρχικό τους στόχο. Στήν περίπτωση αὐτή θά πρέπει οἱ ἄλλοι νά τοῦ σταθοῦν μέ ὑπομονή, προσευχή καί διάκριση γιά νά ἐννοήσει τό λάθος του καί νά μπορέσει νά διορθωθεῖ μέ πνεῦμα μετάνοιας.

Ὁ π. Ἀλέξανδρος Σμέμαν αὐτοεξομολογεῖται: «Χθές εἶχα ἡμερίδα στό Γιόνκερς. Δέν ἤθελα νά πάω, ξεκίνησα τή μέρα κακόκεφος. Ἀλλά καθ' ὁδόν, ἡ βροχή καί ἡ γνώριμη, οἰκεία ἀσχήμια ἀπό τίς σειρές τῶν ἀπλῶν μικρόσπιτων ὅταν πλησίαζα τήν ἐκκλησία μας, μέ μεταμόρφωσαν θαυματουργικά. Ξαφνικά αἰσθάνθηκα πόσο ἀμαρτωλή εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐνθουσιασμοῦ πού μέ διακατέχει, μιὰ πραγματική προδοσία... Ἦμουν ἀρκετά εὐαίσθητος σ' ὅσα οἱ ἀνθρωποι λένε γιά μένα. Μέ στενοχωροῦσε ἡ πα-

ρανόηση, ή άδικία, ή έχθρότητα, και πάντοτε σκεφτόμουν πώς δέν τήν άξιζα. Χαίρομαι πού συνειδητοποιώ πώς όλο και περισσότερο έλευθερώνομαι από αύτή τήν εύαισθησία. Δέν βρίσκω σ' αύτήν κανένα όφελος – είναι μία συνήθεια πού νομίζω πώς ό ίδιος ό Κύριος μου τή διδάσκει... Άγαπώ τούς φίλους μου και τήν ήσυχία, και είμαι βαθιά εύτυχημένος όταν είμαι μόνος στό σπίτι μέ τήν οικογένειά μου. Άλλά είμαι συνεχώς καταδικασμένος σέ δραστηριότητα –στήν εκκλησία, στό Σεμινάριο. Νά παίρνω αποφάσεις, νά είμαι “ύπεύθυνος”. Πώς μπορώ να τό πώ αύτό; Είμαι διαρκώς παγιδευμένος σέ πράγματα μέ τά όποία δέν θέλω νά βρίσκομαι μπλεγμένος. Συχνά μέ θεωρούν ως έξουσιμανή, φιλόδοξο, άκτιβιστή. Άλλά ή συνείδησή μου γνωρίζει πώς δέν επιθυμώ τήν έξουσία, ούτε τήν επίζητώ. Τότε γιατί, πώς γίνεται ν' ανακατεύομαι στό καθετί και παντού; Καταλήγω στό νά είμαι ύπεύθυνος για τά πάντα, άκόμη και νά γίνομαι ένας άποδιοπομπαίος τράγος. Είμαι 52 έτών, και δέν μπορώ ν' αποφα-

σίσω τί νά κάνω. Νά τά δεχτώ αύτά και νά συνεχίσω, ή ν' άποδεσμευθώ;»². Νά λοιπόν μία όμολογία έντιμη και ρεαλιστική πού δείχνει –κάτι πού πρέπει νά έπισημάνουμε στόν κατηχούμενο– πόσο δύσκολο είναι τό έργο τών κληρικών. Στήν περίπτωση πού έχει επιλέξει συνειδητά τό δρόμο τής χριστιανικής ζωής μπορεί νά δείξει διάκριση άπέναντι στό πρόσωπο κάθε κληρικού. Κι όταν έπισημαίνει κάποια λάθη του νά τοϋ συμπαρίσταται, νά τον στηρίζει όσο μπορεί, συμβουλευόντάς τον και δείχνοντάς του και μόνο τήν αγάπη του, ό,τι κι άν τοϋ συμβαίνει. Έτσι ύλοποιεί μέ τόν καλύτερο τρόπο τήν παρουσία του ως μέλους τής εκκλησιαστικής κοινότητας. Και πολύ περισσότερο γίνεται ή εφαρμογή τοϋ λόγου τοϋ άπ. Παύλου: «ν' ακολουθείτε πιστά και νά ύπακουΐτε τούς εκκλησιαστικούς σας ήγέτες. Γιατί αύτοί άγρυπνοϋν για τή σωτηρία σας, επειδή θά δώσουν λόγο στόν Θεό. Έτσι ή μέριμνά τους θά γίνεται μέ χαρά, κι όχι μέ στενοχώρια, πράγμα πού δέ σας συμφέρει» (Έβρ. 13,17).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σχόλιο τοϋ π. Άντωνίου Ρωμαιοϋ στό *Βαρσανουφίου και Ίωάννου, Κείμενα διακριτικά και ήσυχαστικά*, τ. Γ', Ί. Μονή Τιμίου Προδρόμου Καρέα, Καρέας 1997, σ. 462.
2. π. Άλεξάνδρου Σμέμαν, *Ήμερολόγιο, Άκρίτας*, Άθήνα 2002, σ. 69, 76-77.

Ήράκλειο. Πίνακας J. Schraug άπό σχέδιο T.A.B. Speatt

Κυριακή ΙΕ' Λουκά (τοῦ Ζακχαίου)

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
τῆς Ἱ. Μ. Δημητριάδος καί Ἀλμυροῦ

«Σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι» (Λουκ. 19, 5)

Ο ΚΥΡΙΟΣ συναντᾷ τόν Ζακχαῖο, μέ ἀποτέλεσμα τῆ σωτηρία αὐτοῦ καί τῆς οικογενείας του. Ἡ συνάντηση προϋπέθετε δύο συγκλίνουσες ἐνέργειες: τήν ἐνέργεια τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου, πού ἦλθε «ζητῆσαι καί σῶσαι τό ἀπολωλός», καί τήν ἐνέργεια τοῦ Ζακχαίου, πού «ἐζήτει ἰδεῖν τόν Ἰησοῦν». Ἡ ὥρα τῆς πρώτης φάσης τῆς συνάντησης κατακλείεται μέ τή φράση τοῦ Κυρίου: «σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι» (σήμερα πρέπει νά μείνω στό σπίτι σου).

1. Τό αἶτημα αὐτό τοῦ Κυρίου συνιστᾷ καταρχάς μία παραδοξότητα: ὁ Ζακχαῖος ἦταν ἀρχιτελώνης, δηλαδή ἄνθρωπος ἀμαρτωλός, ἀφοῦ οἱ τελῶνες ἐξυπηρετοῦσαν τούς κατακτητές Ρωμαίους καί καταπίεζαν οικονομικά τόν ἀπλό λαό μέχρι πλήρους ἐξαντλήσεώς του. Ἀλλά ἡ ἐξήγηση τῆς παραδοξότητας φαίνεται νά ὑπάρχει στό «σήμερον» τοῦ Κυρίου. Τό «σήμερον» φανερώνει τήν ὥρα τοῦ Θεοῦ γιά τόν Ζακχαῖο. Τήν ὥρα πού ἡ ψυχή του ἦταν ἀνοιχτή στήν παρουσία καί τήν πάντοτε ἀναζητοῦσα τόν ἄνθρωπο χάρη τοῦ Θεοῦ. Τό «σήμερον» λοιπόν ὡς ἡ ὥρα τῆς χάριτος γιά τόν Ζακχαῖο δίνει καί τό νόημα τοῦ «δεῖ», τοῦ πρέπει. «Πρέπει νά μείνω στό σπίτι σου».

2. Ποιά στοιχεῖα συγκεκριμένα συνθέτουν τήν ὥρα αὐτή; Πρῶτον, ὅπως εἶπαμε, ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἴδιου τοῦ Κυρίου. Ὁ Κύριος ἦλθε στόν κόσμον «ζητῆσαι καί σῶσαι τό ἀπολωλός». Ὁ ἄνθρωπος χαμένος στά πάθη καί τίς ἀμαρτίες του, λόγω τῆς ἀγνοίας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καί τῆς ἐπιροῆς τοῦ ἀρχεκάκου διαβόλου, εἶχε ἀνάγκη ἀναζητήσεώς του ἀπό τόν Θεό. Κανείς πέραν τοῦ ἴδιου τοῦ Δημιουργοῦ δέν μποροῦσε νά ρίξει φῶς στή ζόφωση αὐτή τοῦ ἀνθρώπου, κανείς πέραν Ἐκείνου πού εἶναι τό φῶς τοῦ κόσμου: «Ἐγώ εἰμι τό φῶς τοῦ κόσμου». Ἐνας τέτοιος χαμένος ἄνθρωπος, λόγω τῶν συνεχῶν ἀδικιῶν του, ἦταν καί ὁ Ζακχαῖος –ποτέ κανείς ζώντας μέ ἀδικία δέν βρίσκεται στήν καθαρία ἀτμόσφαιρα τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Κύριος λοιπόν ἔρχεται πρός ἀναζήτηση καί τοῦ Ζακχαίου.

Δεύτερον ἡ ἀναζήτηση τοῦ ἴδιου τοῦ Ζακχαίου: «ὁ Ζακχαῖος ἐζήτει ἰδεῖν τόν Ἰησοῦν». Ὁ Ζακχαῖος πρέπει νά μὴν αἰσθανόταν καθόλου καλά μέσα του μέ ὅ,τι ἔπραττε καί ἐνεργοῦσε. Κι αὐτή ἡ ἐσωτερική του πίεση –ένα εἶδος ἀπελπισίας ἴσως ἀπό τόν ἑαυτό του– τόν ἔκανε νά ἀναζητεῖ τόν λαϊκό δάσκαλο πού περιφρονοῦσαν οἱ ἐπίσημοι δάσκαλοι καί

ἄρχοντες τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἡ ἀναζήτηση λοιπόν αὐτῆ τοῦ Ζακχαίου δέν ἦταν ἐπιφανειακή ἀναζήτηση, περιέργεια ἴσως. Ἡ ἀναζήτησή του ἦταν βαθιὰ καί ἀποφασιστική, πού τόν ἔκανε νά μὴν ὑπολογίζει τίποτε· οὔτε τή θέση του οὔτε κἀν τὴν ὑπόληψή του. Ἐκείνη τὴν ὥρα δηλαδή ὁ Ζακχαῖος «ρίσκαρε», κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενο, τὴν κοινωνικὴ του ὑπόληψη. Ἔκανε κάτι πού περιεῖχε κάποιο στοιχεῖο προσωπικῆς θυσίας.

3. Ἔτσι ἡ ὥρα συνάντησης μέ τόν Χριστό δέν εἶναι ὥρα ἀδιαφορίας καί ὑποτονικότητας· δέν εἶναι ὥρα λογικῆς ψυχραιμίας καί θεωρούμενης ἀξιοπρέπειας. Εἶναι ὥρα ἔντασης καί θεοποιῦ «τρέλας»: κάνει αὐτόν πού τόν καταλαμβάνει νά ὑπερβαίνει τὰ συμβατικά πλαίσια τῆς κοινωνίας μέσα στήν ὁποία ζεῖ καί νά προβαίνει σέ ὑπέρβαση τοῦ ἑαυτοῦ. Μέ ποιό σκοπὸ; Νά φτάσει στό σημεῖο συντονισμοῦ του μέ τόν ἕξ ἴσου ἀνατρεπτικὸ Θεὸ μας, ὁ ὁποῖος «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων... ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών» (Φιλ. 2, 6-7). Ἡ ὥρα τῆς συνάντησης μέ τόν Θεὸ δηλαδή εἶναι ὥρα «τρέλας» ἐκ μέρους πρῶτα του Θεοῦ, λόγω τοῦ μανικοῦ ἔρωτά Του πρὸς τὰ πλάσματά Του, καί ἐκ μέρους ἔπειτα τοῦ ἀνθρώπου, λόγω τῆς ἀπελπισίας του ἀπὸ ὅ,τι μπορεῖ νά τοῦ προσφέρει ὁ πεσμένος στήν ἁμαρτία κόσμος. Ὅση «ἀξιοπρέπεια» ἔλειψε ἀπὸ τόν Θεὸ —τί «ἀξιοπρέπεια» ἔχει ἓνας Θεὸς γεννημένος σάν ἄνθρωπος καί μάλιστα σέ στάβλο στό πιὸ ἄσημο χωριὸ τῆς Ἰουδαίας κι ἔπειτα Ἐσταυρωμένος;—

τόση πρέπει νά λείπει καί ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ἂν θέλει νά βρεῖ τὸ σημεῖο συνάντησης μαζί Του. Ἔτσι ἡ ταπείνωση τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση προκειμένου νά βρεῖ αὐτὸς τὸν ταπεινὸ Θεὸ καί νά σχετιστεῖ μαζί Του.

4. Τὸ ἀποτέλεσμα ἐπιβεβαιώνει τὴν ἀλήθεια: ὁ Ζακχαῖος σώθηκε καί μαζί μέ αὐτόν καί ἡ οἰκογένειά του. «Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο». Σωτηρία, διότι ἡ συνάντηση μέ τόν Κύριο τὸν ὁδήγησε σέ ἀληθινὴ μετάνοια, σέ ἔμπρακτη δηλαδή ἀλλαγὴ του, ἡ ὁποία φανερώθηκε μέ τὴν προσφορά ἀφ' ἑνὸς τοῦ μισοῦ τῆς περιουσίας του στοὺς φτωχοὺς ἀδελφούς του, στήν ἀποκατάσταση ἔπειτα καθενὸς ἀδικημένου ἀπὸ αὐτόν, καί μάλιστα στό τετραπλάσιο. Κι αὐτὸ βεβαίως σημαίνει ὅτι ἡ σχέση μέ τόν Χριστὸ εἶναι ἀληθινὴ, στό βαθμὸ πού ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει τρόπο ζωῆς καί ἀνοίγεται ἐν ἀγάπῃ πρὸς τὸν συνάνθρωπο. Δέχτηκε δηλαδή ὁ Ζακχαῖος τὸν Χριστὸ στό σπίτι του κι ἀμέσως τὸ σπίτι του ἔγινε «κατ' οἶκον Ἐκκλησία», ἀγκαλιά γιὰ ὅλον τὸν ὑπόλοιπο κόσμο.

Στὸ πρόσωπο τοῦ Ζακχαίου κρινόμαστε ὅλοι, κληρικοὶ καί λαϊκοί. Ἄν ἔχουμε συναντήσει τὸν Χριστὸ ἀληθινά, αὐτὸ φανερώνεται μέ τὴ στάση μας ἔναντι τῶν συνανθρώπων μας. Κι αὐτὸ θὰ πεῖ: ἔχουμε τὸν πόθο καί τὴν «τρέλα» νά εἴμαστε μαζί Του; Εἴμαστε διατεθειμένοι πρὸς χάρη Του νά χάσουμε πράγματα πού μᾶς «ἀνήκουν», προκειμένου νά τὰ δώσουμε σέ ἐκείνους πού ὄντως τοὺς ἀνήκουν: στοὺς ἀδελφούς μας ἐν Χριστῷ;

Κυριακή τῆς Ἀπόκρεω (Ματθ. 25, 31-46)

Ἄρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θ., Βυζαντινολόγου,
Ἱ. Προϊσταμένου Ἱ. Ν. Ἀγ. Ἀναργύρων Ψυρρῆ

ΚΥΡΙΑΚΗ τῆς Ἀπόκρεω καί τό εὐαγγε-
λικό ἀνάγνωσμα περιγράφει
προφητικῶς τή δευτέρα παρουσία τοῦ
Κυρίου, ἡ ὁποία σέ ἀντίθεση μέ τήν
πρώτη θά εἶναι «ἐν δόξῃ».

Τό νόημα τῆς δευτέρας παρουσίας
εἶναι ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἔχει πορεία καί
κατεύθυνση πρὸς τά ἔσχατα. Ἡ ζωὴ τοῦ
κόσμου καί τῶν ἀνθρώπων δέν εἶναι σέ
ἀτέρμονη κυκλική πορεία πού ὅλα ἐπα-
ναλαμβάνονται μονότονα, ἀλλά μία δυ-
ναμική κίνηση πρὸς μία κατεύθυνση·
«καινοὺς δέ οὐρανοὺς καί γῆν καινὴν
κατὰ τό ἐπάγγελμα αὐτοῦ
προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ»,
Β' Πέτρο. 3,13. Ὅπως ὁ Θεός κάπο-
τε δημιούργησε τόν κόσμο καί σέ μία
ἄλλη ιστορική ἐποχὴ ἐξαπέστειλε τόν
Υἱό Του, ἔτσι καί σέ μία ἄλλη προσεχῆ
ἐποχῇ, ἄγνωστο πότε ἀλλά βέβαιο ὅτι
θά συμβεῖ, θά ἐπανέλθει θριαμβευτικά
γιά νά κρίνει «ζῶντας καί νεκρούς».
Ἀνακεφαλαιώνονται, λοιπόν, τά πάντα
«ἐν τῷ Χριστῷ» (Ἐφεσ. 1, 3-14).

Ἄν προσέξουμε καλύτερα θά δοῦμε
ὅτι πρὶν ἀπό τό σημερινό ἀνάγνωσμα, ὁ
Χριστός εἶχε διδάξει τίς παραβολές τῶν
«πέντε φρονίμων καί τῶν πέντε μωρῶν
παρθένων» καί τῶν «ταλάντων», ὅπου
τά κυρίαρχα στοιχεῖα εἶναι: α) τό αἰφνί-
διο τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου καί β) ἡ
ἀποτίμηση τῆς δράσεως καί τῆς συμπε-

ριφορᾶς ἑνός ἐκάστου. Στήν συνέχεια μέ
τή σημερινή προφητεία τῆς δευτέρας
παραουσίας θέτει καί τά κριτήρια μέ τά
ὁποῖα θά γίνεῖ ἡ κρίση τήν ἡμέρα ἐκείνη.

Ὁ Χριστός ξεκινᾷ μέ τό χρονικό ἐπίρ-
ρημα «ὅταν», πού θά πεῖ ὅτι θά γίνεῖ
μετά βεβαιότητος ἐν χρόνῳ. Ἐνῶ ἡ πα-
ρουσία Του θά εἶναι λαμπρὴ καί θά κρί-
νει «πάντα τά ἔθνη», ἡ κρίση Του θά
εἶναι τόσο ἀπλή, ὅσο καί ἡ διάκριση
ἀνάμεσα στά πρόβατα καί τά γίδια. Καί
ὁ πλέον ἀδαῆς διαχωρίζει τά πρόβατα
ἀπό τά γίδια, ἀφοῦ ἀπό μόνον τους
ξεχωρίζουν, εἴτε ἀπό τά ἐξωτερικά χα-
ρακτηριστικά, εἴτε ἀπό τήν συμπεριφο-
ρά – τά πρόβατα εἶναι πάντοτε συγκε-
ντρωμένα, ἐνῶ τά γίδια διασκορπισμένα
ἀναζητοῦν τροφή. Αὐτὴ τήν προφανῆ
διάκριση χρησιμοποιεῖ ὁ Χριστός γιά νά
ἐκθέσει καί τά κριτήρια, ἡ μᾶλλον τό
κριτήριο, διαχωρισμοῦ τῶν ἀνθρώπων,
τό ὁποῖο εἶναι ἓνα καί μοναδικό: ἡ ἀγά-
πη. Αὐτοὶ πού πρόσφεραν τήν ἀγάπη
τους ἔστω καί μέ τον ἀπλούστερο τρόπο
καί στόν ταπεινότερο τῶν συναθρώπων
τους εἶναι σάν νά τήν πρόσφεραν στόν
Χριστό, ἡ καί τό ἀντίθετο.

Ὁ Χριστός δέν κρίνει, παρά μόνον δια-
πιστώνει τό προφανές, τήν ἀγάπη, ὅπως
κι ὁ βοσκός ἀπλῶς ξεχωρίζει αὐτό πού
βλέπει· τά πρόβατα ἀπό τά γίδια. Τό
κλειδί, λοιπόν, τῆς σωτηρίας ὁ ἄνθρωπος

τό κρατεί στά χέρια του, διότι ὁ Θεός «πάντας θέλει σωθῆναι», ἀλλά ἡ μετοχή ἐξαρτᾶται ἀπό τήν ἴδια βούληση.

Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καί ἡ ἀναδημιουργία, μέ τήν ἐνανθρώπιση τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, εἶναι γεγονότα ἐκτός τῆς βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου· ἔτσι καί ἡ δευτέρα παρουσία εἶναι ἐκτός ἀνθρωπίνου ἐλέγχου. Ἄλλά ἂν καί ὅλοι ἀναστεινόμαστε καί ὅλοι κρινόμαστε, ὑπάρχει σοβαρή εἰδοποιός διαφορά ὡς πρὸς τήν τελική κατάταξη· ἄλλοι ἀνίστανται «εἰς ἀνάστασιν ζωῆς» καί ἄλλοι «εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». (Πρβλ. Β΄ Κορ. 2,15-16). Τό κριτήριο τῆς διαφοροποιήσεως αὐτῆς εἶναι μοναδικό· ἡ στάση μας ἔναντι τοῦ Χριστοῦ, πού πρακτικά ἐκφράζεται μέ τήν ἀγάπη μας ἔναντι τῶν ἀδελφῶν τοῦ Χριστοῦ, τῶν συναθρώπων μας· γι' αὐτό ἄλλοι πηγαίνουν στόν παράδεισο καί ἄλλοι στήν κόλαση.

Ὁ παράδεισος ἐξαρχῆς εἶναι ἡ φυσιολογική κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου: «τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπό καταβολῆς κόσμου»· αὐτό δηλώνει ὅτι Παράδεισος δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴ μετοχή στόν Θεό καί ἄρα στή συνεπαγομένη τρυφή. Ἐνῶ ἡ κόλαση, «τό πῦρ τό αἰώνιον», προβλέπεται γιὰ ἄλλες περιπτώσεις: «τό ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καί τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ», πρᾶγμα πού δηλώνει τὴν ἀποστέρηση τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀμεθεξία, μέ συνέπεια τὴν ὀδύνη. Ἡ τελευταία κατάσταση δέν εἶναι ἡ φυσιολο-

γική, ἡ «σωστή» θέση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἀποτελεῖ ἐπιλογή δική του, διότι ὁ καθένας ἐπιλέγει πολὺ πρὶν πάει στήν κόλαση ἢ στόν παράδεισο τόν δρόμο πού ὀδηγεῖ στό ἓνα ἢ στό ἄλλο.

Πολύ παραστατικά ἡ κατάσταση τῶν κολασμένων περιγράφεται στά Ἀποφθέγματα τοῦ ἁββᾶ Μακαρίου. Τό πρόσωπο τοῦ καθενός εἶναι κολλημένο στήν ράχη τοῦ ἄλλου, ἔτσι ὥστε νά μὴν μπορεῖ ὁ ἓνας νά βλέπει τό πρόσωπο τοῦ διπλανοῦ του, φυσικά οὔτε καί τοῦ Θεοῦ. Μείστη παραμυθία θά ἦταν, λέγει ἓνας κολασμένος στόν ἁββᾶ Μακάριο, ἂν οἱ προσευχές του τοὺς ἔκαναν ἱκανοὺς νά ἀντικρῦζουν «ἐκ μέρους», δηλαδή γιὰ λίγο καί ἀπὸ λίγο τὰ πρόσωπα τῶν ἄλλων. Ἡ κόλαση ἐπομένως ἐρμηνεύεται ὡς «ἀφιλία», «ἀκοινωνησία» καί «μοναξιά» μεταξύ τῶν προσώπων, μέ πρῶτον ἀπόντα τόν Θεό.

Τό ἐρώτημα, λοιπόν, εἶναι πού θέλουμε νά ἀνήκουμε ἐμπράκτως, ὄχι μέ λόγια. Μέ τὴν ἀγάπη πού εἶναι ἱκανή νά μᾶς σώσει καί νά μᾶς διασώσει προγευόμαστε τόν παράδεισο ἀπὸ τὴ γῆ, ἀγαπώντας τοὺς ἀδελφούς μας, κάτι πού φυσικά θά ὀλοκληρωθεῖ μέ τὴ δευτέρα παρουσία, ἢ καί τό ἀντίθετο. Ἡ προτροπή τοῦ ἀποστόλου Πέτρου εἶναι σαφής: «πρὸ πάντων δέ τὴν εἰς ἑαυτοὺς ἀγάπην ἔκτενῆ ἔχοντες, ὅτι ἡ ἀγάπη καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν» (Α΄ Πέτρ. 4,8). Αὐτό ἄλλωστε ἀποζητοῦμε ὅλοι μας.

Θεσσαλονίκη
(λεπτομέρεια ἀπὸ σχέδιο L. F. S. Fauvel)

Lupercalia (15 Φεβρουαρίου): πάπας Γελάσιος Α΄, Κωνστάντιος Β΄

Σταύρου Γ. Γουλούλη
Δρος βυζαντινής τέχνης

ΤΑ LUPERCALIA (Λύκαια) ἦταν ἀρχαϊκή ρωμαϊκή γιορτή στίς 15 Φεβρουαρίου, τόν μήνα τῶν καθαρῶν, λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν πρωτοχρονιά τῆς ἀνοιξῆς (1^η Μαρτίου στὸ παλαιὸ ἡμερολόγιο τοῦ Νουμᾶ). Ἀφιερωνόταν στὸν γονιμὸ θεὸ τῆς σπηλιᾶς Lupercal τοῦ Παλατίνου Λόφου, τὸν Lupercus (ἤρωα κυνηγὸ λύκων προστάτῃ τῶν κοπαδιῶν, ἢ Φαῦνο ἢ Πᾶνα), ἢ τῆ λύκαινα πού ἐξέθρεψε τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Ρώμης Ρῶμο καὶ Ρωμύλο. Τὰ Lupercalia, μέ πρωταγωνιστὲς τοὺς Ρωμαίους νέους καὶ νεάνιδες, ἦταν διαβατήριες, μυητικὲς τελετὲς, στὸ πλαίσιο τιμῶν στὴ Juno Februa (Καθάρσια, dies februatus), περιέχοντας θυσιῆς (αἶγας καὶ σκύλου). Τίς ἐορτὲς τελοῦσαν οἱ Luperci, κολλέγιο νέων, σκοπεύοντας στὴν κάθαρση καὶ τὴ γονιμότητα, στὴ δημιουργία οἰκογένειας¹, τὸν πυρήνα τοῦ πεπρωμένου τῆς Ρώμης στὸν κόσμο.

Ἄλλὰ τὸν 4^ο-5^ο αἰῶνα ἡ Ρώμη συνειδητοποιοῦσε ὅτι ὡς παλαιὰ πρωτεύουσα τοῦ ρωμαϊκοῦ κόσμου ἦταν ἤδη ἡ ἐπικεφαλῆς Ἐκκλησία στὰ ἔθνη. Εἶχε πιά ἡγέτῃ τὸν πάπα, πατέρα στὰ ἑλληνικά, στὴ θέση τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, γιὰ τὴν ἱερότητα τῆς ὁποίας ἐγράφησαν πολλά. Ὡστόσο τὰ Lupercalia, περισσότερο εὐετηριακὸ καρναβάλι, φολκλόρ, παρὰ ὠμὴ εἰδωλολατρία, εἶχε ἐπιβιώσει στὸν ἐκχριστιανισμὸ

τῆς Ρώμης. Πῶς νὰ περιορίζαν τὸν ἀρχέγονο μῦθο τῆς Ρώμης, γιορτὴ οὐσιαστικά τῆς ρωμαϊκῆς οἰκογένειας; Τὸ γεγονός ὅτι ὁ πάπας Γελάσιος Α΄ (494-496) καταδίκασε τὰ Lupercalia δὲν σημαίνει ὅτι τὰ ἀντικατέστησε μέ τὴν ἐορτὴ τῆς καθάρσεως (purificatio) τῆς Θεοτόκου, τὴν Ὑπαπαντὴ (2/2), πού θὰ ἐπικρατήσῃ κάπως ἀργότερα². Εἶναι μία ὑπόθεση διαφόρων ἐρευνητῶν³.

Ὁ πάπας Γελάσιος τελικὰ ἔκανε κάτι ἄλλο. Ἐξῆρε ἐπίσημα τὸ 496 τὴ μνήμη ἑνὸς μάρτυρα, τοῦ ἀγίου Βαλεντίνου, στὸν ὁποῖο μεταφέρθηκαν ρομαντικὲς ἀντιλήψεις, ὅπως ἐπικράτησε μετὰ τὸν Μεσαίωνα στὴν ἐποχὴ μας⁴. Στίς 14 Φεβρουαρίου τιμῶνται τρεῖς δυτικοὶ ἅγιοι μάρτυρες μέ τὸ ὄνομα Βαλεντίνος (βλ. *The Catholic Encyclopedia*). Ἐκτὸς ἀπὸ ἕναν Ἀφρικανὸ πού μαρτύρησε μέ ἄλλους στρατιῶτες, οἱ δύο ἄλλοι (πρῶτη ἀναφορὰ στὸ *Martyrologium Hieronymianum* (460-544): «*XVI kalendas Martii Interamniae Via Flaminia miliario ab Urbe Roma LXIII natale Valentini*») εἶναι εἴτε τὸ ἴδιο εἴτε διαφορετικὰ πρόσωπα: ἕνας πρεσβύτερος (6 Ἰουλίου στὴν Ὁρθόδοξη Ἀνατολή) καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Interamnia (Terni) (30 Ἰουλίου στὴν Ἀνατολή). Ναὸς τοῦ ἱερομάρτυρα ὑπῆρχε στὴ Ρώμη στὴ Via Flaminia, ἀπὸ τὸν 4^ο αἰῶνα, σύμφωνα

ὅμως μέ μεταγενέστερες πληροφορίες⁵. Τό πῶς συνέβη μαρτύριο Χριστιανῶν σέ τέτοια γιορτή ἐξηγεῖται. Ἐνίοτε οἱ εὐετηριακές γιορτές μετατρέπονταν σέ διωκτικές, ἰδίως ἄν μερικοί Χριστιανοί τίς ἐπέκριναν δημόσια.

Ἡ ρωμαϊκή ἐκκλησία ἀπλῶς προέβαλε ἕναν ἀπλό ἱερομάρτυρα στά Lupercalia, δέν τά ἐξοβέλισε. Οὕτως ἢ ἄλλως στό μέλλον, ἢ κάθαρση τῆς Θεοτόκου, ἢ Θεία οἰκογένεια, θά λειτουργοῦσε ἀνταγωνιστικά στή γιορτή αὐτή, μέ τό νά προβληθεῖ πάνω στή βάση πανανθρώπινων πεποιθήσεων σχετικά μέ τή γονιμότητα τοῦ ἀνθρώπου, τήν ἔνταξή του στήν κοινωνία, ὅπως ἀξιοποίησε μία ἄλλη ταφική-οικογενειακή γιορτή τῶν Ρωμαίων, μία ἐβδομάδα μετά, τά Caristia (22/2), ἢ ὁποία ἐξελίχθηκε σέ θρονική (*Natale Petri de Cathedra*)⁶.

Κάτι πολύ πιό ἔντονο συνέβη στή Νέα Ρώμη, τήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου τά Lupercalia εἶχαν μεταφερθεῖ σέ ἄλλη μορφή, συνδυάζοντας ἵπποδρομίες⁷. Ὁ αὐτοκράτορας ὅμως Κωνστάντιος Β' (337-361) τό τόλμησε στά 360: ἐγκαινίασε τόν ναό τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ, ὡς θρησκευτικό κέντρο τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἐθνῶν, κέντρο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁸ στίς 14/15 Φεβρουαρίου⁹.

Ὅπως φαίνεται, ἡ ἐπιλογή τῆς γιορτῆς λειτουργεῖ ὡς σύμβολο καθάρσεως-γονιμότητας ὄχι μόνο τῆς Ρώμης, ἀλλά τῆς ποιίμνης τοῦ αὐτοκράτορα. Πρῶτον ἡ ἴδια ἡ ἵδρυση τῆς Κων/πόλεως σχετίζεται μέ δύο ρωμαϊκές γιορτές, ψυχῶν καί προγόνων: καθιέρωση (*consecratio*, 8.11.324) στή γιορτή *Mundus patet* καί τά ἐγκαινία (*dedicatio* 11.5.330) στά *Lemuria*. Ἐπειτα, ἡ ἐξάρτηση τῶν ἐγκαι-

νίων τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀπό τά Lupercalia διαπιστώνεται καί ἀπό τήν ἱστορική πορεία πού θά εἶχε ὁ μέγιστος αὐτός ναός τῆς Χριστιανοσύνης. Μετά τήν καταστροφή τοῦ 404 θά ἐγκαινιολοῦσαν πάλι τό 415 (10/11 Ὀκτωβρίου)¹⁰ στή ρωμαϊκή γιορτή *Meditrinalia*, ἀναφερόμενη στό κρασί τῆς νέας παραγωγῆς¹¹. Ὁ εισηγητής θά ἤθελε νά τονίσει τό νέο πνευματικό κρασί τῆς Ἐκκλησίας. Καί πάλι ὅμως θά καιγόταν στά γεγονότα τοῦ 532, στή Στάση τοῦ «Νίκα», ἀλλά ὁ Ἰουστινιανός θά ἐνεργοῦσε νέα θεμελίωση στίς 23 Φεβ. 532 στά *Terminalia* (γιορτή τῶν Ὀρίων)¹², δείχνοντας τήν πληγωμένη ἀλλά καί ἀνυποχώρητη ρωμαϊκή τιμή. Θά ἐγκαινιολοῦσαν στίς 27 Δεκεμβρίου 537¹³, σέ συνδυασμό μέ τή γιορτή τῶν Ἁγίων Πέτρου, Ἰακώβου, Ἰωάννου καί Παύλου (27/28 Δεκ.)¹⁴ καί πάλι μετά τήν ἀνακατασκευή τοῦ ναοῦ μέ νέα ἐγκαινία, στίς 23 Δεκεμβρίου 562¹⁵. Αὐτά τελικά θά ἐπικρατοῦσαν¹⁶.

Ἡ ἱστορική πορεία τῆς Ἁγίας Σοφίας δείχνει πρόθεση τῶν ἱδρυτῶν αὐτοκρατόρων νά συνδέσουν τό παλαιό μέ τό νέο. Μέχρι τόν 6^ο αἰώνα δέν εἶχαν λησμονηθεῖ οἱ σχέσεις τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν μέ τίς ρωμαϊκές¹⁷. ἀναμφίβολα φιλολαϊκό μέτρο σέ ἕναν κόσμο ποιμενικό καί ἀγροτικό γιά μερικούς ἰθύνοντες, οἱ ὁποῖοι ἔβλεπαν τή θετική πλευρά πανάρχαιων ἐθίμων ὡς ἀνάγκη γιά ἐπιβίωση καί γονιμότητα. Γιά νά ὀδηγηθοῦν τελικά ἐξαίροντας πιό ἐπίσημα θεολογικά πρότυπα σχετικά μέ τή διδασκαλία γιά τόν Οἶκο τῆς Σοφίας τοῦ Θεοῦ Λόγου. Διαπιστώνεται δηλαδή ἐξέλιξη ἀπό θύραθεν σύμβολα στό κατ' ἐξοχήν δόγμα τῆς Ἐνσαρκώσεως. Ἡ κοινωνία εἶχε

ώριμάσει. Ἡ καταστροφή τοῦ ναοῦ ὁμως δύο φορές δείχνει ὅτι τμήμα τοῦ λαοῦ, Ἀνατολίτες, Χριστιανοί ἢ ὄχι, καί προπάντων οἱ ἡγέτες τους, δέν προσέλαβαν θετικά τόν συμβολισμό τῶν ρωμαϊκῶν γιορτῶν, στίς ὁποῖες ὁ αὐτοκράτορας εἶχε μία οἰκογενειακή θέση ἐπί γῆς, βάσει προαιώνιου σχεδίου τῆς Θείας Σοφίας. Ταυτόχρονα δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωση ἐκδηλωθέντων τάσεων μιᾶς

λαϊκῆς εἰκονομαχίας πού ἀπορρίπτει τά αὐτοκρατορικά καί ταυτόχρονα ἐκκλησιαστικά σύμβολα (ὅπως ἐφάρμοσαν οἱ ἴδιοι οἱ συγγραφεῖς, ἐξοβελίζοντας τή συνέχεια τῶν ρωμαϊκῶν συμβόλων στό χριστιανικό ρωμαϊκό κράτος). Ἡ ἀκόμη, πρόκειται γιά τή σκοτεινή πλευρά μιᾶς ἀντίπαλης βίας πρὸς ἓνα κράτος δομημένο πάνω σέ οἰκογενειακά-φυλετικά πρότυπα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. H.H. Scullard, *Festival and Ceremonies of the Roman Republic*, London 1981, 76-78.
2. Fr. Graf, *Roman Festivals in the Greek East. From the Early Empire to the Middle Byzantine Era*, Cambridge University Press, 2015. Ἐξ ἄλλου ἀπέχει πενήντα ἡμέρες ἀπὸ τὰ Χριστούγεννα (25/12).
3. H.H. Scullard, *Festival*, 76. H.A. Kelly, *Chaucer and the cult of Saint Valentine*, Leiden 1986, 60-61, ὅπου βιβλιογραφία. A.W.J. Holleman, *Pope Gelasius I and the Lupercalia*, Adolf M. Hakkert, Amsterdam 1974.
4. Wikipedia, λῆμμα Saint Valentine. Catholic Encyclopedia, λῆμμα Pope Saint Gelasius I. Ἐπίσης H.A. Kelly, *The cult of Saint Valentine*, 59, ὅπου ἀναφέρονται κοινά σημεία τῆς γιορτῆς τοῦ ἁγ. Βαλεντίνου καί τῶν ἐθίμων μέ κλήρους στὰ Lupercalia.
5. H.A. Kelly, *The cult of Saint Valentine*, 46 κ.έ.
6. Στ. Γουλούλης, «Ἡ θρονική ἐορτή τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης (4ος αἰ.): παρελθόν καί μέλλον», *Ἐφημέριος*, 65.1 (2016), 25-27.
7. V. Grumel, «Le commencement et la fin de l' année des jeux à l' Hippodrome de Constantinople», *EO*, 35 (1936), 428-435.
8. W. Mayer, «Cathedral Church or Cathedral Churches? The Situation at Constantinople (c. 360-404 AD)», *Orientalia Christiana Periodica*, 66 (2000), 49-68.
9. *Πασχάλιον Χρονικόν*, ἔκδ. Βόννης, 543-544: «μηνί Περιττίω ιε' καθιερώθη ἡ Μεγάλη Ἐκκλησία»...: «ἐγένετο δέ καί τὰ ἐγκαίνια... πρὸς ις' καλάνδων Μαρτίων, ἧτις ἐστί μηνός Περιττίου ιδ'». Σωκράτης, *PG*, 67, 356A: «τῇ πεντεκαίδεκάτῃ Φεβρουαρίου μηνός».
10. *Πασχάλιον Χρονικόν*, 544: «ἐτελέσθη τὰ ἐγκαίνια τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας... μηνί Γορπιαίῳ πρὸ δ' καλάνδων ὀκτωβρίων ἡμέρα Κυριακῇ».
11. H.H. Scullard, *Festivals and Ceremonies*, 192.
12. R. Janin, *Constantinople Byzantine. Developpement urbaine et repertoire topographique*, III, Paris 1964, 472. Ζωναρᾶς, ἔκδ. Βόννης, III, 156. H.H. Scullard, *Festivals and Ceremonies*, 79-80.
13. Προκόπιος, *Περὶ Κτισμάτων*, I.1. ἔκδ. Βόννης, III, σ. 173-181. Εὐάγριος Σχολαστικός, *PG*, 86, 2757C, 1761A. Μαλάλας, ἔκδ. Βόννης, σ. 479, κ.τ.λ.
14. Μαρτυρολόγιο τῆς Ἀνατολῆς (411): *ΘHE*, 10, 210. J. Mossay, *Les fêtes des Noël et d' Épiphanie d' après les sources littéraires cappadociennes du IVe siècle*, Louvain 1965, 62-63, 65, ὅπου βιβλιογραφία. Μαρτυρολόγιο τῆς Ὁξυρύγχου: H. Delehaye, «Le calendrier d' Oxyrhynque pour l' année 535-536», *Analecta Bollandiana*, 42 (1924), 83-99, 85.
15. R. Janin, *Les églises et les monastères de Constantinople*, Paris 1969, 457-458, ὅπου πηγές.
16. *Πασχάλιον Χρονικόν*, 687. Μαλάλας, ἔκδ. Βόννης, 495, κτλ. Ἀνοΐξια στίς 22 Δεκ.: *Συναξάριον Ἐκκλησίας Κων/πόλεως*, ἔκδ. H. Delehaye, 338.
17. Στ. Γουλούλης, «Ρωμαϊκές γιορτές καί ἐγκαίνια χριστιανικῶν ναῶν: Ρώμη - Ἱερουσαλὴμ - Ἀντιόχεια - Κωνσταντινούπολη», *Κληρονομία* 34 (2004), 53-80.

«Ἐπί τῶν ὑψηλῶν»: Τά ἱερά ὄρη στήν Ἁγία Γραφή (Α')

Πρωτ. Σπυρίδωνος Ν. Λόντου

Ἐφημερίου Παρεκκλησίου Ἁγ. Παντελεήμονος Βουλιαγμένης

Ἵποψ. Διδάκτορος Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

ΚΑΤΑ τήν Π. Διαθήκη στά ὄρη ἐλάμβαναν χώρα ὑπερβατικές πνευματικές ἐμπειρίες, καθώς ἀποτελέσαν τόπο φανερώσεως τοῦ Θεοῦ στούς ἀνθρώπους καί τόπους ὅπου ἐκείνοι ἀναζητοῦσαν τόν Θεό. Τά ἱερά ὄρη εἶναι σύμβολα τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἐχουν ὡς θεμέλιο τό ἀρχικό ὄροναό, τόν Κῆπο τῆς Ἐδέμ¹. Χαρακτηριστική γιά τή σημασία τους στή βιβλική παράδοση εἶναι ἡ παρομοίωσή τους ἀπό τόν Ἰώβ μέ στόλους τοῦ οὐρανοῦ, πού συνταράσσονται ἀντιμέτωπα μέ τήν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ (Ἰώβ 26,11).

Τά ὄρη ἀποκοτῶν ἱερό χαρακτήρα, ὅταν σέ αὐτά κηρύττουν οἱ Προφῆτες τόν λόγο τοῦ Θεοῦ στόν παλαιό Ἰσραήλ καί ἐκεῖ ἐκπληρώνονται οἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖ συντελέστηκαν οἱ θεοφάνειες, ἐκεῖ δόθηκαν οἱ εὐλογίες, ἐκεῖ συνήφθησαν οἱ διαθήκες, πού σέ ἀνάμνησή τους καθιερώθηκαν θυσιαστήρια καί προσφέρθηκε λατρεία στόν Θεό. Ἄλλη μαρτυρία γιά τή σπουδαιότητα πού ἀπέδιδαν στά ὄρη βρῖσκουμε στά λόγια ὑπέρτατης ἀγάπης τοῦ Ἰακώβ πρὸς τόν Ἰωσήφ, ὅτι οἱ εὐλογίες τοῦ πατέρα του θά ξεπεράσουν τίς εὐλογίες τῶν αἰώνιων βουνῶν, τήν ὁμορφιά τῶν αἰώνιων λόφων (Γεν. 49,26).

Ἀπό τοὺς προϊσραηλιτικούς ἤδη χρόνους, εἶναι γνωστή ἡ λατρεία τῶν «Βα-

μῶθ», δηλαδή τῶν «Ἵψηλῶν», ὅπως ἀναφέρονται στό ἐκκλησιαστικό κείμενο τῆς Π. Διαθήκης. Ἐχει δειχθεῖ ὅτι ἡ λατρεία στά ὄρη ἀποτελεῖ πολιτιστικό στοιχεῖο τῆς ἀρχαίας Ἑγγύς Ἀνατολῆς, πού καταδεικνύεται ἀπό τήν καθιέρωση χώρων λατρείας σέ ἐπιβλητικά ὑψώματα τῆς παλαιστινιακῆς ὑπαίθρου. Ἄλλοτε τά ἱερά περιβάλλονταν ἀπό τά τείχη κάποιας πόλης, ἄλλοτε ἔστεκαν ἐλεύθερα νά κυριαρχοῦν στό τοπίο. Ἀντίστοιχους τόπους λατρείας συναντοῦμε καί σέ πεδινές περιοχές. Οἱ τόποι λατρείας, πού ἀρχικά ἐξυπηρετοῦσαν τίς ἀνάγκες τῶν ἐθνικῶν, σταδιακά ἐξελίχθηκαν σέ κέντρα λατρείας τοῦ Γιαχβέ πρῖν ἀπό τήν ἀνοικοδόμηση τοῦ Ναοῦ στήν Ἱερουσαλήμ².

Τά ὄρη ἀπό τόν θάνατο στή ζωή

Ἀκολουθώντας τήν ἐκτύλιξη τοῦ νήματος τῆς βιβλικῆς ἱστορίας, τά ὄρη ἀποτελοῦν σημεῖο ἀναφορᾶς. Τόπους ἀνυπακοῆς, πού ὀδηγεῖ στόν θάνατο, καί ὑπακοῆς πού χαρίζει τή ζωή. Ἔτσι στή διήγηση τοῦ Κατακλυσμοῦ φανερώνουν τό τέλος τῆς ζωῆς, ὅταν «τό δέ ὕδωρ ἐπεκράτει σφόδρα σφοδρῶς ἐπί τῆς γῆς καί ἐπεκάλυψεν πάντα τά ὄρη τά ὑψηλά ἃ ἦν ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ» (Γεν. 7,19), ὥστε στή συνέχεια νά σηματοδοτήσουν τή νέα ἀρχή, ὅταν «ἐκάθισεν ἡ κιβωτός ἐν μηνί τῷ ἑβδόμῳ ἑβδόμῃ καί εἰκάδι

του μηνός επί τά ὄρη τά Ἀραράτ» (Γεν. 8,4). Ἀντίστοιχη μετάβαση ἀπό τόν θάνατο στή ζωή ἔχουμε ὅταν ὁ Ἀβραάμ ὀδηγεῖ τόν Ἰσαάκ «εἰς τήν γῆν τήν ὑψηλήν ... εἰς ὀλοκάρπωσιν» (Γεν. 22,2), ὥστε στή συνέχεια νά λάβει τίς πλούσιες εὐλογίες γιά τίς γενιές πού θά ἀκολουθήσουν. Τά ὄρη ἀποτέλεσαν πολλές φορές τόπο ἀνυπακοῆς, ὅταν «ᾠκοδόμησαν ἑαυτοῖς ὑψηλά καί ... ἐποίησαν ἀπό πάντων τῶν βδελυγμάτων τῶν ἐθνῶν» (Γ' Βασ. 14,23-24). Βέβαια σέ ὄρη, ὅπως αὐτά τῆς Γαββών, εἶχε καταφύγει καί ὁ Σολομών γιά νά προσφέρει θυσία, ὥστε νά τοῦ χαρίσει ὁ Θεός σοφία (Γ' Βασ. 3).

Τά ὄρη ὡς τόπος συναντήσεως μέ τόν Θεό

Ἡ σπουδαιότερη στιγμή τῆς βιβλικῆς ἱστορίας παρακολουθοῦμε νά διαδραματίζεται στό ὄρος Σινᾶ. Πρίν ἀπό τήν παραλαβή τῶν δέκα ἐντολῶν, ὁ Μωυσῆς ἔχει ἤδη ἐκεῖ συναντήσει τόν Θεό καί ἐκεῖ ὀδηγεῖ τόν ἐκλεκτό λαό τοῦ Θεοῦ γιά νά παραλάβει τόν Νόμο. Ἡ διήγηση εἶναι γεμάτη θαυμαστές εἰκόνες, καθῶς ἡ Γραφή ἀναφέρει πῶς ἤχουσαν σάλπιγγες καί ἄστραπτε, ἐνῶ σκοτεινό σύννεφο περιέβαλε τήν ἱερά κορυφή, προκαλώντας φόβο καί ἐκσταση στόν λαό. Ὡς αἰτία

τοῦ νέφους αὐτοῦ δίδεται ἡ κατάβαση τοῦ Θεοῦ στό ὄρος ἐν εἴδει φωτιᾶς (Ἐξ. 19,16-18). Ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ φανερώνεται ἀπό τή φωνή πού ἀκούστηκε νά λέει στόν Μωυσῆ νά ἀνέβει μέ τόν Ἀαρών γιά νά παραλάβει τόν Νόμο, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς καί ὁ λαός ἔπρεπε νά παραμείνουν ἐκεῖ (Ἐξ. 19,24). Μέ αὐτό τό ἔξοχο δραματικό στοιχεῖο καταλήγει ἡ διήγηση γιά τήν Νομοδοσία καί τή θέσπιση τῶν τρόπων πού πρέπει νά τηρεῖ πλέον ὁ ἐκλεκτός λαός στό πλαίσιο τῆς διαθήκης του μέ τόν Θεό, καθῶς σημειώνεται: «κατέβη ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ ... τό δέ εἶδος τῆς δόξης Κυρίου ὡσεὶ πῦρ φλέγον ἐπί τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραήλ» (Ἐξ. 24,16-17). Στό στοιχεῖο μάλιστα αὐτό ἐπανέρχεται ὁ Μωυσῆς ὅταν καλεῖ τόν Ἰσραήλ γιά νά τοῦ ὑπενθυμίσει τόν νόμο μέ τά λόγια: «κύριος ὁ θεός ὑμῶν διέθετο πρός ὑμᾶς διαθήκην ἐν Χωρήβ» (Δευτ. 5,2). Στό γεγονός αὐτό ἀναφέρεται καί ἕνα ἀπό τά ἀρχαιότερα τεμάχια τῆς Π. Διαθήκης³, ὁ περιφημος ὕμνος τῆς Δεββώρας, ὅπου γράφεται: «ὄρη ἐσαλεύθησαν ἀπό προσώπου κυρίου τοῦτο Σινᾶ ἀπό προσώπου κυρίου θεοῦ Ἰσραήλ» (Κριτ. 5,5).

(συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: 1. G.K.Beale, «A biblical theology of mountain-temples», στό <http://www.cbtseminary.org/2011/02/a-biblical-theology-of-mountain-temples-with-help-from-g-k-beale/> (6-9-16). 2. Ν. Ὀλυμπίου, *Τό Βαμά ὡς χώρος λατρείας στό ἀρχαῖο Ἰσραήλ*, Ἀθήνα 1991, 81-83 καί 302. 3. W.F. Albright, «The Song of Deborah in the Light of Archaeology», *BASOR* 62/1 (1936) 26-31.

Λέρος (λεπτομέρεια ἀπό σχέδιο τοῦ J. H. Allan)

Χριστιανοί και «χριστιανοί»

Πρωτ. Σωτηρίου Ἀθανασούλια,
Ἐφημερίου Μητροπολιτικοῦ Ἱ.Ν. Ἀγ. Βασιλείου Τριπόλεως

ΓΙΑ ΝΑ ΕΙΝΑΙ κάποιος Χριστιανός, μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, δέν ἀρκεῖ νά εἶναι ἀπλῶς «ὀπαδός» τοῦ Χριστοῦ ἢ νά σέβεται καί νά ἐκτιμᾷ τό πρόσωπό Του καί τή διδασκαλία Του. Ἀπαραίτητη προϋπόθεση εἶναι νά πιστεύει ἐπί πλέον ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «ὁ υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος» (Ματθ. 16,15), νά πιστεύει δηλαδή ὅτι ὁ Χριστός εἶναι «ὁ ἀληθινός Θεός» (Α΄ Ἰω. 5,20), ὁ «ἐπί πάντων Θεός» (Ρωμ. 9,5), ὁ Ὅποῖος μᾶς ἀποκάλυψε τόν Πατέρα (Ματθ. 11,27 κ.ἄ.) καί τό Ἅγιο Πνεῦμα (Ἰω. 15,26 κ.ἄ.). Αὐτή εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, ἡ μαρτυρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἡ πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτή εἶναι ἀκόμη καί ἡ πίστη ὄλων σχεδόν τῶν χριστιανικῶν ομάδων πού ἀποκόπηκαν ἀπό τό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας στή διάρκεια τῆς ἱστορίας.

Ὡστόσο, ὑπάρχουν ομάδες πού αὐτοαποκαλοῦνται «χριστιανικές» καί πού τά μέλη τους θέλουν νά ὀνομάζονται «Χριστιανοί», χωρίς νά πιστεύουν ὅτι ὁ Χριστός εἶναι Θεός. Μία ἀπ' αὐτές εἶναι ἡ γνωστή αἵρεση τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά. Ἡ αἵρεση αὐτή δέν ἀποδέχεται τήν ἀλήθεια γιά τήν Ἀγία Τριάδα, μέ ἀποτέλεσμα νά θεωρεῖ τόν μέν Υἱό «κτίσμα» (δημιούργημα), τό δέ Ἅγιο Πνεῦμα ἀπρόσωπη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἀκολουθώντας τίς ἀρχαίες αἱρέσεις τῶν

Ἀρειανῶν καί τῶν Πνευματομάχων. Κατά τούς ὀπαδούς τῆς αἵρεσης αὐτῆς, «εἶναι διδασκαλία τοῦ διαβόλου ἢ διδασκαλία περί Τριάδος» (Πλούτη, 1936, σ. 198). «Ἡ δοξασία τῆς Τριάδος ἀτιμάζει τόν μόνο ἀληθινό Θεό» (Σκοπιά, 15/8/1999, σ. 13). «Εἶναι εἰδωλολατρική δοξασία μεταμφιεσμένη σέ Χριστιανική, προωθήθηκε ἀπό τόν Σατανᾶ γιά νά ἐξαπατᾷ τούς ἀνθρώπους» (Σκοπιά, 1/8/1992, σ. 23).

Ἔτσι, σέ ἔντυπα τῆς αἵρεσης συναντοῦμε τήν ἀντίληψη ὅτι «ὁ Ἰησοῦς ἦταν τό πρῶτο καί μοναδικό ἄμεσο δημιούργημα» τοῦ Θεοῦ (Ἐύπνα, 8/12/1998, σ. 8) ἢ «ὄργανον ὑπό τοῦ Θεοῦ χρησιμοποιηθέν ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῶν πάντων» (Καταλλαγή, σ. 113), ἢ ὁ «δεξιότηνης ἐργάτης» Του στό ἔργο τῆς δημιουργίας (ὀ.π.). Κατά συνέπεια, ὑπῆρξε χρόνος, κατά τόν ὅποιο δέν ὑπῆρχε ὁ Υἱός, ὅπως ἀκριβῶς πίστευε καί ὁ αἰρεσιάρχης Ἄρειος (260-336). Τό πρόσωπο τοῦ Ἀρείου εἶναι σεβαστό μεταξύ τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβά. Σέ ἀγγλική ἔκδοση τῆς αἵρεσης (Γραφικαί Μελέται, τ. Ζ', 1918, σ. 64) εἰκονίζεται δίπλα στόν εὐαγγελιστή Ἰωάννη, στόν ἀπόστολο Παῦλο καί στόν ἰδρυτή τῆς αἵρεσης Κ. Ρῶσελ.

Ἀφοῦ ὁ Υἱός δέν ἔχει τήν ἴδια φύση μέ τόν Ἰεχωβά, τόν ἀληθινό Θεό, δέν ἔχει

καί τίς ἴδιες ιδιότητες. Ἔτσι, κατά τούς ὀπαδούς τῆς αἵρεσης, ὁ Υἱός δέν ἔχει φυσική ἀθανασία, ἀλλά ἡ ἀθανασία τοῦ χαρίστηκε ἐκ τῶν ὑστέρων, λόγω τῆς ὑπακοῆς Του στόν Θεό. Οὔτε παντοδύναμος εἶναι, οὔτε παντογνώστης! Ὁ Ἰησοῦς ἀγνοοῦσε ὅτι ἐπρόκειτο νά πεθάνει, στή δέ Βάπτισή Του φωτίστηκε καί θυμῆθηκε γεγονότα πού εἶχε ξεχάσει! Σέ πολλές περιπτώσεις τό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ ταυτίζεται μέ αὐτό τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, σέ ἄλλες ὅμως περιπτώσεις τά δύο πρόσωπα διακρίνονται.

Ἡ αἵρεση φαίνεται νά ἀποδέχεται τήν ἀντίληψη ὅτι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ἔγινε ἄνθρωπος. Πιστεύει ὅμως ὅτι, γενόμενος ἄνθρωπος, ἔπαψε νά εἶναι ὅ,τι ἦταν προηγουμένως. Κατά συνέπειαν, ὁ Ἰησοῦς Χριστός δέν ἦταν κάτι παραπάνω ἀπό τέλειος ἄνθρωπος: «Ὁ Ἰησοῦς δέν ἦταν κατά τό ἥμισυ Θεός καί κατά τό ἥμισυ ἄνθρωπος. Δέν ἦταν ὁ Θεός ἐν σαρκί», ἦταν «ἕνας τέλειος ἄνθρωπος, τίποτε περισσότερο καί τίποτε λιγώτερο» (Ἀγαθά νέα, 1976-1978, σ. 118). Ὡς τέλειος ἄνθρωπος, ἔπρεπε νά εἶναι ἀπό τή φύση Του ἀναμάρτητος. Ὡστόσο, κατά τούς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ, ὁ Ἰησοῦς δέν ἦταν, ἀλλά ἔγινε ἀναμάρτητος, κατέκτησε δηλαδή τήν ἀναμαρτησία μετά ἀπό ἀγῶνα καί προσπάθεια.

Ὅπως διαστρέφεται ἡ ἀλήθεια γιά τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, ἔτσι διαστρέφεται καί ἡ ἀλήθεια γιά τό ἔργο Του, ἰδιαίτερος γιά τό Πάθος καί τήν Ἀνάστασή Του. Εἶναι γνωστή ἡ διδασκαλία τῆς Σκοπιᾶς ἀπό τό 1936 καί ἔπειτα, ὅτι ὁ Χριστός δέν σταυρώθηκε σέ Σταυρό, ἀλλά σέ ὄρθιο πάσαλλο, διδασκαλία πού κατατάσσει τούς ὀπαδούς της με-

ταξῷ τῶν «ἐχθρῶν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ», τῶν ὁποίων τό «τέλος» εἶναι ἀπώλεια, κατά τόν ἀπ. Παῦλο (Φιλιπ. 3,18-19). Κάτι ἀνάλογο πιστεύεται καί γιά τήν Ἀνάσταση. Κατά τούς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ, ὁ Ἰησοῦς, ὡς ἄνθρωπος, ἀπέθανε διά παντός καί ἀνάσταση τοῦ σώματός Του δέν συνέβη ποτέ. Ὅ,τι στήν Κ. Διαθήκη περιγράφεται ὡς «ἀνάστασις» τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἡ μεταβολή Του σέ «πνευματική ὑπόσταση», ἡ μετατροπή Του σέ «πνευματικό ὄν», ἡ ἔπιστροφή Του στήν κατάσταση πού ἦταν προτοῦ γίνεи ἄνθρωπος.

Οἱ πεπλανημένες αὐτές ἀντιλήψεις ἔρχονται σέ πλήρη ἀντίθεση μέ τό πνεῦμα καί τό γράμμα τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καθιστοῦν δέ τούς Μάρτυρες τοῦ Ἰεχωβᾶ ἐχθρούς τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί τούς ὀδηγῶν σέ λογικά ἀδιέξοδα ἢ τούς προκαλοῦν ἀναπάντητα ἐρωτήματα. Ὅπως π.χ. γιατί σέ πολλές περιπτώσεις ἀποδίδεται προσκύνηση καί λατρεία στόν Ἰησοῦ Χριστό (Ματθ. 2,11, Ματθ. 14,33, Ἰω. 9,38, Μάρκ. 5,6-7, Ἰω. 5,23, Φιλιπ. 2,10-11), ὅταν μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Θεός ἐντέλλεται σαφῶς: «Κύριον τόν Θεόν σου προσκυνήσεις καί αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις» (Ματθ. 4,10, πρβλ. Δευτ. 6,13);

Ἀπό τά ἀνωτέρω εἶναι σαφές ὅτι ἡ ἑταιρία Σκοπιᾶ τῶν Μαρτύρων τοῦ Ἰεχωβᾶ εἶναι αἰρετική ὁμάδα, τῆς ὁποίας ἡ διδασκαλία εἶναι πεπλανημένη στό σύνολό της σχεδόν καί τελεῖ σέ πλήρη ἀντίθεση μέ ὅ,τι διέταξε ὁ Χριστός καί μέ ὅ,τι ὁ Θεός ἔχει ἀποκαλύψει γιά τή σωτηρία μας. Κατά συνέπειαν, ἡ χρήση τοῦ προσδιορισμοῦ «Χριστιανοί» γιά τούς ὀπαδούς της μόνο ὡς παραπλανητική μπορεῖ νά θεωρηθεῖ.

Ἡ εἰσαγωγή καί ἡ χρήση τῶν ἄζύμων στή Δύση

Ἀγγελικῆς Δ. Χατζηιωάννου
ὕπ. Διδάκτορος Θεολογίας ΕΚΠΑ

Η ΧΡΗΣΗ τοῦ ἄζυμου ἄρτου κατά τήν τέλεση τοῦ μυστηρίου τῆς θ. Εὐχαριστίας στή Δυτική Ἐκκλησία ἀποτελέσσε μία ἀπό τίς λειτουργικές καινοτομίες τῶν δυτικῶν θεολόγων, ἡ ὁποία προκάλεσε σοβαρές ἀντιδράσεις στήν Ἀνατολή. Ἡ χρήση τῶν ἄζύμων κατά τήν τέλεση τῆς θ. Εὐχαριστίας στήν ἀρχαία Ἐκκλησία ἦταν ἄγνωστη. Ὁ ἄρτος ὁ ὁποῖος ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς προσφορά τῶν πιστῶν γιά τήν τέλεση τοῦ μυστηρίου ἦταν ἔνζυμος. Ἀργότερα τά ἄζυμα χρησιμοποιούνταν ἀπό αἰρετικές ὁμάδες καί ἀπό τούς μονοφυσίτες Ἀρμενίους. Οἱ Ἐβιωνίτες χρησιμοποιοῦσαν ἄζυμα, συνήθεια πού προκάλεσε τήν ἀντίδραση τοῦ ἁγ. Ἐπιφανίου (310-403), πού τούς κατέκρινε ὅτι ἔρχονταν σέ ἀντίθεση μέ τήν καθολική λειτουργική πράξη τῆς Ἐκκλησίας¹. Οἱ Ἀρμένιοι χρησιμοποιοῦσαν τά ἄζυμα ἤδη ἀπό τόν ΣΤ΄ αἰώνα. Ὅταν ὁ Ἀρμένιος Καθολικός Μωυσῆς προσκλήθηκε ἀπό τόν αὐτοκράτορα Μαυρίκιο (582-602) στήν Κπολη, αὐτός ἀρνήθηκε νά μεταβεῖ σημειώνοντας: «Μή γένοιτο νά διαβῶ τόν ποταμόν Ἀζάτ ἢ νά φάγω ἄρτον ἔνζυμον ἢ νά πῖω ὕδωρ θερμόν»², ἀναφερόμενος στή χρήση τοῦ ἐνζύμου ἄρτου, ἀλλά καί στό ζέον πού χρησιμοποιοῦσε στή θ. Εὐχαριστία ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Κπόλεως.

Στή Δυτική Ἐκκλησία κατά τήν πρώτη

χιλιετία χρησιμοποιεῖτο ἔνζυμος ἄρτος γιά τήν τέλεση τῆς θ. Εὐχαριστίας. Ἀναφέρεται στόν Βίο τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου (590-604) ὅτι, ὅταν ὁ ἴδιος μετέδωσε τή θ. Κοινωνία σέ κυρία τῆς Ρώμης μέ τή φράση «*Τό σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρῆσαι σου τήν ψυχήν*», ἡ γυναίκα γέλασε. Ὅταν ὁ ἁγ. Γρηγόριος ρώτησε τήν αἰτία γιά τήν ὁποία γελοῦσε τοῦ ἀπάντησε πώς τῆς φάνηκε παράξενο νά ἀκούει νά ὀνομάζουν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ τό ψωμί πού ζύμωσε ἡ ἴδια μέ τά χέρια της³. Ὁ ἱερός Φώτιος ἀναφερόμενος στούς νεωτερισμούς τῆς Ρώμης δέν κάνει ἀναφορά στή χρήση τῶν ἄζύμων ἀνάμεσα σέ αὐτούς, πράγμα πού σημαίνει πώς ἡ χρήση τους δέν εἶχε ἀκόμη εἰσαχθεῖ στή Δ. Ἐκκλησία⁴. Τά ἄζυμα ἄρχισαν νά χρησιμοποιοῦνται στή Δύση κατά τόν Γ΄ καί κυρίως τόν ΙΑ΄ αἰώνα⁵ μετά ἀπό παρανόηση ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν θεολόγων τῶν διηγήσεων τῆς Καινῆς Διαθήκης πού σχετίζονται μέ τόν Μυστικό Δεῖπνο⁶. Ὁ ἄζυμος ἄρτος ἔλαβε τό σχῆμα νομίσματος εἰς ἀνάμνησιν, ὅπως δικαιολογεῖ ὁ λατῖνος θεολόγος Marcantonio Durando, τῶν τριάκοντα ἀργυρίων, μέ τά ὁποία προδόθηκε ὁ Χριστός⁷.

Ὡστόσο στήν Κ. Διαθήκη τόσο ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης, ὅσο καί οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων τονίζουν πώς ὁ Χριστός

χρησιμοποίησε ένζυμο και όχι άζυμο άρτο στον Μυστικό Δείπνο. Σύμφωνα με τη διήγηση του ευαγγελιστή Ίωάννη, τό Πάσχα δέν συνέπιπτε μέ τήν Παρασκευή 14 του μηνός Νισάν, αλλά μέ τό Σάββατο 15 του ίδιου μηνός. Γι' αυτό και οί Γραμματείς και οί άρχιερείς δέν εισήλθαν στό Πραιτώριο τήν Παρασκευή «ίνα μή μιανθώσιν, άλλ' ίνα φάγωσι τό Πάσχα» (Ίωάν. 18,28). Ή βρώση των άζύμων για τό έβραϊκό Πάσχα ξεκινούσε τήν πρώτη ήμέρα του Πάσχα, δηλαδή τό έσπέρας τής Παρασκευής και διαρκούσε για έπτά ήμέρες. Ο Χριστός τέλεσε τον Μυστικό Δείπνο τό βράδυ τής Πέμπτης (13 του Νισάν) δηλαδή ήμέρα κατά τήν όποία δέν καταλυόταν άζυμος άρτος. Έτσι, ό Χριστός συστήνοντας τό Πάσχα τής Κ. Διαθήκης και τό Μυστήριο τής θ. Ευχαριστίας χρησιμοποίησε ένζυμο και όχι άζυμο άρτο⁸. Τή συνείδηση για τή χρήση του ένζύμου άρτου κατά τή διάρκεια τής παραδόσεως του μυστηρίου τής θ. Ευχαριστίας από τον Χριστό είχαν και οί Πατέρες τής Έκκλησίας, αλλά και έκκλησιαστικοί συγγραφείς, όπως ό άγ. Ίγνάτιος ό Θεοφόρος, ό άγ. Ίουστίνος, ό άγ. Είρηναίος Λουγδούνου, ό Ώριγένης, ό Μ. Άθανάσιος, ό Μ. Βασίλειος, ό άγ. Ίωάννης ό Χρυσόστομος κ.ά⁹. Οί όρθόδοξοι έρμηνευτές σημείωναν πώς ό Χριστός στον Μυστικό Δείπνο τή Μ. Πέμπτη, μία ήμέρα πριν από τήν έναρξη του έβραϊκού πάσχα, χρησιμοποίησε ένζυμο και όχι άζυμο άρτο¹⁰.

Ή καινοτομία των Λατίνων να εισαγάγουν στήν τέλεση τής θ. Ευχαριστίας τή χρήση άζύμου άρτου προκάλεσε τή αντίδραση των Όρθοδόξων. Ο πατριάρχης Άντιοχείας Πέτρος ό Γ' (1052-1056), σε έπιστολή του προς τον πατριάρχη

Κπόλεως Μιχαήλ Κηρουλάριο (1043-1059), συμπεριλαμβάνει στίς σοβαρές διαφορές μεταξύ των Όρθοδόξων και των Λατίνων και τή χρήση των άζύμων, παρά τήν ειρηνική διάθεση τήν όποία δείχνει ή έπιστολή του¹¹. Ο ίδιος πατριάρχης αναφέρει σε έπιστολή του προς τον άρχιεπίσκοπο Άκυληίας Δομνικο: «οί των άζύμων μετέχοντες κινδυνεύουσι λανθανόντως εις τήν Άπολιναρίου περιπίπτειν αίρεσιν... και οί τά άζυμα προσκομίζοντες νεκράν σάρκα και ουχί ζώσαν προσφέρουσιν»¹² και προτρέπει τους Λατίνους να εγκαταλείψουν τό έθιμο προς άποκατάσταση τής ενότητας τής Έκκλησίας¹³. Κατά των άζύμων έγραψαν και οί πατριάρχες Ίεροσολύμων Συμεών Β' (1084-1106) και ό διάδοχός του Ίωάννης Η' (1106-1156)¹⁴.

Πράγματι τά άζυμα σχετίζονταν μέ τήν αίρεση του Άπολιναρισμού. Ο Άπολιναριος, θεωρώντας πώς ό Χριστός προσέλαβε άψυχη, χωρίς νοϋ, ανθρωπινή φύση, προσπαθοϋσε να διαδώσει τή διδασκαλία του και λειτουργικά προσφέροντας στή θ. Ευχαριστία άζυμο και όχι ένζυμο άρτο¹⁵. Σύμφωνα με τον άγ. Συμεών, άρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης, ό άρτος μέ τον όποιο τελείται ή θ. Ευχαριστία πρέπει να είναι ένζυμος «έπειδή είναι ως εις έμφυχος διά μέσου τής ζύμης και άληθινά τέλειος· μαρτυρεί δε αυτός ότι τό πρόσλημμα, ήτοι τό σωμα τό όποιον ό Λόγος του Θεου δι' ήμās προσέλαβεν, ήτο τέλειον, και αυτός ό Κύριος ήμων σάρξ εγένετο χωρίς να αλλοιωθή και ήτο μέ ψυχήν λογικήν και νοεράν, όταν προσέλαβε τήν ανθρωπότητα, και ότι ήτο τέλειος άνθρωπος, διά να αναπλάση και έμέ όλόκληρον. Τρία δε τινα πράγματα είναι εντός αυτού του άρτου,

διά τὰ τρία μέρη, τὰ ὅποια ἔχει ἡ ψυχὴ, καὶ διὰ τὴν τιμὴν τῆς Τριάδος· ἄλευρον ὁμοῦ μὲ ζύμην, ἡ ὁποία δηλοῖ τὴν ψυχὴν· καὶ νερόν, τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὸ βάπτισμα· καὶ ἄλας, ὅπερ σημαίνει τὸν νοῦν καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου ὁ ὁποῖος πρὸς τοὺς μαθητάς εἶπεν· «Ὑμεῖς ἐστε τὸ ἄλας τῆς γῆς» οἱ διδάσκαλοι δηλονότι· καὶ «ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς ἄλας» τοῦτ' ἔστι τὴν γνώμην καὶ τὴν ἀγάπην· ὅτι ὁ σαρκωθεὶς εἶναι καὶ εἷς τῆς Τριάδος. Ἐφημέρος εἶναι ὁ ἄρτος εἰς πυρᾶν, ὅτι Θεὸς ὢν ὅλος ἠνώθη μὲ ἡμᾶς καὶ μᾶς μετέδωκεν ἀπὸ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειάν του ἢ διὰ νὰ εἶπω κάλλιον ἠνώθη ὅλος μὲ ὅλη τὴν ἰδικὴν μας πρῶτην ἀρχὴν»¹⁶. Τὸ ζήτημα τῶν ἄζυμων θεωρήθηκε σπουδαῖο γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους, γιατί τὰ ἄζυμα θεωρήθηκαν ὅτι συμβολίζουν τὸ νεκρὸ, καὶ ὄχι τὸ ἀναστημένο σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ χριστολογικὴ αὐτὴ διάσταση ἔδινε θεολογικὸ νόημα στίς ὀξυτάτες ἀντιπαραθέσεις Ὁρθοδόξων καὶ Λατίνων, γι' αὐτὸ καὶ συζητήθηκε καὶ στὴν ἐνωτικὴ σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας (1438-1439). Στὴ

σύνοδο αὐτὴ υἱοθετήθηκε συμβιβαστικὴ λύση, ἡ ὁποία ὁμως δὲν ἔλυσε τὸ πρόβλημα, ἀφοῦ ἡ σύνοδος αὐτὴ δὲν ἔγινε ποτὲ ἀποδεκτὴ στὴν Ἀνατολή¹⁷.

Τὸ λατινικὸ ἔθιμο τῆς χρήσεως τῶν ἄζυμων κατὰ τὴν τέλεση τῆς θ. Εὐχαριστίας ἀκολούθησε ὁ Λούθηρος, ἀλλὰ καὶ οἱ περισσότερες προτεσταντικὲς ὁμολογίες μετὰ ἀπὸ τὴ Μεταρρύθμιση, ἐκτός ἀπὸ τὸν Καλβίνο καὶ τοὺς Ἀγγλικανούς, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν ἀδιακρίτως ἐνζυμο καὶ ἄζυμο ἄρτο¹⁸. Τὰ ἄζυμα χρησιμοποιοῦνται ἐπίσης καὶ στὸν χαλδαϊκὸ τύπο λειτουργίας, ὁ ὁποῖος τελεῖται ἀπὸ ἐκείνους τοὺς Ὁρθοδόξους ποὺ προσχώρησαν στὴν Οὐνία στὴν περιοχὴ τῆς Συρίας. Αὐτὸς ὁ τύπος λειτουργίας ἀφομοιώθηκε σὲ πολλὰ σημεῖα ἀπὸ αὐτόν τῆς Ρώμης καὶ περιλαμβάνει καὶ τὴν χρῆση τῶν ἄζυμων¹⁹. Σήμερα ρωμαιοκαθολικοί, ἀλλὰ καὶ προτεστάντες θεολόγοι δικαιώνουν τὴν παράδοση τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καὶ συνεπῶς καὶ τῆς Ὁρθοδόξου γιὰ τὴν τέλεση τῆς θ. Εὐχαριστίας μὲ ἐνζυμο ἄρτο²⁰.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ: **1.** Ἐπιφανίου Κύπρου, *Κατὰ αἱρέσεων*, PG 41, 432. **2.** Θεοδώρου Εὐαγ., «ἄζυμα» Θ.Η.Ε. 1 (1962) 487. **3.** ὅ.π.π. **4.** ὅ.π.π. **5.** Καλλινίκου Κωνσταντίνου π., *Ὁ Χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ*, ἔκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα, τετάρτη ἔκδοσις, ἄ.ἔ.ἔ., σ. 310. **6.** Φειδᾶ, Βλ., «ἄζυμα», Π.Λ.Μ 3 (1996²) 216. **7.** Καλλινίκου Κωνσταντίνου π., *Ὁ Χριστιανικὸς ναὸς*, σ. 310. **8.** Θεοδώρου Ἀ., *Ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα δογματικά-συμβολικά-ἱστοριοδογματικά*, ἔκδ. Ἀποστολικὴ Διακονία, Ἀθήνα 1999, σ. 259. **9.** Φειδᾶ, Βλ., «ἄζυμα», Π.Λ.Μ 3 (1996²) 216. **10.** Θεοδώρου Εὐαγ., «ἄζυμα» Θ.Η.Ε. 1 (196²) 487. **11.** Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, Πέτρου Θεουπόλεως καὶ πάσης Ἀνατολῆς πατριάρχου λόγος καθ' ὃν καιρὸν εἰσῆλθεν ὁ Ἰταλὸς Ἀργυρὸς ἐλέγγων τὰ ἡμέτερα, PG 120, 800 κ.ἔξ. **12.** Μιχαὴλ Κηρουλαρίου, Πέτρου Θεουπόλεως λόγος, PG 120, 764-777. **13.** Φειδᾶ Βλ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β'*, ἀπὸ τὴν Εἰκονομαχίαν μέχρι τὴ Μεταρρύθμιση, Ἀθήνα 1998², σ. 174. **14.** Δοσιθέου Ἱεροσολύμων, *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων διηρημένη ἐν δώδεκα βιβλίοις, ἄλλως καλουμένη Δωδεκάβιβλος Δοσιθέου*, βιβλίον ἡ', παράγραφος δ', ἔκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 397. **15.** Καλλινίκου Κωνσταντίνου π., *Ὁ Χριστιανικὸς ναὸς*, σ. 310. **16.** Συμεὼν ἀρχιεπισκόπου Θεσ/νίκης, *Τὰ ἅπαντα, ἐκ τῆς ἀρχαίας εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν μετενεχθέντα πρὸς ψυχωφελῆ χρῆσιν τῶν εὐλαβῶν Ὁρθοδόξων ἱερέων καὶ λαϊκῶν*, ἐγκρίσει τῆς Ἱ. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἔκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, ἄ.ἔ.ἔ., σ. 111. **17.** Φειδᾶ Βλ., «ἄζυμα», Π.Λ.Μ. 3 (1996²) 216. **18.** ὅ.π. **19.** Τρεμπέλα Π., *Λειτουργικοὶ τύποι Αἰγύπτου καὶ Ἀνατολῆς, συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς χριστιανικῆς λατρείας*, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἐν Ἀθήναις 1961, σ. 105. **20.** Φειδᾶ Βλ., *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία Β'*, σσ. 229-230.

Λεωνίδα Οὐσπένσκη

Καθηγητοῦ τῆς Εἰκονογραφίας

εἰς τό Ὁρθόδοξον Ρωσικόν Ἰνστιτοῦτον τῆς Γαλλίας

Ἡ ΕΙΚΟΝΑ εἶναι μία ἀγιογραφία καί «ὄχι μία «ζωγραφιά θρησκευτική». Ἴχει τόν δικό της χαρακτήρα, τούς ιδιαίτερους κανόνας της, καί δέν προσδιορίζεται ἀπό τήν τέχνη ἑνός αἰῶνος ἢ μιᾶς ἐθνικῆς ιδιοφυΐας, ἀλλ' ἀπό τό ἄν μένει πιστή στόν προορισμό της, πού εἶναι παγκόσμιος. Ἡ εἰκόνα εἶναι μιᾶ ἐκφραση τῆς θείας οἰκονομίας πού συνοψίζεται στή διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, πού λέγει: «Ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος γιά νά γίνῃ ὁ ἄνθρωπος Θεός». Ἡ Ἐκκλησία ἔδωσε τόση σημασία στήν Εἰκόνα, ὥστε κήρυξε πῶς ἡ νίκη κατὰ τῶν εἰκονομάχων στάθηκε θρίαμβος τῆς Ὁρθοδοξίας, θρίαμβος πού ἐορτάζεται κατὰ τήν πρώτη ἐβδομάδα τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Γιά τήν Ὁρθόδοξο Ἐκκλησία ἡ εἰκόνα εἶναι κάποια γλῶσσα πού ἐκφράζει τά δόγματά της καί τίς ἐντολές της, τόσο καλά, ὅσο καί ὁ λόγος. Εἶναι μιᾶ θεολογία πού ἐκφράζεται μέ σχήματα καί μέ χρώματα πού τά βλέπει τό μάτι. Εἶναι σάν ἕνας καθρέφτης πού ἀντανακλᾷ τήν πνευματική ζωή τῆς Ἐκκλησίας, καί πού μέσ' ἀπ' αὐτόν μπορεῖ νά κρίνει κανένας γιά τούς δογματικούς ἀγῶνες τῆς κάθε

ἐποχῆς. Τό κάθε ἄνθισμα τῆς λειτουργικῆς τέχνης ἔχει πάντα ἀνταπόκριση μέ κάποια ἔξαρση τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὅπως ἔγινε στό Βυζάντιο, στίς ἄλλες χῶρες τῆς Ὁρθοδοξίας καί στίς Δυτικές χῶρες κατὰ τήν ρωμανική ἐποχή. Σέ τέτοιες ἐποχές ἡ λειτουργική ζωή στάθηκε πλήρης κι ἀρμονική, στό σύνολο καί στά καθέκαστά της.

Ὡστόσο, ἡ Εἰκόνα δέν ἐκφράζει μονάχα τή δογματική καί πνευματική ζωή τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τήν ἐσωτερική ζωή της. Μέσον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ εἰκόνα καθρεφτίζει καί τόν πολιτισμό πού εἶναι γύρω της. Αὐτή ἡ τέχνη, ἐπειδὴ εἶναι δεμένη μέ τοῦτον τόν κόσμο, μ' αὐτούς πού τήν μορφώνουν, καθρεφτίζει ἀκόμα καί τή ζωή τοῦ λαοῦ, τῆς ἐποχῆς, τοῦ περιβάλλοντος, καί τήν ἴδια τήν προσωπική ζωή τοῦ τεχνίτη. Κοντά στά ἄλλα εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον ἡ ἱστορία μιᾶς χώρας κι ἑνός λαοῦ. Ἔτσι, μιᾶ ρωσική εἰκόνα, μέ ὄλο πού ἔχει τήν ἴδια εἰκονογραφία μέ μιᾶ βυζαντινή εἰκόνα, εἶναι διαφορετική ἀπ' αὐτή στούς τύπους καί στόν ἐθνικό χαρακτήρα. Μιᾶ εἰκόνα τοῦ Νοβγκορόδ δέν εἶναι ἴδια μέ μιᾶ εἰκόνα τῆς Μόσχας, κ.λπ. Αὐτή τήν ἐξωτερική ὄψη τῆς ἀγιογραφίας μελετοῦν καί πιάνουνε μονάχα

* Ἀπόσπασμα ἀπό τό βιβλίον τοῦ Λεωνίδα Οὐσπένσκη Ἡ Εἰκόνα, σέ μετάφραση Φώτη Κόντογλου, Ἀθήνα 1986, Ἐκδοτικός Οἶκος Ἀστήρ, σσ. 15-23.

οί πίο πολλοί άπ' όσους καταγίνανε μέ τήν τέχνη αὐτή.

Τό λειτουργικό περιεχόμενο τής Εικόνας χάθηκε άπό τήν ανθρώπινη ψυχή στή Δύση άπό τόν ΙΙ' αιώνα, και στους όρθοδόξους κατά τόν ΙΕ', ΙΣΤ' και ΙΖ' αιώνα, αναλόγως μέ τήν παρακμή και παραμόρφωση τής πνευματικῆς¹ ζωῆς στήν κάθε χώρα². Μονάχα κατά τό τέλος του ΙΘ' αιώνος οί ειδικοί, οί σοφοί κι' οί αισθητικοί ανακαλύψανε πώς υπάρχει ή Εικόνα³. Αυτό πού φαινότανε πρίν σάν μιá μαύρη μουντζούρα καπλαντισμένη μ' ένα μαλαματένιο πουκάμισο, φανερώθηκε έξαφνα μέ μιá θαυμαστή ωραιότητα. Κ' είδανε πώς οί παλιοί άγιογράφοι μας δέν ήτανε μονάχα ζωγράφοι σπουδαίοι, μά και διδάσκαλοι τής πνευματικῆς ζωῆς, πού γνωρίζανε νά δώσουνε μορφή στά λόγια του Κυρίου πού λέγει: «*Η βασιλεία ή έμῆ οὐκ έστιν εκ του κόσμου τούτου*».

Τό νά μή νοιώθουμε πιά τήν οὐσία αὐτῆς τής τέχνης δέν προέρχεται άπό τήν πρόοδο τή δική μας, οϋτε άπό τό ότι ή Εικόνα έχασε τή ζωογόνο δύναμή της είτε τή σημασία της, αλλά άπό τή βαθεία πνευματική παρακμή μας. Χωρίς νά μιλήσουμε για όσους είναι όλοτελα έξω άπό τήν Έκκλησία, βλέπουμε πώς οί άνθρωποι τής εποχῆς μας, άκόμα κ' οί πιστοί, έχουνε πέσει σε κάποια βαρεία άμαρτία: τό πνεϋμα τους κατάντησε ύλιστικό κι εγκόσμιο, και παραμορφώθηκε μέσα τους ή ιδέα τής Έκκλησίας και τής Λειτουργίας.

Μπορεί νά πει κανείς πώς γενικά άπό τήν πνευματική ζωή δέν βλέπει πιά κανένας παρά μοναχά τήν ήθική πλευρά της⁴. Τό δογματικό βάθος της κατάντη-

σε αποκλειστική άπασχόληση μονάχα κάποιων «σοφών θεολόγων» και λογαριάζεται σάν κάποια άφηρημένη επιστήμη, πού δέν έχει πιά καμμιά σχέση μέ τήν καθημερινή ζωή μας. Όσο για τήν Λειτουργία, πού είναι ό άλλανθαστος όδηγός μας στον πνευματικό δρόμο και ή όμολογία τής πίστεώς μας, δέν είναι πιά, τίς περισσότερες φορές, παρά μονάχα μιá τυπική τελετή ή ένα έθιμο, μιá συνήθεια, εύλαβική και συγκινητική. Η οργανική ένότητα του δόγματος και του ήθικου νόμου μέσα στή Λειτουργία κόπηκε, άπογυμνώθηκε. Αὐτή ή άπουσία τής έσωτερικῆς ένότητος καταστρέφει τή λειτουργική πληρότητα τής θείας λατρείας μας. Τά στοιχεία πού τήν συγκροτούν και πού δέν μπορούμε πιά νά νοιώσουμε πώς όλα συντελοϋν σ' ένα πρᾶγμα, ό λόγος, ή ύμνωδία, ή εικόνα, ή αρχιτεκτονική, ό φωτισμός κ.λπ.⁵, τραβάνε τό καθένα χωριστά τόν δικό του δρόμο, ζητώντας τό δικό του νόημα και τόν ιδιαίτερο σκοπό του. Δέν είναι δεμένα πιά μεταξύ τους παρά μονάχα μέ τήν μόδα τής κάθε εποχῆς (baroque, κλασικισμός κ.λπ.), ή μέ τό προσωπικό γούστο. Έτσι λοιπόν, ή εκκλησιαστική τέχνη δέν ζει πιά άπό τήν άποκάλυψη του Αγίου Πνεύματος, άπό τήν δογματική ζωή τής Έκκλησίας, αλλά τρέφεται άπό τόν πολιτισμό τής τάδε ή τής τάδε ιστορικῆς στιγμῆς. Δέν διδάσκει πιά, αλλά αναζητᾶ και ψάχνει στά τυφλά μαζι μέ τόν κόσμο.

Άκοϋμε συχνά κάποιους νά άγανακτοϋνε για τίς σαχλές κι αισθηματολογικές ζωγραφιές του είδους «Saint Sulrice»⁶, ή για τά μελοδραματικά τραγούδια πού τραγουδάνε στίς εκκλησίες

άντι τῆς λειτουργικῆς ψαλμωδίας. Δέν ἔχει σημασία πῶς ἡ καλαισθησία μας βρίσκεται σέ ξεπεσμό, ὅπως συνηθίζουμε νά λέμε. Τό κακό γοῦστο ὑπῆρχε πάντα καί θά ὑπάρχει πάντα. Τό δυστύχη-

μα στήν ἐποχή μας εἶναι πῶς τό προσωπικό γοῦστο, εἴτε εἶναι καλό εἴτε κακό, κατάντησε παντοῦ τό κριτήριο μέσα στήν Ἐκκλησία, ἀφοῦ χάθηκε τό ἀντικειμενικό κριτήριο».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δηλ. τῆς θρησκευτικῆς.
2. Σέ μᾶς τούς Ἑλληνας ἡ ἀγιογραφία κ' ἡ ἄλλη λειτουργική παράδοση δέν ξέπεσε παρά μοναχά στά τελευταία χρόνια, μά τώρα πέσαμε μέ τά μοῦτρα στούς νεωτερισμούς σάν νά θέλουμε νά προφθάσουμε τούς ἄλλους στόν κατήφορο πού πήρανε πρὶν ἀπό μᾶς. Εἰκόνες δογματικές ἔχουμε ἕως τῆς σήμερας σέ πολλές ἐκκλησίες μας καί πρό πάντων στά χωριά καί στά μοναστήρια. Ἔως τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 οἱ ἀγιογράφοι δουλεύανε ἀπάνω στήν παράδοση. Φ.Κ.
3. Δηλαδή ἡ ὀρθόδοξη, ἡ λεγόμενη βυζαντινὴ εἰκόνα. Μοναχά αὐτὴ εἶνε εἰκόνα, εἰκόνισμα. Οἱ ἄλλες εἶνε ζωγραφιές, κάδρα. Φ.Κ.
4. «Ὀλιγώθησαν ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἰῶν τῶν ἀνθρώπων» (Ψαλμός ια').
5. Ὅλα εἶνε σάν ὑπομνήματα στόν θεῖο λόγο. Φ.Κ.
6. Σάν τίς δικές μας τίς χαλκομανίες πού πουλιῶνται γύρω στήν Καπνικαρέα, στήν ὁδὸ Ἀθηνᾶς καί στά πανηγύρια, πού τυπώνονται κατὰ μίμηση τῶν παριζιάνικων «Saint Sulpice». Αὐτό τό ὑψηλό γοῦστο ἔχουνε κι ὅλοι σχεδόν οἱ σοφοὶ πνευματικοὶ μας ἄνδρες πού πᾶν νά διδάξουν τόν λαό μας τόν ἀγράμματο πού ἔκανε τὴν ἅγια Σοφία, τὸν Μυστρά, τὸ ἅγιον Ὄρος, κ.λπ. Αὐτοὶ ξέρουνε μοναχά νά μιλᾶνε γιὰ τὸν Χάρακ, «ἐνδεδεχῶς καί ἐμπεριστατωμένως», καί γιὰ τούς γλυκανάλατους Ραφέλους, Ντόλτσηδες, κ.λπ. Ἀφῆνω πῶς ἔχουνε μεσάνυχτα κι ἀπ' αὐτούς...

Μυστράς (W. Bartlett)

Τό υπόλοιπο του χρόνου

Πρωτ. Δημητρίου Μπόκου
Προϊσταμένου Ἱ. Ν. Ἀγ. Βασιλείου Πρεβέζης

ΚΥΝΗΓΗΜΕΝΟΣ ἀπό μιά δεκαμελῆ ομάδα ἐνόπλων ἀνταρτῶν, Κυριακή πρωί, στίς 20 Ὀκτωβρίου 1945, ὁ παπα-Δημήτρης Γκαγκαστάθης, μόλις χτύπησε τήν καμπάνα, ἀναγκάστηκε νά φύγει ἀπό τήν Ἐκκλησία γιά νά γλυτώσει. Ἐπιασε μιά ρεματιά καί τούς ξέφυγε, μά σέ λίγο τόν πρόλαβαν πάλι, γιατί ἦταν ἔφιπποι. Τόν πυροβολοῦσαν, ὅμως καμμιά σφαῖρα δέν τόν χτυποῦσε. Τοῦ ἔριχναν μέ τά στέν, φορητά αὐτόματα, χωρίς νά μποροῦν νά τόν σκοτώσουν. Οἱ σφαῖρες τρυποῦσαν τά ράσα του· τίς καταλάβαινε πάνω του, ἀλλά κυλοῦσαν στό χῶμα χωρίς νά τόν πληγώνουν. Τόν κύκλωσαν βρίζοντάς τον χυδαῖα καί φωνάζοντας. Βλέποντας τόν θανάσιμο κίνδυνο σήκωσε τά χέρια του πρὸς τόν οὐρανό καί φώναξε «ἐκ βαθέων»:

– Μιχαήλ, ἀρχιστράτηγε τῶν Ἀγγέλων, σῶσε με, κινδυνεύω!

Σάν ἀστραπή ὁ Ἀρχάγγελος Μιχαήλ παρουσιάστηκε μέ τή μορφή ἑνός νέου, κρατώντας στό χέρι γυμνό τό σπαθί του. Ἐκοψε μέ μιά σπαθιά τά σχοινιά ἀπ' τή σέλλα καί ἔριξε τόν ἀρχηγό κάτω ἀπ' τό ἄλογο, σπάζοντας τή σπονδυλική του στήλη. Οἱ σύντροφοί του ἔμειναν ἀκίνητοι σάν κεραυνόπληκτοι.

– Συγχώρεσέ μας, παπά μου, εἶπε ὁ ἀρχηγός, καί νά πᾶς στό καλό. Ἐχεις ὄριο ζωῆς ἀκόμα καί ὑψηλοῦς προστάτες.

– Εὐχαριστῶ! ἀπάντησε ὁ παπάς καί τούς συγχώρεσε.

Τούς εὐχήθηκε νά τούς φωτίσει ὁ Θεός καί νά γίνουν καλοὶ ἄνθρωποι. Οἱ ἔνοπλοι σήκωσαν τόν τραυματισμένο ἀρχηγό τους καί ἔφυγαν μουδιασμένοι. Οἱ χωριανοὶ περιμέναν τόν παπά τους συγκεντρωμένοι στήν Ἐκκλησία καί τοῦ ἔκαμαν μεγάλη ὑποδοχή.

– Ἡ θρησκεία μας εἶναι ζωντανή! τούς εἶπε ἐκεῖνος, ὅπως συνήθιζε νά λέει πάντοτε.

Πολλοὶ ἄνθρωποι καθημερινά στήν προσευχή τους καί ἰδιαιτέρα, ὅταν εὐρίσκονται ἐν κινδύνῳ, ἐπικαλοῦνται τόν Θεό. Ὅμως δέν παρατείνεται σέ ὅλους ὁ χρόνος τῆς ζωῆς τους, ὅπως συνέβη μέ τόν ἅγιο ἱερέα Δημήτριο Γκαγκαστάθη. Γιατί συμβαίνει αὐτό; Ἀσφαλῶς καί δέν μποροῦμε νά εἰσδύσουμε στή σκέψη τοῦ Θεοῦ. Αὐτός εἶναι ὁ ὑπέρτατος Νοῦς. Εἶναι «ὁ βάθει σοφίας φιλανθρωπῶς πάντα οἰκονομῶν». Μέ βαθειά σοφία καί ἀνείπωτη φιλανθρωπία σχεδιάζει τά πάντα. Καί ἀπονέμει στόν καθένα τό ἀληθινό συμφέρον του. Αὐτό πού πράγματι τόν ὠφελεῖ, ἔστω κι ἂν δέν εἶναι πάντοτε αὐτό πού τοῦ ἀρέσει. Ὁ Θεός δέν ἀποβλέπει ἀπλῶς στήν εὐχαρίστησή μας, ἀλλά στό πραγματικό καλό μας. Αὐτό λέγεται ἀληθινή ἀγάπη.

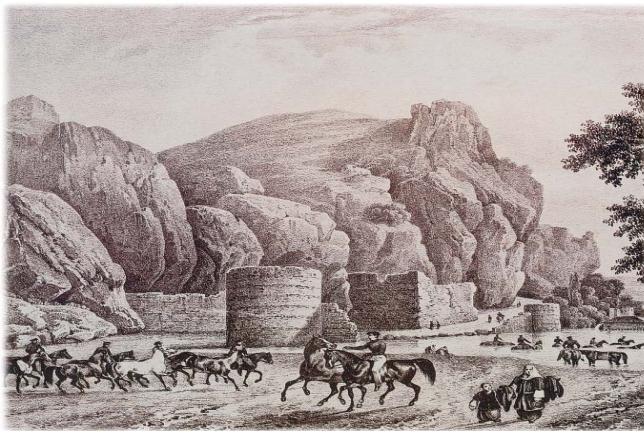
Ἐτσι μᾶς χαρίζει ἐπί πλέον χρόνο

ζωής, όταν γνωρίζει ότι θά τόν χρησιμο- ποιήσουμε για μετάνοια και πνευματική μας προκοπή. Ή όταν ή ζωή μας έχει κάποιο όφελος για άλλους. Μπορεί όμως κάποιος νά θέλει περισσότερο χρόνο για νά τόν σπαταλάει χωρίς σκο- πό. Ή για νά συνεχίσει νά ζεῖ στήν ἁμαρτία. Γιατί νά τοῦ τόν δώσει ὁ Θεός; Τοῦ τόν ἀφαιρεῖ ἀπό ἀγάπη, για νά εἶναι λίγος ὁ χρόνος πού ἁμαρτάνει. Ὅσο λιγότερο ζεῖ κανεῖς, τόσο λιγότερο ἁμαρτάνει. Τόσο λιγότερο φορτίο κα- κίας ἔχει πάνω του, ὅταν κρίνεται. Ὁ θάνατος ἐδῶ συντελεῖ στό «ἵνα μή τό κακόν ἀθάνατον ᾗ». Στό νά μήν ἁμαρ- τάνει αἰώνια ὁ ἄνθρωπος.

Λοιπόν: Ὁ Θεός σέ ἔχει ἤδη εὐλογήσει,

ἀφοῦ σέ ἔφερε μπροστά σέ ἕναν ἀκόμα καινούργιο χρόνο. Παρατείνει κι ἄλλο τό ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς σου, ὅπως ἀσφαλῶς (πολύ φυσικά) θά τοῦ τό ζητησες πολλές φορές. Σκέφτηκες ὅμως για ποιό λόγο τό θέλεις σύ αὐτό; Για νά ξεκόψεις ἀπό τά ἔργα τοῦ σκότους καί νά ζήσεις στό ἐξῆς κατά Θεόν; Ἔχει καλῶς. Μήπως ὅμως για νά προκόψεις «ἐπί τά χεῖρω»; Ἡ μή- πως σέ σπρώχνει τό παράπονο ὅτι εἶναι λίγος ὁ χρόνος σου, ἐνῶ ἴσως τό μόνο πού κάνεις εἶναι νά φάχνεις τρόπους, για νά σκοτώνεις αὐτόν τόν χρόνο σου;

Ὅπως κι ἂν ἔχει, πρίν νά εἶναι πολύ ἀργά, φρόντισε κι ἐσύ κι ἐγώ καί ὄλοι μας «τόν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καί μετανοίᾳ ἐκτελέσαι».

Διδυμότειχο (σχέδιο C. Sayger - A. Desarnod)

Ὁ Κολοκοτρώνης, ἡ παιδεία καὶ ἡ παράδοση*

174 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐκδημία του (4.2.1844)

Λίτσας Ἰ. Χατζηφώτη
Ἀρχαιολόγου - Ἱστορικοῦ

ΟΣΤΡΑΤΗΓΟΣ τῆς Ἐπανάστασης καὶ τότε ἐν ἐνεργείᾳ σύμβουλος Ἐπικρατείας Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ἀπευθύνθηκε στὴν Πνύκα στὶς 8 Νοεμβρίου 1833 πρὸς τοὺς μαθητὲς τοῦ Ἀ Γυμνασίου Ἀθηνῶν, ὅπου ἦταν τότε διευθυντῆς ὁ λόγιος καὶ διδάσκαλος τοῦ Γένους Γεώργιος Γεννάδιος (1784-1854). Εἶχε προηγηθεῖ ἐπίσκεψή του στό Γυμνάσιο καὶ τόσο εἶχε ἐνθουσιαστεῖ, ὥστε ζήτησε νὰ μιλήσει καὶ ἐκεῖνος στά παιδιὰ. Ἐπειδὴ ὁ χῶρος ἦταν στενός πῆγαν στὴν γειτονικὴ Πνύκα. Ἐκεῖ, καταλήγοντας τὸν λόγο, τοὺς εἶπε:

«Πρέπει νὰ φυλάξετε τὴν πίστη σας καὶ νὰ τὴν στερεώσετε, διότι ὅταν ἐπιήσαμε τὰ ἄρματα εἶπαμε πρῶτα ὑπὲρ πίστεως καὶ ἔπειτα ὑπὲρ πατρίδος. Ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου ἔχουν καὶ φυλάττουν μία Θρησκεία. Καὶ αὐτοί, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὁποῖοι κατατρέχοντο καὶ μισοῦντο καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη, μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστη τους. Νὰ μὴν ἔχετε πολυτέλεια, νὰ μὴν πηγαίνετε εἰς τοὺς καφενέδες καὶ τὰ μπιλιάρδα. Νὰ δοθεῖτε εἰς τὰς σπουδὰς σας καὶ καλύτερα νὰ κοπιάσετε ὀλίγον, δύο καὶ τρεῖς χρόνους καὶ νὰ ζήσετε ἐλευθεροὶ εἰς τὸ ἐπίλοιπο τῆς ζωῆς σας, παρὰ νὰ περάσετε τέσσαρους - πέντε χρόνους τῆ νεότητά σας, καὶ

νὰ μείνετε ἀγράμματοι. Νὰ σκλαβωθεῖτε εἰς τὰ γράμματά σας. Νὰ ἀκούετε τὰς συμβουλὰς τῶν διδασκάλων καὶ γεροντοτέρων, καὶ κατὰ τὴν παροιμία: “μύρια ἤξευρε καὶ χίλια μάθαινε”. Ἡ προκοπή σας καὶ ἡ μάθησή σας νὰ μὴν γίνει σκεπάρνι μόνο διὰ τὸ ἄτομό σας, ἀλλὰ νὰ κοιτάζει τὸ καλὸ τῆς κοινότητος, καὶ μέσα εἰς τὸ καλὸ αὐτὸ εὐρίσκεται καὶ τὸ δικό σας [καλό]».

Λίγους μῆνες πρὶν κλείσει τὰ μάτια του, τὸ ἔνστικτό του τὸν εἰδοποίησε πὼς τὸ τέλος βρισκόταν κοντά. Περιόδευσε σὲ ὄλον τὸν Μοριά. Ἀπὸ ὅπου περνοῦσε, φώναζε φίλους καὶ ἐχθρούς καὶ τοὺς ἀποχαιρετοῦσε δίνοντας καὶ παίρνοντας συγχώρεση. Πέρασε στὶς Σπέτσες καὶ τὴν Ὑδρα καὶ συμφιλιώθηκε μὲ τὸν Κουντουριώτη. Συγχώρεσε ἀκόμη καὶ τὸν ὑπουργό Δικαιοσύνης Σχοινᾶ, πού ἐπέμενε γιὰ τὴν καταδίκη του, ὅταν εἶχε κατηγορηθεῖ μὲ τὸν Πλαπούτα γιὰ ὑπονόμευση τοῦ Ὁθωνα. Ἀνθρωπος μὲ ἐσωτερικὴ γαλήνη, πού εἶχε ζήσει πολλά, εἶχε πετύχει πολλά, ἀλλὰ εἶχε ὑποστῆ καὶ πολλά, κατασταλαγμένος καὶ γνήσιος πιστός, τακτοποιεῖ τίς ἐκκρεμότητες στό τέλος τῆς ζωῆς του συγχωρώντας ὅσους τὸν ἀδίκησαν ἢ τὸν πίκραναν. Ἡ μεγαλοσύνη τοῦ πνεύματος συνδυά-

* Ἀπόσπασμα ὁμιλίας στὸν Ι.Ν. Ἁγίου Βασιλείου Τριπόλεως στὶς 6. 2. 2016.

ζεται μέ τήν μεγαλοσύνη τῆς ψυχῆς. Ὁ μικρόψυχος εἶναι καί στενόμυαλος.

Στήν προτομή του πού ἔχει στηθεῖ κοντά στήν εἴσοδο τοῦ ναοῦ (ἐν. τοῦ Ἀγίου Βασιλείου Τριπόλεως) εἶναι γραμμένη ἡ φράση πού εἶπε στά παιδιά του καλώντας τα στίς τελευταῖες στιγμές του νά τά ἀποχαιρετήσῃ. «Ἐλᾶτε πᾶρτε τήν εὐχὴ καί νᾶστε μονιασμένοι». Ἦταν ἡ ὕστατη παρακαταθήκη του. Αὐτός πού εἶχε ἀναδειχθεῖ ὡς Ἀρχιστράτηγος τοῦ Ἀγῶνα, εἶχε ἀπελευθερώσει τό Ναύπλιο γιά νά φυλακιστεῖ στό Παλαμήδι, εἶχε βιωμένη στή συνείδησή του τήν ἀνάγκη νά ὑπάρχει ὁμόνοια, κατανόηση, ἐλευθερία, γιά νά συνεχίζεται ἡ ζωὴ καί νά προκόβει κάθε λαός, πολύ περισσότερο ἡ πατρίδα του.

Αὐτά τά στοιχεῖα, περιληπτικά καί ἐπιλεκτικά, εἶναι ὅσα περίπου μᾶς κληροδότησε ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Εἶναι αὐτά πού ὑπῆρχαν πάντοτε στήν ψυχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ, καί ἀπό καιρό σέ καιρόν δίνεται ἡ εὐκαιρία νά συγκεντρώνονται σέ μιά χαρακτηριστική προσωπικότητα, ὅπως ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Ἡ ἱστορία του μπορεῖ νά γίνεται παραμῦθι στά μικρά παιδιά. Πιστεύω πῶς ἡ ἀγάπη γιά τήν παράδοσή μας, τήν ἐθνική κληρονομιά μας, σταλάζεται στίς παιδικές ψυχές εὐκόλα, σάν παραμῦθι. Ἐκεῖ σιγά-σιγά μεγαλώνει, στεριώνει καί θεριεύει. Γιατί οἱ σημερινοί νέοι εἶναι περισσότερο εἰλικρινεῖς καί ἔχουν τή δυνατότητα νά ξεχωρίζουν τά σωστά καί τά ἀξιόλογα. Τούς ἔλειψε ὁμως τό παραμῦθι τῆς γαϊγᾶς καί ἡ παρουσία τῆς μάνας, τουλάχιστον κοντά στά πρῶτα τους βήματα. Ἦς μήν παρασυρόμαστε

ἀπό ἐξωτερικά φαινόμενα καί ἐπίπλαστη συμπεριφορά. Τό σκηνικό, τά κοστούμια καί τήν παράσταση ἐμεῖς τή στήσαμε καί τούς βάλουμε μπουλούκια νά παίζουν χωρίς κείμενα. Ἦς μήν περιμένουμε τούς ἄλλους νά κάνουν αὐτό γιά τό ὁποῖο πληρώνονται: νά καλλιεργήσουν δηλαδή τό πνεῦμα τῶν παιδιῶν μας καί νά τά διαπαιδαγωγήσουν ὡς Ἑλληνόπουλα. Δέν ἔχουμε δικαιολογία ἐμεῖς. Δική μας εἶναι πρῶτα ἡ εὐθύνη. Ἡ ὁμιλία τοῦ Κολοκοτρώνη στήν Πνύκα αὐτό οὐσιαστικά διδάσκει καί κληροδοτεῖ.

Σέ ἐποχές πού μαθητευόμενοι (πού οὔτε κι αὐτό εἶναι βέβαιο) μάγοι ἀσχολοῦνται χωρίς ἔρμα παιδαγωγικό, ἐπιστημονικό γενικά, καί κυρίως ἐθνικό καί ὀρθόδοξο, μέ τήν Παιδεία τούτου τοῦ τόπου, ὅπου γεννήθηκε καί ἀνδρώθηκε ὁ Πολιτισμός, εἶναι καλό μέ κάποιες ἐπετεῖους νά ἀναβαπτίζόμαστε κατά τό δυνατόν στά νάματα τῆς Ἑλληνορθόδοξης Παράδοσης. Ὁ γιός τοῦ Γεωργίου Γενναδίου Ἰωάννης, διπλωμάτης καί συλλέκτης, προσέφερε εικοσιέξι χιλιάδες τόμους πού ἀποτελέσαν τήν ἀρχική Βιβλιοθήκη πού φέρει τό ὄνομά του καί σήμερα ἀποτελεῖ σημαντική πηγὴ κλασικῆς παιδείας. Στήν πρόσοψή της ὑπάρχει ἡ φράση: Ἑλληνες καλοῦνται οἱ τῆς ἡμετέρας παιδείσεως μετέχοντες πού προέρχεται ἀπό κείμενο τοῦ Ἰσοκράτη, πολυερμηνευμένο καί πολυπαρεξηγημένο. Θά ἔλεγα σήμερα νά κρατήσουμε μέ πάθος τίς λέξεις ἡμετέρας παιδείσεως καί ὅ,τι αὐτό σημαίνει ἢ πρέπει νά σημαίνει. Οἱ ὑπόλοιπες μποροῦν νά ἀναλυθοῦν μέ ἄλλη εὐκαιρία.

Οἱ καιροί οὐ μενετοί, ὅπως ἔγραφε ὁ Θουκυδίδης!

Ἀποστολικοί Κανόνες (ι')

Παναγιώτη Μπούμη

Ἐομοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

(συνέχεια ἀπό τό 5ο τεῦχος τοῦ 2016)

ΚΑΝΟΝΑΣ ΚΗ' (28ος)

Κείμενο

Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἤ πρεσβύτερος, ἤ διάκονος, καθαιρεθεῖς δικαίως, ἐπί ἐγκλήμασι φανεροῖς, τολμήσειεν ἄψασθαι τῆς ποτε ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας, οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς ἐκκλησίας.

Μετάφραση

Ἄν κάποιος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἀφοῦ καθαιρέθηκε δίκαια γιά ἀποδεδειγμένα ἀδικήματα, τολμήσει τυχόν νά ἐγγίσει τό λειτουργημά πού κάποτε τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ, αὐτός νά ἀποκόπτεται ἐντελῶς ἀπό τήν Ἐκκλησία.

Παράλληλοι κανόνες: Τῆς Ἀντιόχειας οἱ δ', ιβ' καί ιε', τῆς Σαρδικῆς ὁ ιδ', τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὁ πη'.

Σχόλια: 1. «Δικαίως καθαιρεθεῖς» καί «ἐπί ἐγκλήμασι φανεροῖς»: Στήν περίπτωση αὐτή δέν ὠφελεῖ τό καθιερωθέν δικαίωμα τοῦ ἐκκλήτου.

2. «Παντάπασιν ἐκκοπτέσθω»: Ἐννοεῖται ὁ μέγας ἀφορισμός. Τά ἐπιτίμια στούς κληρικούς ἐπιβάλλονται κλιμακωτά: ἀκοινωνησία - καθáιρεση - μέγας ἀφορισμός.

3. Ὅλες οἱ ἱεροτελεστίες πού τυχόν θά ἐνεργήσει ὁ δικαίως καθαιρεθεῖς εἶναι ἄκυρες (ἅγιος Νικόδημος).

ΚΑΝΟΝΑΣ ΚΘ' (29ος)

Κείμενο

Εἴ τις ἐπίσκοπος διά χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατῆς γένοιτο, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεῖσθω καί αὐτός, καί ὁ χειροτονήσας, καί ἐκκοπτέσθω παντάπασιν καί τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.

Μετάφραση

Ἄν κάποιος ἐπίσκοπος ἢ (κάποιος) πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἤθελε γίνει κάτοχος αὐτοῦ τοῦ ἱερατικοῦ χαρίσματος μέ χρήματα, νά καθαιρεῖται καί ὁ ἴδιος καί ἐκεῖνος πού τόν χειροτόνησε καί νά ἀποκόπτεται καί τῆς (ἐκκλησιαστικῆς) κοινωνίας, ὅπως ὁ Σίμων ὁ μάγος ἀπό ἐμένα τόν Πέτρο.

Ἀγιογραφικά χωρία: Πράξ. 8.20-22.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικός ὁ λ', τῆς Δ' ὁ β', τῆς ΣΤ' οἱ κβ' καί κγ', τῆς Ζ' οἱ δ', ε' καί ιθ', τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ὁ σ' (90ός).

Σχόλιο: Ἡ ἐξαγορά τῆς θείας Χάρης μέ οἰκονομικοχρηματικές συναλλαγές λέγεται *σιμωνία*.

ΚΑΝΟΝΑΣ Λ' (30ός)

Κείμενο

Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατῆς ἐκκλησίας γένοιτο, καθαιρεῖσθω, καί ἀφοριζέσθω· καί οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες.

Μετάφραση

Ἐάν κάποιος ἐπίσκοπος, ἀφοῦ χρησιμοποίησε κοσμικούς ἄρχοντες, μέσω αὐτῶν ἤθελε γίνεи κάτοχος (τοῦ θρόνου) κάποιας Ἐκκλησίας, νά καθαιρεῖται καί νά ἀφορίζεται. Καί ὅλοι οἱ ἔχοντες κοινωνία μέ αὐτόν.

Παράλληλοι κανόνες: Ἀποστολικός ὁ κθ', τῆς Δ' ὁ β', τῆς Ζ' οἱ γ' καί ε', τῆς Λαοδίκειας οἱ ιβ' καί ιγ'.

Σχόλιο: Ὁ πνευματομάχος Μακεδόνιος θεωροῦσε τό ἅγιο Πνεῦμα κτίσμα τοῦ Θεοῦ καί ἄρα αὐτό ὑπέκειτο σέ ἐνδοκοσμικές διαδικασίες, ὅπως ἡ ἐξαγορά ἢ ἀπόκτηση κοσμικά τῆς χάρις Του.

ΚΑΝΟΝΑΣ ΛΑ' (31ος)

Κείμενο

Εἴ τις πρεσβύτερος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρίς συναγάγη, καί θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, μηδέν κατεγνωκῶς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ, καί δικαιοσύνῃ, καθαιρεῖσθω, ὡς φίλαρχος· τύραννος γάρ ἐστίν. Ὡσαύτως δέ καί οἱ λοιποὶ κληρικοί, καί ὅσοι ἂν αὐτῶ προσθῶνται· οἱ δέ λαϊκοὶ ἀφορίζεσθωσαν. Ταῦτα δέ μετά μίαν, καί δευτέραν, καί τρίτην παράκλησιν τοῦ ἐπισκόπου γινέσθω.

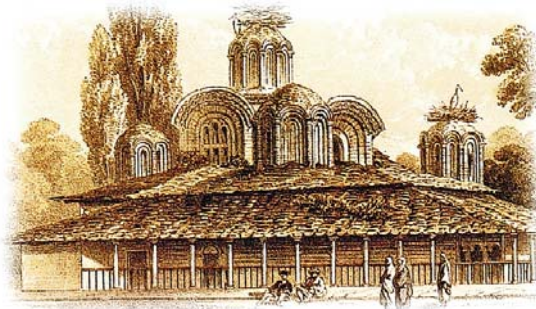
Μετάφραση

Ἐάν κάποιος πρεσβύτερος, ἀφοῦ περιφρονήσῃ τόν δικό του ἐπίσκοπο, συναθροίσει χωρίς (τὴν ἄδειά του λαό) καί στήσῃ ἄλλο θυσιαστήριο, μή ἔχοντας καμμία σοβαρὴ καταγγελία γιά τὴν εὐσέβεια καί τὴ δικαιοσύνη τοῦ ἐπισκόπου, νά καθαιρεῖται σάν φίλαρχος, γιατί εἶναι τύραννος (αὐθαιρετεῖ). Τό ἴδιο καί οἱ ὑπόλοιποι κληρικοί καί ὅσοι τυχόν τόν ἀκολουθήσουν, οἱ λαϊκοὶ πάλι ἄς ἀφορίζονται. Καί αὐτά νά γίνονται μετά ἀπό πρώτη καί δεύτερη καί τρίτη παράκληση καί προτροπὴ τοῦ ἐπισκόπου.

Παράλληλοι κανόνες: Τῆς Δ' ὁ ιη', τῆς ΣΤ' οἱ λα' καί λδ', τῆς Α'-Β' οἱ ιγ', ιδ' καί ιε', τῆς Γάγγρας ὁ ζ', τῆς Ἀντιόχειας ὁ ε', τῆς Καρθαγένης οἱ ι', ια' καί νγ'/εβ'.

Σχόλιο: Τά πατριαρχικά Σταυροπήγια δέν ὑπάγονται σέ αὐτόν τόν κανόνα. Πλήν ὁμως καί «... Οὐδενί τῶν πατριαρχῶν ἐπ' ἀδείας ἔσται εἰς ἑτέρου πατριάρχου ἐνορίαν ἀποστεῖλαι σταυροπήγια, ἀλλ' οὐδέ κληρικόν αὐτοῦ ἀρπᾶσαι, ἵνα μή συγγέωνται τά δίκαια τῶν ἐκκλησιῶν» (β' ἐρμηνεία Βαλσαμῶνος). Λεπτομέρειες καί στοὺς παράλληλους κανόνες.

(συνεχίζεται)

Θεσσαλονίκη, Ἱ. Ναός Ἀγ. Ἀποστόλων
(M. A. Walker)

Κύριε Διευθυντά,

τόν προστάτη τους Ἅγιο Τρύφωνα γιόρτασαν (1.2.2017) οἱ καλλιεργητές τῆς γῆς γεωργοί, ἀμπελουργοί, ροδακινοπαραγωγοί, ἐλαιοπαραγωγοί, σιτοπαραγωγοί, κηπουροί καί ὅποιας ἄλλης καλλιέργειας παραγωγοί (καί) τῆς περιοχῆς μας. Τό πρωί τῆς 1^{ης} Φεβρουαρίου (μνήμη τοῦ ἁγίου μάρτυρος Τρύφωνος) τελέστηκε στούς ἱερούς ναούς ἡ Θ. Λειτουργία καί στό τέλος ὁ Ἅγιασμός μέ τήν ἀνάγνωση τῶν εἰδικῶν εὐχῶν ἀπό τό *Εὐχολόγιο* τοῦ «Ἐξορισμοῦ εἰς κήπους, ἀμπελῶνας καί χωράφια, τοῦ ἁγίου μάρτυρος Τρύφωνος».

Γιά τή μαρτυρία καί τό μαρτύριο τοῦ ἁγίου Τρύφωνος διαβάζουμε στό *Συναξάρι*: «Ἀχθεῖς (ὁ Ἅγιος) πρός τόν ἔπαρχον Κλαύδιο Ἀκυλίνο ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας, καί ὁμολογήσας τό τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, πρῶτον σπαθίζεται, εἶτα ἵπποις δεσμεῖται, καί ἐλαύνεται, χειμῶνος ὥρα, κατά δυσβάτων καί δυσπροόδων χωρίων, καί μετά τοῦτο, γυμνός ἐπάνω σιδηρῶν ἥλων σύρεται. Ἔτι δέ μαστιχθεῖς καί λαμπᾶσι πυρός τάς πλευράς ἐκκαεῖς, τήν διά ξίφους ἀπόφασιν δέχεται, ἦν προφθάσας, τῷ Θεῷ τό πνεῦμα παρέθετο» (Συναξάρι, Μηναιῶν Φεβρουαρίου, τῇ Α' τοῦ αὐτοῦ μηνός).

Οἱ τιμῶντες τόν Ἅγιο Τρύφωνα καί ἐορτάζοντες γεωργοί, ἄνδρες καί γυ-

ναῖκες, ἀγροτικοί σύλλογοι, γεωργικοί συνεταιρισμοί προώθησης ἢ μεταποίησης ἀγροτικῶν προϊόντων, ἐλαιοτριβεία, προσέρχονται στούς ναούς, λειτουργοῦνται, κοινωνοῦν, μετέχουν τοῦ ἁγιασμοῦ καί παίρνουν ἁγιασμό στά μπουκαλάκια γιά νά ραντίσουν μ' αὐτόν τά χωράφια καί τούς κήπους τους. Νέος κηπουρός, πού βρισκόταν μακριά, μοῦ ζήτησε νά τοῦ κρατήσω ἁγιασμό γιά τίς κηπουρικές καλλιέργειές του.

Ἀπό τοῦς ἐν ἐνεργείᾳ λειτουργικά ἰ. ἐνοριακοῦς ναοῦς (καί ἀπό τοῦς κατά ἄραιο διαστήματα λειτουργοῦντας) ἀναπέμπονται ἀσταμάτητα δεήσεις στόν Χριστό «ὑπέρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς καί καιρῶν εἰρηνικῶν» (αἴτημα Εἰρηνικῶν). Σ' αὐτήν τήν ἀσταμάτητη παράκληση μεταφορᾶς στόν Χριστό αἰτημάτων τοῦ λαοῦ βρίσκονται σέ θέση λειτουργικῆς ἐτοιμότητος ὅλοι οἱ ἰ. ἐνοριακοί ναοί: Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Βελβεντοῦ, Ἁγίου Διονυσίου Βελβεντοῦ, Γενεσίου τῆς Θεοτόκου Πλατανορέματος, Ἁγίου Νικολάου Παλαιογρατσάνου, Ἁγίου Νικολάου Καταφυγίου, Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Σκούλιαρης, Ἁγίας Παρασκευῆς Πολυφύτου, Ἀποστόλων Πέτρου καί Παύλου Ἴμερας, Ἁγίου Γεωργίου Νεραΐδας, Παμ. Ταξιάρχῶν Βαθυλάκκου, Ἁγίου Γεωργίου Μεσιανῆς, Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ρο-

δίτη, Ἁγίων Κωνσταντίνου καί Ἑλένης Λευκάρων. Κι ἀκόμα τά μοναστήρια: Ἡ Ἱ. Μ. Ἁγίας Τριάδος Βελβεντοῦ, ἡ Ἱ. Μ. Ἁγίου Νεκταρίου Παλαιογρατσάνου, καί, ἀναλογικῇ τῇ θέσει, τό ἱερό Ἐπισκοπικό Ἐξωκλήσι τοῦ Ἁγίου Βαραδάτου.

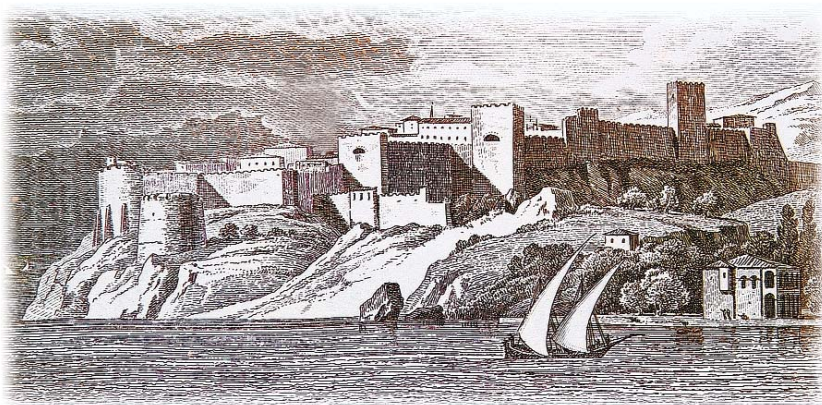
Τά ἐξωκλήσια τά διασπαρμένα στήν ὕπαιθρο χώρα, πολλά ἀπό αὐτά ἀνάμεσα στά καλλιεργημένα χωράφια, ἄλλα σέ γραφικούς λοφίσκους, ἄλλα σέ ρεματιές, ἄλλα στίς πλαγιές τῶν Πιερίων, ἄλλα στίς ὄχθες τῆς λίμνης Ἀλιάκμονα-Πολυφύτου κι αὐτά μέσα ἀπό τή φαινομενική σιωπή τους δέονται ἀκατάπαυστα στόν Χριστό «ὑπέρ εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς...». Καί σ' αὐτά τά ρημοκλήσια καίει ἀκοίμητο τό καντηλάκι καί μοσχοβολᾷ τό θυμίαμα ἀπό τό χέρι τῆς ἀγρότισσας, τοῦ ἀγρότη, τοῦ βοσκοῦ, τοῦ περιπατητῆ, τοῦ ὀρειβάτη.

Ὅλα προσεύχονται κι ὄλα δοξολογοῦν καί παρακαλοῦν. Ὑπάρχει μιὰ κραυγή μυστικῆς ἱκετευτικῆς προσευχῆς, χωρίς

σταματημό, στόν Χριστό: «Κύριε ἐκέκραξα πρός σέ, εἰσάκουσόν μου, πρόσχεσ τῇ φωνῇ τῆς δεήσεώς μου ἐν τῷ κεκραγέναι με πρός σέ, εἰσάκουσόν μου, Κύριε». Τά αἰτήματα τῶν ἀνθρώπων γίνονται κραυγή στόν Θεό κι ἄς μὴν ἀκούγεται σ' αὐτιά μας. Φτάνει πού τήν ἀκούει ὁ Θεός.

Προσευχόμαστε, πρῶτα γιά τήν υἰεία τῶν γεωργῶν (καί κτηνοτρόφων) καί γιά τήν σταθερότητά τους (-μας), (ὅπως ὁ Ἅγιος Τρύφων) στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ευχόμαστε γιά φέτος καλή καί πλούσια παραγωγή, διάθεση τῶν προϊόντων σέ καλές τιμές, προσιτές στό βαλάντιο τῶν καταναλωτῶν, καί ἡ ὑπεραξία τῆς ἐργασίας (ἐδῶ οἱ εὐχές μόνο δέν ἀρκοῦν, χρειάζονται καί δομικές ἀλλαγές) νά διανέμεται στούς παραγωγούς καί στίς ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καί ὄχι στίς τσέπες τῶν ἐκμεταλλευτῶν καί τῶν κηφήνων.

π. Κωνσταντίνος Ἱ. Κώστας
παπαδάσκαλος

Κορώνη (Α. Λ. Castellan)

- *Πρακτικά τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξου Συνεδρίου (10 Μαΐου-8 Ἰουνίου 1923) / Τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Προκαταρκτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν (8-23 Ἰουνίου 1930). Εἰσαγωγή-Ἐπιμέλεια: Ἀρχιμανδρίτης Εὐδόκιμος Καρακουλάκης, Ἀθήνα 2015.*

Ἱστορικό σταθμό στά χρονικά ὅσων ἀσχολοῦνται μέ τά πατριαρχικά πράγματα, καί δίκαια, χαρακτήρισε ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ. Βαρθολομαῖος τήν ἔκδοση τοῦ τόμου αὐτοῦ. Παρέχει στούς καθ' οἷονδήποτε τρόπον ἐνδιαφερομένους γιά τήν ἐκκλησιαστική ἱστορία κείμενα αὐθεντικά, πού συνεισφέρουν ὄχι μόνον στή γνώση καί τήν καλύτερη κατανόηση τῶν γεγονότων, στά ὁποῖα ἀναφέρεται, ἀλλά γενικότερα στήν ἱστορία τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Στήν εἰσαγωγή, ἡ ὁποία προτάσσεται τῶν κειμένων, ὁ συγγραφεύς ἀνάγεται στίς ἀρχές τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν, μέ τήν ἐπιστολή Ἐγκυκλίου ἀπό τόν Οἶκ. Πατριάρχη Ἰωακείμ Γ' πρὸς ὄλους τούς ἀρχηγούς τῶν ἀνά τόν κόσμον Ὁρθόδοξων Ἐκκλησιῶν, ὅπου τονίζεται ἡ ὠφέλεια ἀπό τήν ἰσχυρή ἠθική δύναμη, ἡ ὁποία ἐνυπάρχει στήν Ὁρθόδοξη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καί ἡ ὁποία θά μαρτυρηθεῖ στόν κόσμο ἀπό τήν ἐνότητα τῶν ἐπί μέρους Ἐκκλησιῶν. Ἀπό αὐτήν τήν πρώτη ἐκδήλωση ἐνδιαφέροντος γιά ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν ἀρχίζουν ποικίλες κινήσεις, ὅπως ἐγκύκλιοι καί συνέδρια, ὡς τό «Πανορθόδοξον Συνέδριον» στήν Κωνσταντινούπολη (10 Μαΐου - 8 Ἰουνίου 1923) γιά τήν μελέτη τοῦ ἡμερολογιακοῦ ζητήματος καί ὁποιοῦ ἄλλου τυχόν ἐπείγουσας μορφῆς πανορθόδοξου ζητήματος. Τά «Πρακτικά καί οἱ Ἀποφάσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανορθόδοξου Συνεδρίου» ἐκδόθηκαν στήν Κωνσταντινούπολη ἀπό τό Πατριαρχικό Τυπογραφεῖο τήν ἴδια χρονιά. Ἀκολούθησαν οἱ ἐνέργειες γιά τή συγκρότηση Μεγάλης Ὁρθόδοξου ἢ Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί γιά τόν σκοπό αὐτό συνῆλθε στό Ἅγιον Ὁρος, στό διάστημα 8-23 Ἰουνίου 1923, Προκαταρκτική Ἐπιτροπή, πού κατήρτισε «κατάλογο θεμάτων τῆς μελλούσης Προσυνόδου», χωρίς δεσμευτικό χαρακτήρα. Τά Πρακτικά τῆς Προκαταρκτικῆς Ἐπιτροπῆς ἐκδόθηκαν, στήν Κωνσταντινούπολη ἐπίσης, τό 1930. Τά κείμενα πού περιέχονται στόν τόμο αὐτόν ἀποτελοῦν τό ἀπώτατο προοίμιο ὅσων ἔλαβαν χώρα τήν χρονιά πού πέρασε κατά τίς ἐργασίες τῆς Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου στήν Κρήτη καί εἶναι πολύτιμα, καθ' ὅσον προσφέρουν στούς συγχρόνους μελετητές τῶν θεμάτων αὐτῶν ἄμεση καί ὀρθή ἐνημέρωση, πού βοήθει στή γνώση καί τήν κατανόη-

ση μέρους του έργου που προηγήθηκε της πρόσφατης 'Αγίας και Μεγάλης Συνόδου. Για τους λόγους αυτούς ο π. Ευδόκιμος είναι δίκαιο νά ειπωθεί, ότι έπιτέλεσε σημαντικό έργο.

- Παπάζη Δημητρίου 'Αγγ.: *Διονύσιος Μητροπολίτης Λαρίσης «Φιλόσοφος ή Σκυλόσοφος» [1541 (;) -1611. Έκδοσις 'Ι.Μ. Λαρίσης και Τυρνάβου, 2016.*

Τήν ιστορία και τά παρεπόμενά της περί προσώπου και θέματος πολυσυζητημένου και έν πολλοίς παρεξηγημένου λόγω προκαταλήψεων, λαθών ή άγνοίας, ανέλαβε νά ξεκαθαρίσει ό συγγραφεύς, άναπληρωτής καθηγητής της Α.Ε.Α.Θ., μέ τό έργο του αυτό, καρπό μακροχρόνιας έρευνας και μελέτης που καλύπτει τό κενό συστηματικής μελέτης για τόν Έθνομάρτυρα Διονύσιο Μητροπολίτη Λαρίσης. Οί ύποσημειώσεις καταλαμβάνουν μεγαλύτερο χώρο άπό τό κανονικό κείμενο, που σημαίνει ότι όχι μόνον τό ύλικό της έρευνας είναι τεράστιο αλλά και ή τεκμηρίωση έμπεριστατωμένη, άποτέλεσμα γνώσης και έπιμονής. 'Ο Διονύσιος, σπουδασμένος και στή Δύση, θρεμμένος ιδεολογικά μέ τά ιδεώδη της έποχής 1571-1611, όποτε άναπτύχθηκε πνεύμα έναντίον τών συνηθών διαβίωσης, καταπίεσεων, παιδομαζωμάτων, φορολογίας κ.ά. έξ αίτίας της δουλείας, και παράλληλα της αντίδρασης τών κλεφτών στά βουνά, έπιχείρησε δύο φορές νά ένώσει άγρότες, κλέφτες, ιεράρχες και νά κηρύξει έπανάσταση. 'Απέτυχε και στίς δύο, είτε γιατί προδόθηκε είτε γιατί δέν έλαβε τήν ύποστήριξη που άνέμενε. Τραγικό τό άποτέλεσμα για τόν ίδιο και για πολλούς άλλους. 'Ο συγγραφεύς, μετά άπό συνοπτικό περίγραμμα της έποχής που αναφάινεται ό Διονύσιος, αναφέρεται στά της γέννησης, καταγωγής, μοναχικής κουράς, σπουδών και διακονίας του στήν πατριαρχική αύλή της Βασιλεύουσας. Στο δεύτερο κεφάλαιο διηγείται τά της έκλογής του ως Μητροπολίτου Λαρίσης, τόν σχεδιασμό της έπανάστασης στή Θεσσαλία, τά γεγονότα που έπακολούθησαν, τή φυγή του στήν 'Ιταλία και τήν άπομακρυνσή του άπό τόν θρόνο του. Στο ά' μέρος του τρίτου κεφαλαίου διηγείται τή ζωή του στίς αύλές της Δύσης και στό β' τήν έπιστροφή, τήν έγκατάστασή του, τίς έπαναστατικές δράσεις και τό μαρτυρικό τέλος του, αναλύοντας όλες τίς αίτίες άποτυχίας του. 'Επίσης αναλύει τίς αίτίες της συγγραφής του «δεινού και άνελέητου λιβέλλου» του Μάξιμου του Πελοποννήσιου έναντίον του. Σέ κάθε ήμερομηνία ή γεγονός έξετάζει διεξοδικά όλες τίς παραμέτρους προκειμένου νά ύποστηρίξει ή νά ξεκαθαρίσει τήν άλήθεια άπό τίς έσκεμμένα ή μή λανθασμένες πληροφορίες. Μέ ψυχραιμία και έπιστημονική τεκμηρίωση καταλήγει στό συμπέρασμα ότι ή θυσία του δέν πήγε χαμένη, άφου μετά άπό μακρά και έπώδυνη διαδικασία όδήγησε στό πατριωτικό προανάκρουσμα της άποτίναξης του όθωμανικού ζυγοϋ στόν έλλαδικό χώρο και γι' αυτό του χρωστοϋμε εύγνωμοσύνη και τιμή. Βιβλίο σταθμός για περίοδο της ιστορίας της 'Ελλάδας και της 'Εκκλησίας μας σημαντική και δύσκολη άπό πολλές άπόψεις.

- Τοῦ ἰδίου: *Μητροπολίτες Θεσσαλονίκης διαπνεόμενοι ἀπό φιλοπατρία ἀπό τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα μέχρι τήν ἀπελευθέρωση τοῦ 1912*. Περιοδικό Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Ὁργανο τῆς Ἱ.Μ. Θεσσαλονίκης, τ. 852, Ἰανουάριος-Μάρτιος 2016.

Ἐπειδή τό θέμα πού διεξέρχεται ὁ συγγραφεύς στή μελέτη του αὐτή καλύπτει ὅλο τό προαναφερθέν τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ καί εἶναι σχετικό καί παραπλήσιο πρὸς τό προηγούμενο πόνημά του, παρουσιάζουμε στή συνέχεια καί αὐτό. Περιλαμβάνονται δέκα Μητροπολίτες, τῆς Θεσσαλονίκης ἐν προκειμένῳ, οἱ ὅποιοι διαπνέονται ἀπό φιλοπατρία καί ἔζησαν ἀπό τόν 16ο αἰῶνα ὡς τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλονίκης τό 1912. Πρόκειται γιά τούς Μητροπολίτες πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821: Ἰωάσαφ (1527-1535), Θεωνᾶ τόν ἀπό Παροναξίας (1560-Σεπτ. 1565), Ἰωάσαφ Ἀργυρόπουλο (γ' ἀρχιερατεία 1565-1578), Μητροφάνη (1580-1590), πού ἀποκεφαλίστηκε ἀπό τούς Τούρκους, Κοσμᾶ (1597-1605), Μεθόδιο (1704), Γεράσιμο καί ἐπίσκοποι τῆς δικαιοδοσίας του (τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα), Ἰωσήφ (1810-1821), πού ἀπαγχονίστηκε στίς 3 Ἰουνίου 1821. Μετά τό 1821: Ἀλέξανδρο Ρηγόπουλο (1903-1910), Ἰωακείμ Σγουρό (1910-1912). Μέ πυκνή, ἐμπεριστατωμένη καί τεκμηριωμένη εἰσαγωγή γιά τήν πορεία τῆς Ἐκκλησίας μετά τήν Ἄλωση τῆς Πόλης καί τήν ἐξέλιξη τῶν Ἀρχιεπισκόπων Θεσσαλονίκης ὡς κυριότερου προσώπου στήν πολιτική χριστιανική κοινωνία της καί ἀπό τὰ πλέον διακεκριμένα στή Μακεδονία. Ἐπισημαίνει τό γεγονός ὅτι «ἡ ἔννοια τῆς φιλοπατρίας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν τῶν ὑποδούλων ἐκφραζόταν ἐντελῶς διαφορετικά στήν ἱστορική ἐξέλιξη, ἀφοῦ διαφορετικές ἦσαν οἱ συνθῆκες ὑπό τίς ὁποῖες δροῦσαν». Οἱ καρποί πού γεύθηκε, προσθέτει, ἡ Ἐκκλησία τῆς Θεσσαλονίκης μέ ὅλους τούς Ἕλληνες τῆς πόλης μετά τό 1912 ἦταν ἐπιστέγασμα ἀγώνων καί θυσιῶν πού εἶχε διάρκεια πέντε αἰῶνων.

- Δημητρακόπουλου Γ. Σοφοκλή: *Ἡ Ἱερά Μονή τῆς Παναγίας Αἱμυαλῶν Γορτυνίας*. Ἐκδοσις Ἱερᾶς Μονῆς, 2016.

Σέ περιοχή ἀπό τίς ὠραιότερες τῆς Πελοποννήσου, μέ βασικό κοινό χαρακτηριστικό τήν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Λούσιου, στή Γορτυνία, πού ἔχει χαρακτηριθεῖ ὡς «ἐνιαῖος ἀρχαιολογικός χῶρος» καί εἶναι καί γνωστή ὡς «Ἅγιον Ὅρος τῆς Πελοποννήσου» ἀπό τὰ πολλά μοναστήρια πού ὑπῆρχαν καί πού ἀρκετά συνεχίζουν νά ὑπάρχουν καί σήμερα, περιλαμβάνεται ἡ ἱστορική Μονή Αἱμυαλῶν. Φωλιασμένη σέ ἀπόκρημνο βράχο σέ ὑψόμετρο 885 μ., πάνω στήν Κλινίτσα, πρόβουνο τοῦ Μαινάλου, ἀγναντεύει μέ μακαριότητα πέρα τήν πανέμορφη ἀλλά καί δυσπρόσιτη κατά μεγάλο μέρος περιοχή. Μακρά ἡ ἱστορία της καί μεγάλη ἡ ἀκτινοβολία της. Πολλά σημαντικά πρόσωπα ἀναδείχθηκαν σέ αὐτήν ἀνά τούς αἰῶνες. Τό νέο πόνημα τοῦ σεμνοῦ καί συνειδητοῦ μελετητῆ καί συγγραφέα γιά τήν Μονή Αἱμυαλῶν συνοδεύει τόν προσκυνητή σέ πολύπτυχη περιήγηση τοῦ χώρου του, γνώση τῆς ἱστορίας του καί ἀπόλαυση πνευματική τῶν θησαυρῶν του πού διασώθηκαν. Ὁ ἀναγνώστης θά χαρεῖ τή σπάνια στίς ἡμέρες μας χυμῶδη καί καλλιεπῆ γραφή του, τή συνοπτική ἀλλά καί περιεκτική, μέ τήν ὁποία, γνωρίζοντας τί εἶναι ἀπαραίτητο νά εἰπωθεῖ καί

τί νά παραλειφθεῖ, προσφέρει ὑποδειγματικό ὁδηγό τῆς μονῆς. Ἡ τεκμηρίωση μέ τις ὑποσημειώσεις παρέχει στόν ἀναγνώστη πού θά ἤθελε νά ψάξει γιά περισσότερα καί ἐπιστημονική κάλυψη, τήν ὁποία κατέχει, ὡς γνωστόν, ὁ κ. Δημητρακόπουλος ὅσο λίγοι. Μαζί μέ αὐτά ἡ πλούσια εἰκονογράφηση καί ἡ ἐπιλεκτική κλασική βιβλιογραφία μᾶς χάρισαν μιάν ὑποδειγματική φωτεινή καί ζεστή εἰκόνα τῆς Ἑλλάδας καί τῆς Ὁρθοδοξίας, πού τή χαρήκαμε πολύ, ἔστω καί ἀπό τήν ἄχαρη γωνιά μας.

- Μπαμπούνη Χαραλάμπους: *Ἡ Μοναστηριακή Περιουσία τό 1829*. Ἐκδόσεις Παπαζήση, Ἀθήνα 2015.

Τό ζήτημα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Περιουσίας ἔχει ἀπό τήν ἀρχή τῆς συστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, κατά καιρούς, παρουσιάσει διάφορες φάσεις, μερικές φορές καί ἰδιαίτερος ὀξύτατες. Ὁ συγγραφεύς, καθηγητής τῆς Νεότερης Ἑλληνικῆς Ἱστορίας στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, καταπιάνεται μέ ἐνδιαφέρουσα πτυχή του, τό μοναστηριακό κατάστιχο τοῦ 1829, ἀφοῦ στήν ἀρχή τῆς μελέτης του, σέ τρία διαδοχικά κεφάλαια ἀναφέρεται στήν ἐκκλησιαστική κατάσταση κατά τή διάρκεια τοῦ Ἀγῶνα, [Πρός τήν καί] καποδιστριακή διακυβέρνηση καί τά Μετακαποδιστριακά - Ὀθωνικά. Στό τέταρτο κεφάλαιο πραγματεύεται τό κυρίως θέμα του: Τό «Κατάστιχον Μοναστηρίων τῆς Πελοποννήσου. 1829 Φεβρουάριος [Α]. Ἐκκλησιαστική Ἐπιτροπή», τό ὁποῖο φυλάσσεται στόν Φ. 19 τοῦ Ὑπουργείου Θρησκείας [Καποδιστριακόν Ἀρχεῖον, ΓΑΚ], εἶναι σταχυωμένο τετράδιο 180 φύλλων, καί ἔχει ἐπισυναφθεῖ ὁ «Πίναξ τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Ἱερῶν Μοναστηρίων τῶν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ καταχωρηθέντων». Τό κατάστιχο αὐτό εἶναι τά πορίσματα τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς πού κατέγραφε μονές, τά μετόχια τους, τό ἀνθρώπινο δυναμικό, τήν κινητή καί ἔγγειο περιουσία τους καί στοιχεῖα γιά ἔσοδα-ἔξοδα. Μέσα σέ σχετικά περιορισμένο ἀριθμό σελίδων δίνει σαφῆ εἰκόνα τῆς ἐποχῆς μέ παραστατική ἐπιστημονική, ἀλλά καί γλαφυρή γλῶσσα καί ἕνα πολύ ἐνδιαφέρον ἀνάγνωσμα, γιά εἰδικούς καί μή. Θά διαφωνήσουμε μόνο στή μονοτονική μεταφορά παλαιῶν πολυτονικῶν κειμένων. Δέν ἔχουμε τό δικαίωμα αὐτό καί θά ἐπιμένω, ὅσο θά ὑπογράφομαι στή στήλη αὐτή καί ὄχι μόνο.

- Τσούτσου Γεωργίου: *Ὁ χαρακτήρας τῆς ἐθνικῆς δράσεως τοῦ Χρυσοστόμου Σμύρνης*. Ἀνάτυπο ἀπό τά Πρακτικά τοῦ Α' Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου «Κύπρος-Μικρασία Κοιτίδες Πολιτισμοῦ», Λευκωσία 2015.

Τό κείμενο ἀποτελεῖται ἀπό τέσσερα τμήματα: Ἡ δράση τοῦ Χρυσοστόμου σέ Μακεδονία καί Θράκη, Ἐθναρχία καί ἐθνική ἰδέα στόν Χρυσόστομο, Σχέσεις Ἐκκλησίας Κύπρου - Χρυσοστόμου Σμύρνης καί Ἡ ἀγιοκατάταξη τοῦ Χρυσοστόμου, ἀναγνώριση τῆς ἑλληνορθόδοξης μαρτυρίας του. Μέσα σέ λίγες σελίδες ὁ συγγραφεύς συμπυκνώνει μιᾶ μεγάλη ἐποχή καί τήν ἀγωνία τοῦ Ἀγίου Χρυσοστόμου νά προασπίσει τά δίκαια τοῦ Ἐθνους καί τήν προστασία τῶν ἐλλήνων Χριστιανῶν ἀπό

ἐπιβουλές κάθε εἴδους. Καίριες οἱ παρατηρήσεις του καὶ καθαρές οἱ προθέσεις του. Λόγος κοφτός καὶ κατανοητός. Ἔχουμε καὶ ἐδῶ μονοτονισμένα κλασικά κείμενα, θέλω νά πιστεύω λόγω τῆς γραμμῆς τῆς ἐκδόσεως.

Περιοδικά

Παρουσιάζουμε μέ ἀλφαβητική σειρά περιοδικά πού λάβαμε:

○ **Ἄγιος Νικήτας**. Διμηνιαῖο Περιοδικό Ἱ. Μ. Σερρών καὶ Νιγρίτης. Ἔτος ΚΗ', τ. 267, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2016. Μέ ποικίλη ἐνδιαφέρουσα ὕλη, ἀπόψεις καὶ σχόλια, ἐκκλησιαστικές εἰδήσεις κ.ἄ.

□ **Ἀλιεύς**. Περιοδική ἐκδοση τῆς Ἱ. Μ. Μαντινείας καὶ Κυνουρίας . Ἔτος ΜΗ', τ. 284 Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2016. Μέ ἀφιέρωμα στήν 195^η Ἐπέτειο τῆς Ἀλώσεως τῆς Τριπολιτσᾶς, σελίδες γιά τό φιλανθρωπικό ἔργο, τά Χρονικά τῆς Μητροπόλεως καὶ ἄλλη ἐπίκαιρη ὕλη.

○ **Ἀμβων Παγγαίου**. Τριμηνιαῖο περιοδικό τῆς Ἱ. Μ. Ἐλευθερουπόλεως. Ἔτος 11^ο, τ. 51, Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 2016. Μέ ποικίλη ἐπίκαιρη ὕλη, κείμενα γιά τήν παράδοση, τήν ἱστορία, τή διοίκηση, τήν ἱεροαποδημία καὶ τά Χρονικά τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

□ **Ἀμπελος**. Περιοδικό τῆς Ἱ. Μ. Ἡλείας. Περίοδος Δ', τ. 76, Γ-Δ τρίμηνο 2016. Μέ τό Μήνυμα τῆς Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου, σχετικό ἄρθρο τοῦ καθ. Π. Μπούμη, γιά τά 2400 ἀπό τή γέννηση τοῦ Ἀριστοτέλη καὶ 1950 ἀπό τό μαρτύριο τοῦ Ἀπ. Παύλου τοῦ Χρ. Π. Μπαλόγλου, εἰδήσεις, σχόλια, ἀλληλογραφία.

○ **Εὐρυτανικά Χρονικά**. Τριμηνιαῖο πολιτιστικό Περιοδικό γιά τήν προβολή τῆς Εὐρυτανίας. Περίοδος Ε', χρόνος 14^ο, τ. 52, Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 2016. Μέ ποικίλο ἱστορικό καὶ ἄλλο ὕλικό γιά τήν Εὐρυτανία καὶ πάντοτε μέ θέματα γιά τήν Ἐκκλησία. Σχετικά ἀναφέρουμε τόν κ. Κ. Τσιώλη, τό ἄρθρο τοῦ ὁποίου «Ἄσπινθος καὶ διδάσκαλος τοῦ Καρπενησίου Πέτρος Καραβίας [ὁ Πανταζᾶτος] συνδέεται καὶ μέ τό ἐπόμενο περιοδικό.

□ **Ἄσπινθος**. Περιοδική ἐκδοση ὀρθοδόξου οἰκοδομῆς καὶ ἐπικοινωνίας. Α'-Β' ἑξάμηνο 2016. Περίοδος Β', ἀρ. φ. 53. Πολλές φορές ἔχουμε γράφει γιά τό μεράκι, τό κέφι, τήν καλαισθησία τοῦ π. Θεοδοσίου, τῆς Πρεσβυτέρας τοῦ Ὀλυμπιάδου Δενδρινοῦ καὶ τῆς ὁμάδας τους. Μικρό καὶ πολύτιμο, προσφέρει ἐνημέρωση καὶ πολύπτυχη ποιότητα καὶ ὁμορφιά, σάν τά ἀγριολούλουδα τοῦ ἐξωφύλλου. Ἀναφέρουμε ἰδιαίτερα καὶ πάλι τή συνεργασία τοῦ ἐκλεκτοῦ ἐρευνητῆ κ. Κ. Σπ. Τσιώλη «Πέτρος ἱερεὺς Ἰθακήσιος, ὁ ἐν Καρπενησίῳ οἰκονομοδιδάσκαλος», χωρίς ἀσφαλῶς νά ὑποτιμοῦμε τά ὑπόλοιπα.

○ **Ἄσπινθος**. Διμηνιαῖο Ἐκκλησιαστικό Περιοδικό τῆς Ἱ. Μ. Μυτιλήνης. Ἔτος Π', Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2016. τ. 5. Μέ κείμενα γιά τά Χριστούγεννα, τήν πνευματική πατρότητα, τήν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν, ἄλλα κείμενα καὶ τά Χρονικά τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

▣ **Παρέμβαση Ἐκκλησιαστική.** Ὁρθόδοξο πνευματικό ἔντυπό τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου. Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 2016, τ. 35°. Μὲ πλούσια καὶ ποικίλη ὕλη γιὰ τὸ Μυστήριό τῆς Ἱερωσύνης, τὴν Ἀγία Γραφή, τὴ Λατρεία, τὴν Πνευματικὴ Ζωή, τὴν Ἀγία καὶ Μεγάλῃ Σύνοδο, σελίδες Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, τὰ Μνημεῖα καὶ τίς Τέχνες, σελίδες γιὰ τὰ παιδιά καὶ τὰ βιβλία.

○ **Παρεμβολή.** Ἐκδοση τοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανικοῦ Σωματείου «Χριστιανικὴ Φοιτητικὴ Ἐνωση». Ἔτος ΚΗ', τ. 118, Ἰούλιος - Σεπτέμβριος 2016. Μὲ σύγχρονη καλλιτεχνικὴ ἐμφάνιση, πρωτότυπα θέματα γιὰ τὰ Χριστοῦγεννα ἀλλὰ καὶ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Λόγο τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου *Εἰς τὴν Ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ Γέννησιν*», συνέντευξη καὶ ἄρθρο γιὰ τὸ μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, θαυμάσια κείμενα πνευματικῆς ἀναζήτησης σπουδαστῶν (π.χ. τὸ «Ἰπὸ τὸν ἦχο τῆς βροχῆς»), περιήγηση σὲ ἐνδιαφέροντα γεγονότα ἐδῶ καὶ ἄλλοῦ, δραστηριότητες, στό «Ἐντεχνο» κείμενα γιὰ βιβλίο, θέατρο, μουσικὴ. Ἀπὸ τὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα μὲ θρησκευτικὸ καὶ πνευματικὸ περιεχόμενο περιοδικὸ ἢ ἀλλιῶς: οἱ νεοὶ μᾶς βάζουν τὰ γυαλιά!

▣ **Παῦλειος Λόγος.** Διμηνιαῖο Ὁρθόδοξο Περιοδικὸ τῆς Ἱ. Μ. Βεροίας, Ναούσης καὶ Καμπανίας. Ἔτος ΚΓ', τ. 123, Σεπτέμβριος-Ὀκτώβριος 2016. Μὲ σελίδες ἀφιερωμένες στὸν μακαριστὸ Ἀρχιεπίσκοπο Δαμασκηνὸ Παπανδρέου, ἄλλα ἐνδιαφέροντα ἄρθρα, τὰ τῆς χειροτονίας τοῦ Μητροπολίτη Σμύρνης, τὸν Γέροντα Δαυὶδ Καρεώτη, καὶ σελίδες μὲ εἰδήσεις καὶ πλούσιο φωτογραφικὸ ὕλικό.

○ **Πειραικὴ Ἐκκλησία:** Μηνιαῖο Περιοδικὸ Ἱ. Μ. Πειραιῶς. Ἔτος 27°, τ. 288, Ἰανουάριος 2017. Ἀφιερωμένο στὸν Ἅγιο Ἰωάννη τὸν Πρόδρομο μὲ πολὺ ἐνδιαφέροντα ἄρθρα Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ συγχρόνων ἐλλήνων καὶ ξένων συγγραφέων πλαισιωμένα μὲ πλούσιο σχετικὸ εἰκαστικὸ ὕλικό, ἄρθρα μὲ ποικίλο πνευματικὸ ἐνδιαφέρον, σχόλια, γεγονότα, βιβλιοπαρουσίαση καὶ πολλὰ ἄλλα, ὅπως πάντα προσεγμένα καὶ ἐνδιαφέροντα.

▣ **Τὸ Τάλαντο.** Ἐκδοση τοῦ Γραφείου Νεότητος τῆς Ἱ. Μ. Λαρίσης καὶ Τυρνάβου. Ἔτος 16°, τ. 116, Ἰούλιος-Αὐγούστος 2016. Μὲ ἄρθρα γιὰ τὴν Παναγία, τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο, τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἄλλα θέματα καὶ τὰ Χρονικά τῆς Ἱ. Μητροπόλεως. Ἀφήσαμε τελευταῖο τὸ πρῶτο στή σειρά καὶ στήν καρδιά μας, τὸ ἄρθρο τοῦ Σεβ. Λαρίσης κ. Ἰγνατίου, μὲ τίς ἀναμνήσεις του, γεμᾶτες ἀπὸ ἀγάπη, φῶς καὶ πίστη. Μὲ τὸν δικό του τρόπο διδάσκει καὶ ἐμψυχώνει.

○ **Χριστιανικοὶ Παλμοί.** Τριμηνιαῖο Ὁρθόδοξο Περιοδικὸ, ὄργανο τῆς Ἱεραποστολικῆς Φιλοπτώχου Ἀδελφότητος «Ἡ Ὅσια Ἐένη». Ἔτος 52°, τ. 301, Ὀκτώβριος - Δεκέμβριος 2016. Μὲ μερικὲς σελίδες ποιμαντικῆς οἰκοδομῆς ἀλλὰ περισσότερες μὲ «ἔργα οἰκοδομῆς» τοῦ π. Γερβασίου Ραπτοπούλου, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἀγῶνα γιὰ τοὺς φυλακισμένους, πνευματικοῦ τῆς Ἀδελφότητος.

Ἐνιαῖος Φορέας Κοινωνικῆς Ἀσφάλισης

Πρωτοπρ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γενικοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου Ἰ. Μ. Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου

Ἀπὸ 1.1.2017 προέκυψαν ἀλλαγές στὰ μισθολογικά καὶ συνταξιοδοτικά θέματα τῶν Κληρικῶν καὶ πλέον καταβάλλονται στὸν νέο ἀσφαλιστικό φορέα πού ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς Κληρικούς ΕΦΚΑ (Ἐνιαῖος Φορέας Κοινωνικῆς Ἀσφάλισης), γιὰ κύρια σύνταξη, ἀσφαλιστικές εἰσφορές ἀσφαλισμένου καὶ ἐργοδότη καὶ γιὰ τὰ πρόσωπα τοῦ Ν. 4387/φρεκ Α' 85/12.05.2016, περ. α' τῆς § 1 τοῦ ἄρθρ. 4, πού ὑπάγονταν ὡς 31.12.2016 στὸ ἀσφαλιστικό συνταξιοδοτικό καθεστῶς τοῦ Δημοσίου. Ἡ καταβολή αὐτὴ γίνεται γιὰ τοὺς Κληρικούς καὶ ὄλους τοὺς ὑπαλλήλους τῶν λεγομένων Ἐκκλησιαστικῶν Νομικῶν Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, πού ὡς τὴν ἡμέρα λειτουργίας τοῦ νέου ἀσφαλιστικοῦ φορέα, ὑπάγονταν σὲ καθεστῶς ἀσφαλιστικό-συνταξιοδοτικό τοῦ Δημοσίου καὶ τοὺς γινόταν κανονικά κρατήσεις ὑπὲρ αὐτῶν. Οἱ νέες ἀσφαλιστικές εἰσφορές ὑπολογίζονται βάσει τῶν μηνιαίων ἀποδοχῶν τοῦ ἀσφαλισμένου Κληρικοῦ, ὅπως ἰσχύουν καὶ καταβάλλονται ἀπὸ τὴ μισθοδοσία του καὶ ἀποδίδονται στὸν Ε.Φ.Κ.Α. μέσω τῆς Ἐνιαίας Ἀρχῆς Πληρωμῶν μέ ὅλη τὴν σχετικὴ διαδικασία πού ἴσχυε ὡς τὴ δημοσίευση τοῦ Ν. 4387/2016. Τὸ ποσοστὸ ἀσφαλιστικῶν εἰσφορῶν ἀνέρχεται σὲ 6,67% μηνιαίως. Μέ τὴν λειτουργία τοῦ Ε.Φ.Κ.Α. ὁ νόμος προβλέπει Α.Π.Δ. γιὰ ὄλους τοὺς ἐργα-

ζομένους καὶ γιὰ ὄλους τοὺς Κληρικούς, χωρὶς νὰ γνωρίζουμε ἀκόμη τίς πρακτικές λεπτομέρειες. Ἴσως νὰ χρειαστεῖ ὁ ἀριθμὸς μητρώου ἀσφαλισμένου ΙΚΑ γιὰ ὄλους τοὺς Κληρικούς. Γιὰ ὅποιαδήποτε ἐνέργεια οἱ Κληρικοί πρέπει νὰ ἐνημερώνονται ἀσφαλῶς ἀπὸ τὰ ἀρμόδια πρόσωπα τῶν κατὰ τόπους Ἱ. Μητροπόλεων.

Ὅρισμένοι ἐκφράζουν ἐνστάσεις ἐπειδὴ ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὰ μισθολογικά καὶ ἀσφαλιστικά θέματα τῶν Κληρικῶν, ἐνῶ ἔπρεπε οἱ Κληρικοί νὰ ἀσχολοῦνται μόνο μέ τὰ πνευματικά, ἀφοῦ δὲν εἶναι Δημόσιοι Ὑπάλληλοι. Μπορεῖ μὲν νὰ μὴν συγκαταλέγονται οἱ Κληρικοί στοὺς λεγομένους Δημοσίους Ὑπαλλήλους, ἀλλὰ στοὺς Δημοσίους Λειτουργούς, δὲν παύουν ὅμως νὰ εἶναι ἄνθρωποι τῆς αὐτῆς κοινωνίας καὶ πέρα ἀπὸ τὸ ποιμαντικό καὶ πνευματικό τους καθῆκον, τὸ ὅποιο πρωτίτως ὑπηρετοῦν, ἀντιμετωπίζουν τὰ ἴδια καθημερινά, οἰκονομικά, οἰκογενειακά καὶ ἄλλα προβλήματα κάθε ἀνθρώπου αὐτοῦ τοῦ τόπου. Θυμίζουμε ὅτι ὄλοι οἱ ἀδελφοί μας, πού ἐκφράζουν ἐνστάσεις γιὰ τὴν ἀσχολία μας αὐτὴ ἀπολαμβάνουν κανονικότητα τὸ μισθὸ πού τοὺς παρέχει τὸ Κράτος, χωρὶς οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν νὰ τὸν ἀρνεῖται καὶ νὰ τὸν ἐπιστρέφει ὡς ὑλικὸ προϊόν καὶ ὅτι τὸ Κράτος μισθοδοτεῖ τοὺς Κληρικούς ὡς ἀντάλλαγμα γιὰ ὅσα κατὰ καιροὺς ἔχει πάρει ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

Προτείνουμε :

Καθημερινά

- 02.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ - Προσεγγίσεις στους όρους τῆς πίστεως. Μέ τόν Δημήτρη Μαυρόπουλο (Ε)
- 12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ - Παραδοσιακή μουσική. Μέ τόν Λάμπρο Λιάβα.
- 17.30: ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ - Ὕμνοις καί ᾠδαῖς, Ἐκκλησία καί τέχνη, Ἐκκλησία καί ἐπιστήμη, Ἐκκλησία καί περιβάλλον, ἼΑνθρωπος καθ' ὁδόν).
- 22.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.
- 23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.
- 00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ. Ἐποσπάσματα ἀπό κείμενα Πατέρων μέ μουσικές γέφυρες. Μέ τήν Κυριακή Αἰλιανού.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπό τούς κατά τόπους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ
ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο
Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας
10

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ ΑΡ. ΑΔΕΙΑΣ 1856/2004 Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 01 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Ίω. Γενναδίου 14 115-21 Άθήναι
Τηλ. 210-72.72.253. Fax: 210-72.72.251
ISSN 1105-7203